1141
A59

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0280 2970

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER OUD-JAVAANSCHE EN BALINEESCHE THEOLOGIE

DOOR

R. GORIS

DRUKKERIJ A. VROS
LEIDEN — 1926

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER OUD-JAVAANSCHE EN BALINEESCHE THEOLOGIE

26173

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER OUD-JAVAANSCHE EN BALINEESCHE THEOLOGIE

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE, AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN, OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS PROF. Dr. W. DE SITTER, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE, VOOR DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE TE VERDEDIGEN OP DINSDAG 11 MEI 1926, DES NAMIDDAGS - TE VIER UREN -

DOOR

ROELOF GORIS

GEBOREN TE KROMMENIE

DRUKKERIJ A. VROS
LEIDEN — 1926

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

DRUKKERIJ A. VROS — LEIDEN

1141A59

AAN MOEDER

Bij de afsluiting van die periode uit mijn leven, waaraan voor mijn bewustzijn de klank "Leiden" onafscheidelijk verbonden is, gevoel ik mij gedrongen tot enkelen een woord van persoonlijken dank te richten.

In de eerste plaats wil ik U, Hooggeleerde Snouck Hurgronje *noemen. Gij hebt van meet af aan wel het allermeest bijgedragen tot mijn wetenschappelijke vorming. Dat dit proefschrift ook voor U een niet al te zeer teleurstellend resultaat moge zijn van de wijze, waarop gij Uw leerlingen wetenschappelijk en nauwgezet leerdet werken, hoop ik van harte.*

In den laatsten tijd, Hooggeleerde Krom, *geachte Promotor, was er een drukker contact tusschen U en mij. Voor wat gij door raad en daad wildet bijdragen aan het tot stand komen van deze bijdrage, betuig ik U mijn erkentelijkheid.*

Hooggeleerde Uhlenbeck, *Uw colleges deden mijn blik opengaan voor den dieperen religieusen en cultureelen achtergrond van allerlei taalverschijnselen.*

Door Uw voortdurende welwillendheid en den hartelijken omgang met Uw studenten, Hooggeleerde Hazeu, *waarvan ook ik rijkelijk mocht genieten, voel ik mij aan U verplicht.*

Naast mijn Academische leermeesters dank ik hier gaarne den heer P. de Kat Angelino *voor de gulle wijze, waarop hij met zijn rijke ervaring omtrent taal en volk van Bali, mij dit schoone eiland nader deed kennen.*

Tijdens mijn Leidsche studiejaren mocht ik bij de moeilijkheden, die mij niet gespaard bleven, van vele zijden steun en hartelijk meeleven ondervinden. Deze hebben ongetwijfeld een hoogtepunt bereikt bij de groote teleurstelling aan het einde van mijn studie. Dat het vertrouwen, dat velen in mij wilden stellen, niet beschaamd moge worden, is mijn vurige, doch ootmoedige bede.

LIJST DER MEEST VOORKOMENDE AFKORTINGEN.

Brandes, *Beschrijving* = Beschrijving der Javaansche, Balineesche en Sasaksche Handschriften uit de nalatenschap van Dr. H. N. v. d. Tuuk, door Dr. J. Brandes.

Bijdr. = Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië, uitgegeven door het Koninklijk Instituut te 's-Gravenhage.

Cat. I, Cat. II = Supplement op den Catalogus van de Javaansche en Madoereesche Handschriften der Leidsche Universiteits-Bibliotheek door Dr. H. H. Juynboll (I= 1e deel; II = 2e deel).

Cod. = Codex of Handschrift uit de verzameling der Leidsche Universiteitsbibliotheek; het nummer is datgene, dat door Dr. H. H. Juynboll er, in zijn Catalogus (zie Cat.) aan is gegeven. Waar noodig, vermelden wij ook nog de nummers-v. d. Tuuk en Brandes (zie hierover p. 94 noot 1). Cod. B. G. is een handschrift uit de verzameling van het Bataviaasch Genootschap.

Deussen, *Philosophie* = Dr. Paul Deussen, Philosophie der Upanishad's, 4e Aufl., Leipzig, 1920, Deel I, II van de geheele reeks.

Deussen, *S. U.* = Dr. Paul Deussen, Sechzig Upanishad's des Veda, 3e Aufl., Leipzig, 1921.

Drewes, *o. c.* of Diss. = Drie Javaansche Goeroe's door G. W. J. Drewes, Dissertatie Leiden, 1925.

Farquhar, *o. c.* = An outline of the Religious Literature of India by J. N. Farquhar, Oxford University Press, 1920.

Garbe, *o. c.* = Richard Garbe, Die Sāmkhya-Philosophie, 2e Aufl., Leipzig 1917.

de Kat, *o. c.* = Mudra's op Bali, Teekeningen door Tyra de Kleen; Text van P. de Kat Angelino, ed. "Adi Poestaka", 's-Gravenhage, 1922.

Kats, *o. c.* = Sang hyang Kamahāyānikan, Oud-Javaansche Text, met Inleiding, Vertaling en Aanteekeningen door J. Kats; uitgegeven door het Koninklijk Instituut te 's-Gravenhage, 1910.

Kern, V. G. = H. Kern, Verspreide Geschriften.

Kraemer, *o. c.* = Een Javaansche primbon uit de 16e eeuw door H. Kraemer, Dissertatie Leiden, 1921.

Krom, *Inleiding* = Inleiding tot de Hindoe-Javaansche Kunst door Dr. N. J. Krom; Tweede, herzien druk, 1923 (3 deelen; deel I—II: Text; deel III: Platenatlas).

Liefrinck, *o. c.* = De Landsverordeningen der Balische vorsten op Lombok, deel I (1915); [deel II (1915)].

Pigeaud, *o. c.* of Diss. = De Tantu Panggĕlaran, door Th. G. Th. Pigeaud, Dissertatie Leiden, 1924.

Schmidt, *o. c.* = Fakire und Fakirtum im alten und modernen Indien... von Richard Schmidt, 2e Aufl., 1921.

Schomerus, *o. c.* = Der Çaiva-Siddhānta... von H. W. Schomerus, Leipzig, 1912.

Schrieke, *o. c.* of Diss. = Het Boek van Bonang, door B. J. O. Schrieke, Dissertatie Leiden, 1916.

T, I (II, III, IV) = Kawi-Balineesch Nederlandsch Woordenboek door Dr. H. N. v. d. Tuuk in 4 deelen.

T. B. G. = Tijdschrift Bataviaasch Genootschap.

V. B. G. = Verhandelingen Batavinasch Genootschap.

T. N. I. = Tijdschrift voor Nederlandsch Indië.

INLEIDING.

Met onze "bijdrage tot de kennis van de Oud-Javaansche en Balineesche theologie" beoogen wij een verdieping van de kennis omtrent het Hindoeïsme in den Archipel.

In de eerste plaats zal meerder inzicht in de Hindoe-Javaansche theologie en cultus ten goede komen aan een juistere waardeering van bouwwerken en beelden van het oude Java.

Verder blijkt steeds meer[1]), dat allerlei opvattingen en voorstellingen in den huidigen Islām op Java hun verklaring vinden in het voorafgaande tijdvak van Hindoe-Javaansch denken.

En in nog veel hoogere mate mag voor Bali gelden, dat een grondige kennis van de Hindoe-Javaansche gedachtenwereld opheldering omtrent de daar thans nog heerschende godsdienstige opvattingen en gebruiken zal kunnen geven.

Bij deze eerste poging — van welker onvolledigheid wij ons ten zeerste bewust zijn — kozen wij uit het geheel van theologie en cultus twee onderdeelen:

de Dogmatiek[2]) en

den Eeredienst: een behandeling van de dagelijksche ceremoniën, zooals die nog heden op Bali gehouden worden — bekend onder den naam van *Sūrya-sewana*, vereering van Çiwāditya, dus van Çiwa als Zonne-god — leek ons in de eerste plaats in aanmerking te komen.

---

1) Zie de Leidsche dissertaties van Schrieke (1916), Kraemer (1920), Pigeaud (1924) en vooral de jongste van Drewes (1925).

2) Hoe bezwaarlijk het blijft onze Westersche termen als theologie, dogmatiek en dgl. toe te passen bij de behandeling van een wereldbeschouwing, van de onze zoo zeer verschillend als de Hindoe-Javaansche, staat ons hierbij helder voor den geest.

HOOFDSTUK I.

SŪRYA SEWANA.

Voorwoord.

Voor wij een geregeld overzicht van den dagelijkschen eeredienst op Bali gaan geven, is het wellicht wenschelijk met nog een enkel woord de beteekenis van onze bijdrage over het huisritueel der Balineesche priesterschap te schetsen.

Hiertoe kunnen wij in de allereerste plaats verwijzen naar de publicatie van den heer P. de Kat Angelino, getiteld "Balineesche Moedra's" (ed. Adi-Poestaka, 's-Gravenhage 1922).

Men vindt daar inlichtingen omtrent de verhouding van priesteren volksgeloof op Bali; over de verdeeling der priesterschap en den rol van den dagelijkschen eeredienst in het priesterleven.

Ook de details van het ceremonieel worden daar beschreven (blz. 39-51).

Wat wij zullen geven, zijn de formulieren, daarbij gepreveld, en een critische bespreking van de bronnen, waaruit deze geput zijn. Tevens een korte schets van enkele hoofdzaken uit het Voor-Indisch Surya-ritueel.

Naast de inleidende, populaire beschrijving van genoemden auteur is ons werk een aanvullende, critische behandeling met verwijzing naar Oud-Java en naar de Sanskrit-bronnen der Hindoe's zelve.

Moge ook langs dezen weg der completeering het verdienstelijke pionierswerk te velde van den heer de Kat Angelino meerdere waardeering vinden.

Over de plaatsen, wáár men vereert, de Balineesche "Tempels", vindt men nog behalve de prachtige foto's van den heer Gregor Krause ("Bali", Folkwang-verlag, 2e druk 1922), een meer stijl-historische behandeling in de binnenkort te verwachten uitgave van het foto-materiaal, door den heer T. v. Erp in den zomer van 1925 op Bali verzameld.

§ 1. *De Balineesche bronnen.*

Bij de bestudeering van den dagelijkschen eeredienst van Çiwa als Zonnegod, zooals deze nu nog op Bali in gebruik is, volgden onze onderzoekingen door den aard van 't materiaal een zeer eigenaardigen weg, dien wij hier in 't kort zullen schetsen, daar dit tevens duidelijker zal maken, waarom wij op de hier volgende wijze deze liturgie behandelen.

Aanvankelijk beschikten wij over de volgende gegevens:

1°. Cod. 3932 (Cat. II, 296—7), p. 10—13, door Juynboll in den genoemden Cat. als Surya-sewana (zonne-eeredienst) beschreven.

2°. Cod. 5154 (Cat. II, 338), fol. *a* 29—*b* 33, aanvangend met de Surya-sewana; op fol. *a* 34—*b* 34 volgen mystieke syllaben, in losser verband staande met dit ritueel. Fol. *b* 34—*b* 36 bevat de Tirtha-Kamaṇḍalu, een verhandeling over het wijwater-ritueel.

In deze Cod. 5154 loopen de mantra's (prevelformulieren) van fol. *a* 29—*a* 31, terwijl op fol. *b* 31—*b* 33 een theologische verhandeling volgt over nut en waarde van den godsdienst, die den mensch van het dier onderscheidt.

3°. Cod. 5185 (Cat. II, 297) geeft op fol. *b* 9—*a* 10 een fragment, getiteld Pasurya-sewana: dit bevat echter geen geheele liturgie, maar slechts een bepaalden vorm van ademhalingsoefening (prāṇāyāma, Bal. praṇā yamā), n.l. dien, waarbij men in perioden van telkens 3 dagen, en daarvan elken dag op de 3 tijdstippen (ochtend, middag en avond), deze oefening, — een onderdeel van de uitgebreide yoga-praktijken, — verricht; als bron voor ons doel heeft dit fragmentje *geen waarde*.

Zoo hadden wij dus voorloopig *twee* bronnen: Cod. 3932 (door ons aangeduid als A) en Cod. 5154 (Cod. B).

Hiernaast kenden wij door de mededeelingen van den heer P. de Kat Angelino in diens "Mudra's op Bali"[1]), op pag. 39—51 ge-

[1]) Mudra's op Bali, Teekeningen door Tyra de Kleen; Text van P. de Kat Angelino, ed. "Adi Poestaka", 's-Gravenhage 1922. Op den omslag staat "Balineesche Moedra's (Handhoudingen)." De Duitsche uitgave vormt Band XV uit de "Schriften-Reihe: Kulturen der Erde", ed. Folkwang-Verlag (Hagen i. W. und Darmstadt) 1922.

geven een "op persoonlijke waarneming" berustende beschrijving (voortaan met K aangeduid).

De auteur verklaart (p. 39): "Deze dienst heb ik verscheidene malen bijgewoond in den huistempel van een priester in Gianjar, wiens grija nabij de pura-Tugu gelegen is, voorts bij den pedanda-Resi te Sedang en bij den pedanda-Agung te Sukasada (Bulèlèng). Ontelbare malen zag ik het ceremonieel der groote feesten in de tempels op de meest verscheiden plaatsen, zoowel in Zuid- als in Noord-Bali, waarbij ik kon opmerken, dat het ceremonieel vrijwel geen verschillen vertoonde."

Hier hebben wij dus een buitengewoon belangrijke bron, de eigen waarneming; wij kunnen er dan ook niet anders dan den auteur ten hoogste dankbaar voor zijn, dat hij naast zijn vele ambtelijke werk den tijd vond dit ceremonieel, dat voor allen, die het Hindoeïsme bestudeeren, van het grootste gewicht is, zoo nauwkeurig waar te nemen en uitvoerig te beschrijven. Gaf deze auteur dus zulk een beschrijving, de "onveranderde volgorde" (p. 51) der mantra's, hem door de priesters zelf meegedeeld, week af van die beschrijving, die op haar beurt belangrijk bleek te verschillen zoowel van bron A als bron B.

Uit de meergenoemde publicatie bleek tevens, dat onder toezicht van den auteur een priesterhandleiding was afgeschreven, waarvan wij (*o. c.*, p. 62) een proeve uit het begin vinden, gevolgd door een "poging tot reconstructie" door Poerbatjaraka, met vertaling ("reconstructie", p. 63; vertaling, p. 64—5). Wij hebben ons toen tot dezen gewend, daar hij de Kat Angelino's "p r i e s t e r b o e k" nog onder zijn berusting had, om dit ter verdere publicatie aan ons af te staan; bij onderzoek bleek dit een afschrift te zijn, gemaakt door schrijvers, die in de grootste onkunde nopens Oud-Javaansche taal en schrift beide leefden, en het wemelt dan ook van fouten. Het bevat den z.g. "huisdienst", dat is de kleinere eeredienst, dien de priesters thuis mogen verrichten, gevolgd door de veel uitgebreidere liturgie van den tempeldienst (pamuja ring sanggar; pacaruan patawur agung). Daar deze bron (aangeduid met P) *naar wij meenden* volledig was en *zéér veel uitgebreider* dan A of B en de mededeelingen (bron K) namen wij aanvankelijk deze als grondslag voor een text-uitgave der liturgie. Moeilijkheden bleven bestaan: want ook P week af van alle overige bronnen.

De bestudeering der Sanskrit-gegevens, waaraan wij een afzonderlijke paragraaf (zie § 2, De Sanskritbronnen) zullen wijden, stelde geen enkele bron geheel in het gelijk, ook zij zelve (de Suryarcana's) weken nog van elkander af, terwijl vergelijking van het "Brahma-Karma" van Bourquin (zie ook § 2) meer nieuwe *verschillen* aan het licht bracht dan overeenkomst.

Eén ding bleek echter:

Behoudens de vele verschillen was bron P (priesterhandleiding) de volledigste, die voor het eerste gedeelte met de purānische Suryarcana's groote overeenkomst vertoonde, maar, tegenover de beknoptheid der purānische behandeling, voor het verder vervolg merkwaardige parallelie met Bourquin's Bengaalsche gegevens vertoonde.

Gedreven door de begeerte om eens het rechte te weten omtrent de Balineesche Weda's en het romantische waas, dat hen omving door wat licht van kennis te verdrijven, bestudeerden wij deze litteratuursoort (zie Bijlage I: De Balineesche Weda's), en hierbij bleek ons, dat daarin herhaaldelijk de liturgie van de Surya-sewana's te vinden was, iets, waarover de Catalogus (II, 344 sqq.) met geen woord repte.

Maar dit nieuwe materiaal bracht nieuwe moeilijkheden; niet een enkele "varia lectio" in philologischen zin, maar in één handschrift, n.l. Cod. 4673 [1]), (zie Bijlage I), binnen het bestek van 30 folio-bladen, vinden wij:

1°. f. 39 (onderaan)—47: den grooten volledigen eeredienst bij lij k-plechtigheden, zooals die in den *tempel* gehouden wordt. Behalve de verschillen tusschen huisdienst en tempeldienst, waarvan de laatste meer uitgebreid is, vinden wij hier nog bovendien een afwijkende Mṛtyuñjaya-mantra (zie later, p. 40); de mantra voor 't geven van het sirihpruimpje (sĕpah) aan het lijk; het offer aan de "Heilige Drie" (sang hyang Tiga);

---

[1]) Deze codex, Leiden 4673, Brandes 1402, is de grootste der Weda-bundels (het aantal fol.-bladen bedraagt 77 — niet 67 — daar nà pag. 59 opnieuw met "50", "51" etc. genummerd is; wij duiden dit aan, door b.v. 53 = 53 en "53" = 63. Waar v. d. Tuuk Wd (= Weda) citeert, bedoelt hij dezen codex (Kropak v. d. Tuuk, 347), blijkens citt. b.v. sub uwĕl (T, I, 252), mañura (T, IV, 605).

het offer "prambatu kaya"; het geven van wijwater als spijs aan den doode; het haarkammen van den doode; de Amṛta-sañjīwani-prayoga; den Louteringsdienst (tingkah ing abĕbĕrĕsih); het bereiden van het varken; het Welvaartsoffer (caru ning karayunan); de Dīrghāyu-mantra bij het Loskoopen (ning anĕnĕbusi); het sasarik (bestrijkingen van zekere lichaamsdeelen met een papje, op bepaalde wijze samengesteld; hetzelfde als het mĕbhasma uit het dagelijksche ritueel), en het doen verdwijnen van stoornissen ("nihan pangilang wighna").

2°. f. 48—59: een uitvoerige beschrijving (die wij aanduiden met bron W) van den *huisdienst;* deze zou dus eenigszins parallel moeten loopen met de vroegere bronnen, maar *blijkt* voortdurend, zoowel van de Kat's beschrijving (K) als van het priesterhandboek (P) af te wijken.

3°. f. 59—69 bevat den eeredienst in den tempel, bestaande uit een groote massa mantra's, mudrā's (handhoudingen) en āsana's (zitwijzen); het ritueel valt in twee groote groepen uiteen:

I. de verschillende liederen, spreuken en handelingen tot aan het ontstijgen van de ziel aan het lichaam (ngili atma) en het daarna weer neerdalen (turun atma), fol. 59—67;

II. een dergelijke groep verrichtingen en spreuken tot wijwater-bereiding, fol. 67—69.

4°. f. 69—77: een stuk, dat opnieuw begint "yan amujeng sanggar" ("als men officieert in den tempel"), grootendeels dezelfde mantra's en verrichtingen opsommend, doch in andere volgorde. Op fol. 70 vinden wij een groote ruimte, waarop (fol. 70—71) uitvoerig enkele opgesomde mantra's (o.a. de pañcagiri) worden meegedeeld; fol. 72 sq. bevat het lukat-ritueel (vloekbevrijding) en fol. 75 sqq. het offer bij het aannemen van leerlingen.

De eeredienst in den tempel, die dus een uitgebreide vorm is van den huisdienst, zal pas bij hernieuwde waarneming door deskundige ooggetuigen, en dan aan de hand van de liturgische texten behandeld kunnen worden.

Voorloopig zullen wij ons moeten beperken tot den huisdienst.

Na het meegedeelde omtrent de afwijkingen tusschen A, B, P en W als codices onderling, en van ieder afzonderlijk in vergelijking met K, durven wij ons niet aan een beslissing omtrent de *juiste volgorde* te wagen.

Wij geven nu eerst de voornaamste gebeurtenissen (in de volgorde van de Kat's waarneming), om daarna de mantra's mee te deelen in die lezing, die ons met het oog op hun Sanskrit-origine nog de meest juiste toeleek.

Vooraf moge dan eerst nog een overzichtje van de Sanskritgegevens gaan.

§ 2. *De Sanskrit-bronnen.*

Algemeene opmerkingen.

Bij het zoeken naar Sanskrit-gegevens tot herstel en terugtraceeren van wat wij op Bali vinden, blijkt, dat het ritueel, zooals het nu voor ons ligt, een zeer samengesteld en samengesmolten mengsel is van Çiwaïtisch-tantristischen eeredienst met oudere Sūrya-vereering.

Wij kunnen niet op alle vormen van Zonvereering bij de Hindoe's ingaan; stippen alleen datgene aan, wat tot verklaring van den huidigen Balineeschen vorm dienen kan.

Ten eerste blijkt dan, dat wat Bourquin in de "Annales du Musée Guimet", VII, 1885, als "Brahma-Karma" mededeelt, in verreweg de meeste gevallen een doorloopenden steun biedt voor ons doel. Echter dient opgemerkt, dat Bourquin putte uit een Bengaalsch handschrift, en dat zijn text een eenigszins Wisnuïtisch gekleurden vorm behandelt. Waar wij hem gebruiken konden, wordt hij geciteerd. Hiernaast gebruiken wij voor enkele mantra's de purāṇische *Sūryārcana's*, waarvan een gedetailleerde behandeling zal volgen. Waar Bourquin Oud-Vedische verzen heeft en dan overeenkomt met de purāṇische *Sandhyā-vidhi's*, wijkt juist de Balineesche Sūrya-sewana van Bourquin af; immers de Balineezen hebben *niet* de Vedische mantra's, maar òf laat-tantrische, parallel aan Bourquin, òf zij hebben uit *Çiwa-pūjā's* (cf. Garuḍa-pur., cap. 23; Agni-pur., cap. 74) geput en hier ingelascht; soms zelfs van eigen maaksel.

Voor al deze gevallen verwijzen wij naar de aanteekeningen onder de mantra's zelve.

De purānische Sūryārcana's.

In de Purāṇa's vinden wij als onderdeel van den algemeenen ritus het Sūryarcana, zoowel bij de Smārta's (orthodoxen) als bij de Çaiwa's en Waisnawa's. De Purāṇa's, die wij wegens de groote overeenkomst in behandeling met het Balineesche ritueel, in de eerste plaats bij ons onderzoek betrekken, zijn het Agni-[1]) en het Garuḍa-purāṇa[2]). Volgens Farquhar[3]) zijn beide smārta-documenten, dat wil zeggen: orthodoxe encyclopaedieën, die het systeem van de pañcāyatana-pujā, of vereering der vijf Goden — Wisnu, Çiwa, Durgā, Sūrya, Gaṇeça — aanhangen. Beide behooren tot de periode van 550—900 A. D., dus juist dat tijdvak, dat ten deele samenviel met de opkomst en bloei der Çailendra-dynastie op Java en dat voorafging aan de Çiwaïtische Restauratie-periode van nà 863. Zeer goed mogelijk was dus, dat dit opbloeiende Çiwaïsme en Hindoeïsme (als tegenstelling tot het Boeddhisme) zijn godsdienstige voorstellingen en ritueele voorschriften ontleende aan dezelfde sfeer, waarin die Purāṇa's hun eindredactie vonden.

Daarom is het geenszins zoo vreemd, dat wij juist in genoemde Purāṇa's een behandeling van de orthodoxe (of soms ietwat Çiwaïtisch getinte) Sūrya-dienst vinden, die zich tot in details vergelijken laat met een bepaalde groep uit de hedendaagsche Balineesche liturgie.

De behandeling van deze Sūryārcana's vinden wij in:

Agni-purāṇa, cap. 21 (sāmānya-pujā) en wel str. 11—15 als "çivāsana", str. 16—19 als "arkāsana"; het eerste gedeelte, door ons geciteerd als *A* 1, bevat dus een Çiwavereering, maar met Sūrya-mantra's (str. 13*b*: kramāt sūryārcane mantrā...) en staat dus op het standpunt van de eenheid van Çiwa en Sūrya, beantwoordend aan de allerbelangrijkste en het meest herhaalde

1) Agni-Purāṇa, ed. Bibliotheca Indica, Calcutta 1873—9.

2) Garuḍa-Purāṇa ed. Bombay, 1924.

3) Farquhar, *o. c.*, p. 179—180. Vgl. Voorbericht ed. 1873 van 't Agni-purāṇa: "no sectarian leaning".

mantra uit de geheele Balineesche liturgie: de "Kūṭa-mantra", het spits-formulier: "Oṃ hrāṃ hrīṃ sah *paramaçiwādityāya namah*" Lof den allerhoogsten Çiwa-Zon.

Het tweede gedeelte van dit hoofdstuk (bron *A* 2) geeft zuivere Sūrya-mantra's. Agni-pur., cap. 73, Sūryārcana (bron *A* 3) vermeldt Çiwa niet, behalve in str. 16*b* "hṛt-padme çiva-sūrya-iti".

Garuḍa-purāṇa, cap. 7 geeft in str. 1—5 Sūryapūjā (bron: *G* 1).
" , cap. 16 " " " 9*b*—16 Sūryārcana (bron: *G* 2).
" , cap. 17 " " " 1—9 Sūryārcana (bron: *G* 3).
" , cap. 23 " " " 7—13 Sūropasthāna (bron: *G* 4) als onderdeel van een Çivārcana, str. 7 een Çiwaïtische ouverture van de Sūrya-liturgie.
" , cap. 39 str. 1—22 Sūryasya pūjana (bron: *G* 5).

Hier volgt een overzicht van de voornaamste mantra's (en āsana's) der bronnen:

(1) aanroeping van uccaiḥçravas, aruṇa	*G* 5		*A* 1						*G* 4
(2) " " daṇḍin, piṅgala ..	*G* 5	*A* 3	*A* 1				(*G* 2)		*G* 4
(3) " " prabhūta.....	*G* 5	*A* 3	*A* 1						*G* 4
(4) " " vimala, sārū, ārādhya, etc.	*G* 5	*A* 3	*A* 1						*G* 4
(5) " " dīptā, sūkṣmā (Archipel: "nawaçakti")	*G* 5	*A* 3	*A* 1						*G* 4
(6) arkāsana (soms met — mantra) ..	*G* 5	*A* 3		*A* 2	*G* 1				*G* 4
(7) sūrya-mūrti-mantra	*G* 5	*A* 3		(*A* 2)	*G* 1				*G* 4
(8) oṃ [khaṃ] khakholkāya..... (± sūryamūrtaye) namaḥ.....	*G* 5	*A* 3		*A* 2			*G* 2	*G* 3	*G* 4
(9) mūla-mantra (Archipel: "Kūṭa"-m.)	*G* 5	*A* 3		*A* 2	*G* 1				*G* 4 (2×)
(10) astra-mantra	*G* 5	*A* 3		*A* 2			*G* 2	*G* 3	*G* 4
(11) soma-mantra (Arch.: "asta-graha")	*G* 5	*A* 3		*A* 2	*G* 1		*G* 2	*G* 3	*G* 4
(12) tejaç-caṇḍa-mantra	*G* 5	*A* 3		*A* 2	*G* 1				

De voornaamste handelingen en mantra's.

Bij den huidigen stand van ons onderzoek is een vaststellen van de juiste volgorde van alle onderdeelen nog niet goed mogelijk. In de gedetailleerde behandeling, die wij zullen laten volgen, zullen wij dus telkens eenige mantra's, mudrā's, āsana's en handelingen, die bijeenhooren, groepsgewijze bespreken, daarbij trachtende tusschen de groepen onderling die volgorde in acht te nemen, die ons bij vergelijk van de verschillende bronnen de meest aannemelijke voorkwam. Vooraf ga in vogelvlucht een overzicht van deze groepen.

Volgens K (p. 39—49) wordt de eigenlijke eeredienst ingeleid door een reeks gebeden in de badkamer van den priester; deze spreuken zijn alle van jonge makelij, waarschijnlijk op Bali zelve gefabriceerd, en sluiten zich aan bij de Balineesche kleeding (wastrā, sabuk, saput). Deze kleeding wordt tijdens den eeredienst vervangen door de kanonieke dracht van çirowiṣṭa (hoofdband), yajñopawīta (offerkoord), gaṇitri (bidsnoer) e. a.

§ 1. De eerste eigenlijke handelingen zijn Tala-bhedana, het reinigen van de vingers van beide handen, ieder afzonderlijk en de zuivering van beide handen met een bloem, Kara-çodhana.

§ 2. Dan komt de adem-bedwinging, Prāṇāyāma — op Bali Praṇā yamā — waarbij zich de Astra-mantra aansluit.

§ 3. Hierop volgt het "ñurat omkāra" bij de *eerste* wijwaterbereiding, mantra's: Tryakṣara, Trimaṇḍala, "Ganggā-dewi", Sapta-tīrtha.

§ 4. Dan bespreken wij een groep mantra's, die, als geheel bijeen, telkens terugkeeren in de liturgie; deze groep gaat direct op de purāṇische Sūryarcana's terug. Het zijn: Catur-aiçwarya, Saptaswara-wyañjana, Nawa-çakti, Tritatwa, Kuṭa-mantra (pur.: Mula-mantra, de essentieele belijdenis van de eenheid van Çiwa en Surya), Brahmāngga of Çiwi-Karaṇa, Çiwāngga, Garbha-mantra, Aṣṭagraha (pur.: soma-mantra), en de in de Purāṇa's niet genoemde Catur-tarpaṇa of Catuḥ-sandhyā en Catur-rĕṣi. Deze geheele

groep wordt ingeleid door de Anantāsana (zitwijze: de "Oneindige") en de Padmāsana (zitwijze: de "Lotus").

§ 5. Hierop volgt de wijding van de schel, ganṭhā, met de mantra "Omkāra sadāçiwa", gevolgd door de Vergiffenisbede, Pangaksama of "Om Ksamaswa".

§ 6. Na de Vergiffenis-bede volgt opnieuw een wijwaterbereiding, "sangaskāra we", waarbij als *nieuwe* liederen optreden: 1°. een "Archipel"-formule, d.i. een samenvoeging van allerlei korte mantra's en uitroepen, als een bijeenhoorend geheel eerst in den Archipel tot stand gekomen; 2°. "Apsu dewa; 3°. Sapta-omkāra-mantra; 4°. Stawa bhaṭāra; 5°. Sapta-ganggā en eenige andere handelingen en formules, afwijkend opgegeven.

§ 7. Dan behandelen wij twee groepen, n.l. de Gandha-groep en de "Udakāñjali".

§ 8. Volgt de "Mṛtuñjaya", ook wel Dīrghāyu(r) of Sapta wṛddhi genoemd.

§ 9. Dan komen de handelingen van de Bhasma (besmeren met zalf) en het aandoen van de Çirowiṣta (hoofdband) en de Yajñopawīta (brahmana- of offersnoer).

§ 10. Heeft de priester het vereischte gewaad aangetrokken, dan neemt hij het bidsnoer (gaṇitri), en voert onder meditatie (dhyāna), prevelgebeden (japa) en yoga-beoefening de ziel uit de buikholte naar de fontanel (ngili atma). Çiwa neemt plaats in de fontanel. Nu volgen de *Grīm*-mantra's en vele andere, waaronder ook enkele nieuwe, o.a. Çiwāmṛta-mantra; Stawa bhaṭāra; Tribhuwana; een *andere* Ksama-mantra; Anugraha-mantra; "Wisnu-wisnu"; Çloka-mantra of Eka-puṣpa.

§ 11. Hierna verlaat Çiwa het lichaam, de extase is geëindigd; de priester neemt nog enkele teugjes water (anitip toyā). Daarna legt hij z'n ornaat af. De dienst is geëindigd.

Gedetailleerde behandeling.

§ 1. Tala bhedana.

Hierbij strekt de priester de beide handen met uitééngespreide vingers en de palmen naar beneden, boven het wierookvat [1]); de erbij behoorende mantra is:

Om am kam kasolkāya Sādhyāya namah; āwāhanā
Om am kam kasolkāya Içānāya namah; pratisthā
Om am kam kasolkāya Aghorāya namah; yoga
Om am kam kasolkāya Tatpurusāya namah; krama
Om am kam kasolkāya Bāmadewāya namah; wisarja.

Over de pañcamukha van Çiwa hopen wij elders nog te spreken (zie p. 40 sq., 62 sq.); wat deze formule van soortgelijke onderscheidt, is het derde element, n.l.:

1) *āwāhanā.*

De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat wij hierbij te denken hebben aan āwāhana, (Skt. neutr.), als "uitnoodiging" aan de goden om af te dalen, maar wij vestigen tevens de aandacht op het feit, dat in Voor-Indië de āwāhanā (mudrā) bekend is, waarbij de handpalmen tegen elkaar geplaatst en de duimen naar den wortel van den ringvinger gericht worden [2]).

2) *pratisthā.*

In den Archipel is dit het gewone woord voor godenbeeld geworden [3]); een pratisthā-mudrā is ons niet bekend, hoewel zeker

---

1) Over de utensiliën zie men de Kat, *o. c.*, p. 41 sq.; H. J. E. F. Schwartz, Gids Ethnogr. Verz. Bat. Gen., Zaal: Bali en Lombok, p. 7—17; en vooral plaat VII en VIII.

2) Men zie voor de mudrā's (Bal. patanganan) de teekeningen van Tyra de Kleen, waarbij niet van al deze handhoudingen de namen genoemd worden. Voor tnlabhedana zie afbeelding no. 50.

Van de bijna 100 mudrā's in de *Mudrā nighantu* (zie Bijlage III) komen slechts de volgende overeen, althans in naam, met de Oud-Javaansch-Balineesche: āvahanā, ṣaḍangga, nārāca, astra, padma (speciaal voor Sūrya!), vilva, linggaṭ, akṣamālā (= mutër gayitri?), añjalyāñjali (= udakāñjali?)

3) Prof. Krom maakte ons opmerkzaam op het artikel van J. L. Moens in TBG, 58 (1919), p. 493—527, waar men een uiteenzetting vindt van de beteekenis-ontwikkeling van "prati-ṣthā."

niet uitgesloten. Daar wij ook de volgende termen yoga, krama en wisarja (waarschijnlijk voor wisarjana) niet als mudrā's kennen, is het voorloopig niet uit te maken, wat de Balineezen hiermee bedoelden. Waren de 5 mantra's, voor elke vinger één (?), meteen een uitbeelding van 5 groepen religieuse handelingen? En dan āwāhana uitnoodiging van de godheid; pratisthā het oprichten van een beeld, waarin de godheid zich incarneerde; yoga lichamelijke oefeningen, krama "de gang", een rondgang met het beeld; wisarjana het werpen van het beeld in heilig water, als einde van een ritus?

Kara çodhana [1]).

Dit is het reinigen van de handen; hierbij worden verschillende mantra's genoemd:

1°. Een mantra voor de beide handen:
bij de rechterhand: om çuddha mam swāhā
bij de linkerhand: om atiçuddha mam swāhā.
Hierop volgt in sommige gevallen onmiddellijk de mantra van de vier hoeken (pasagwan):
1. om om ātma tattwātma çuddha mam swāhā
2. om samāsampurnāya namah swāhā
3. om çrī paçupataye hum phat
4. om çreyo bhawatu (Bal. sri amba wantu)
om purnam bhawatu (Bal. purnamba wantu)
om sukham bhawatu (Bal. sukamba wantu).
Bij het "çuddha mam" en "atiçuddha mam" dat altijd zóó geschreven wordt (B, P, W) denken wij toch, vooral in verband met tattwātma, aan çuddhātma.

2°. Een mantra voor de afzonderlijke vingers, waarbij de priester met een bloem langs de vingertoppen strijkt, als volgt:
1. om am hrdayāya namah (duim)
2. om arkāya çirase namah (middelvinger)
3. om bhur bhuwah sware jwālini çikhāyai namah (ringvinger)
4. om hrum kawacāya namah (pink)
5. om rah phat astrāya namah (wijsvinger).

[1]) Afbeelding bij de Kat, *o. c.*, no. 37, 38, 54.

Voor links evenzoo, dan

6. om b(h)ām netrāya namah (het wrijven van de handpalmen tegen elkaar) [1]).

Een variant zou zijn, dat hij bij de vingers van de linkerhand zou prevelen:

Om im namah (duim)
Om tam namah (wijsvinger)
Om am namah (middelvinger)
Om bam namah (ringvinger)
Om sam namah (pink).

Dit zou echter een verkorting van de formule, onder talabhedana vermeld, beteekenen. Na deze handeling wordt dikwijls de nārācā-mudrā [2]) ("weegschaal"-handhouding) aangenomen.

§ 2. Hierop volgt de Prāṇāyāma. Deze ademhalingsoefening [3]) in haar 3 phasen (puraka, kumbhaka, recaka) schetsen wij bij de behandeling van de Dogmatiek [4]). De bovengenoemde purānische Suryārcana's vermelden deze ademoefening niet, de meer Vedisch georiënteerde Sandhyā-vidhi's wèl. Na de prāṇāyāma komt er een groep prevelgebeden, waarvan de onderlinge volgorde niet overeenstemmend is in de verschillende bronnen, wel hebben èn W èn P de astramantra, waarop de eerste wijwaterbereiding aansluit. Deze astra-mantra, die herhaaldelijk voorkomt, luidt:

a) Om am hṛdayāya namah
b) Om arkāya çirase namah
c) Om bhurbhuwahsware jwālini çikhāyai namah
d) Om hrum kawacāya namah
e) Om bhām netrāya namah
f) Om hum rah phat astrāya namah.

Deze mantra komt in de purānische bronnen, behalve *A* 1 en *G* 1, voor. De Balineesche vorm staat het dichtst bij *A* 2, dat er woordelijk mee overeenstemt. Zeer weinig afwijking (wij redeneeren nu in tegen-historische richting, van Bali teruggaande) vertoont ook

1) Afbeelding bij de Kat, *o. c.*, no. 52.
2) Afbeelding bij de Kat, *o. c.*, no. 53 [1].
3) Afbeelding bij de Kat, *o. c.*, no. 43, 44.
4) Zie Hoofdstuk II, p. 59 sqq.

G 5, waarvan alleen genoteerd moet worden: sub *c*: "om aḥ bhur bhuvaḥ svaḥ jvālini çikhāyai vasaṭ" en sub *e*: "om bhāṃ netrābhyāṃ vausaṭ. Ook 't verschijnsel, dat daar nog de verscheidenheid van slotroep heerscht (tegenover het zesvoudige "namaḥ" der Balineezen), n.l. namaḥ, svāhā, vasaṭ, huṃ, vausaṭ, phaṭ. Even dicht bij onzen vorm staat *G* 4, zonder slotroep, merkwaardig om zijn vorm van *c*), waarin çikhā, bhurbhuvahsvaroṃ en jvālini, dit wijst op overeenkomstige formuleering in de Sandhyā-vidhi's, waarover later. *A* 3 en *G* 3 verdeelen deze mantra over jvālini; dit wijst op overeenkomstige formuleering in de Sandhyā-luidt:

(11) Oṃ khakholkāya tridaç[an] āya namaḥ
Oṃ vi ci [ri ri] tha tha çirase namaḥ
Oṃ jñānine tha tha çikhāyai namaḥ
Oṃ sahasra-raçmaye tha tha kavacāya namaḥ.

(12) Oṃ sarvatejo 'dhipataye tha tha astrāya namaḥ
Oṃ jvala jvala, prajvala prajvala tha tha namaḥ.

Deze bron is merkwaardig, omdat zij ons wijst op een uitgebreidere astramantra voor Sūrya, waarbij de term "jvala" een rol speelt, en zoo tevens iets meer verklaart van den duistersten zin uit deze mantra, n.l. *c*, die luidt:

oṃ bhurbhuvaḥ swaṛe jwālini çikhāyai namaḥ (Balineesch + *A* 2)
„ „ swaḥ „ „ „ (*G* 5)
„ „ swar oṃ „ „ „ (*G* 4)
„ „ swaḥ sureçāya „ „ (*A* 3)

Hoe komt *c* nu aan deze gedaante?

De algemeene astra-mantra, niet voor Sūrya pasklaar gemaakt, mist in *b* "arkāya" en in *c* "bhūr bhuwaḥ swar" [— e, (oṃ)] jwālini". Dit jwālini meenden wij iets duidelijker te maken met verwijzing naar *G* 2 waarin "jwala" als imperatief "schitter, flikker" optreedt [1]). Dat het juist in de *c*-formule voorkomt, ligt mogelijkerwijze in de dubbele beteekenis van çikhā = "haar-toefje", maar ook "vlammen-

[1]) Dat ook in andere pūjā's de term "jwala" en juist weer bij çikhā optreedt, bewijst de Tvaritā-pūjā, b.v. Agni-pur., cap. 147, waar str. 7 luidt:
Hrauṃ hrūṃ haḥ hṛdaye proktaṃ hoṃ haçça çiraḥ smṛtaṃ
phāṃ, jvala jvala-iti ca çikha varma ile hraṃ huṃ huṃ.

tong, tong van vuur". Het bhur bhuwah swar om (zóó *G* 4) wijst terug naar den Sandhyā-dienst, waarin deze formule "gāyatryāḥ çiras" heet (het hoofd van de Gāyatrī-spreuk). Zij bestaat n.l. uit de 3 mahāwyāhrti's: bhur, bhuwah, swah (waarover o.a. Oldenberg, *Religion des Veda*, 2e Aufl. 1917, p. 431 anm. 2) die — soms uitgebreid met: mahas, janas, tapas en satyam tot de sapta-wyāhrti — met de Rgvedische Gāyatrī (R. V., III, 62, 10 = 296, 10) de kernspreuken uitmaken van ouden, Vedisch georiënteerden Sandhyā-dienst. Hier moet worden opgemerkt, dat in Gar. pur., cap. 23, str. 5—6, dus vlak vóór onze bron, *G* 4, staat:

str. 5 hām namaḥ sarvamātṛbhyas tataḥ syāt prāṇa-samyamaḥ
ācāmam marjanam cātho gāyatrīm ca japet tataḥ.

str. 6 om hām tam maheçāya vidmahe, vāgviçuddhāya dhīmahi
tan noḥ pracodayāt.

Dus een omwerking van de Gāyatrī en een vermelding van de prāṇāyāma, dit alles als onderdeel van het Çiwārcana, waarop dan onze bron *G* 4 inzet met:

sūryopastha kam kṛtvā *sūryamantraiḥ* prapūjayet...

Wij troffen dus alleen in *c* een overblijfsel aan van de Sandhyā-formules, die op allerlei wijzen de wyāhrti's met de astra-mantra samenvoegen.

Deze astra-mantra, ook *sad-angga* geheeten, — n.l. hart, hoofd, haartoefje, borst-harnas, oogen, wapen (in de hand), — komt in de vereering van vele andere goden voor, b.v. van:

Çiwa in Gar. pur., cap. 7, str. 6; Agni-pur., cap. 21, str. 12.

Wisnu in Gar. pur., cap. 31, str. 7; cap. 32, str. 17.

Çrī in Gar. pur., cap. 10, str. 1; cap. 30, str. 1—2; Agni-pur., cap. 21, str. 20*a*.

Saraswatī in Gar. pur., cap. 7, str. 8; Agni-pur., cap. 21, str. 23*b*.

Haya-grīwa[1]) in Gar. pur., cap. 34, str. 35—38.

---

1) Heet hier mūlamantra. Buiten Indië is Haya-grīwa ook populair, zoowel op Java (zie Krom, *Inleiding*, I, 116 en verder Index, s. v.) alsook in Tibet als Yi-dam (zie Grünwedel, *Mythologie des Buddhismus in Tibet und der Mongolei*, Index, s.v.; afgebeeld, o.a. fig. 105 en 138).

Uit de Upanisad-litteratuur vermelden wij alleen Hamsa-upan., 5 (Deussen, *S. U.*, p. 675).

Ook in de Leidsche collectie van Oud-Javaansche codd. is de astra-mantra goed vertegenwoordigd, b.v. Cod. 5332 (Cat. II, 330); Cod. 5141 (puja-bundel; Cat. II, 321); Cod. 5163 (eveneens puja's bevattend, Cat. II, 345); Cod. 5431, 8° (Cat. II, 364); Cod. 5428, 1° (Cat. II, 383).

Verder wordt de astra-mantra ook door Liefrinck, *o. c.*, p. 102/3 vermeld.

§ 3. Eerste wijwaterbereiding met "ñurat omkāra".

De eerste wijwaterbereiding zou (volgens W) aanvangen met de formules:

1°. Om parama-çiwa-ganggāya namah.

2°. Om hrām hrīm wausat paramaçiwāmṛtāya namah.

Dan volgt het schrijven van de tryaksara op het watervlak: (A + U + M), waarbij gepreveld wordt:

1°. Utpatti.

Om Om I Ba Sa Ta A
Om Om Ya Na Ma Çi Wā
Om Om Mam Um Am namah
Om dewapratisthāyai namah.

Hier laat bron P direct de kuta-mantra op volgen, en dan:

2°. Sthiti.

Om Om Sa Ba Ta A I
Om Om Na Ma Çi Wā Ya
Om Om Am Um Mam namah.

Cod. 5185, waarvan wij in de inleidende opmerkingen (p. 5) mededeelden, dat zij slechts één enkele yoga-oefening bevatte, geeft een aan de tryaksara verwante trisamaya, en wel als volgt:

1e dag: ochtend: Brahma; middag: Īçwara; avond: Wisnu.
2e dag: „ : Īçwara; „ : Wisnu; „ : Brahma.
3e dag: „ : Wisnu; „ : Brahma; „ : Īçwara.

Deze mantra "trisamaya" ook nog in Cod. 5119 f. 13 (Cat. II, 312). Over de "tripurusa" zie men Hoofdstuk II, Dogmatiek, § 2.

De Tántu (ed. Pigeaud, text, p. 100, vert. p. 167) kent ook een ritueel van 3 wasschingen (dyus) per dag, onder den naam van tri-sandhyā.

De Sandhyā-vidhi's uit de Purāṇa's en evenzoo het Brahma-karma (ed. Bourquin) maken een onderscheid tusschen de 3 "schemeringen" (morgen, middag, avond).

Bij Bourquin het uitvoerigst (p. 101, 108, 111):

ochtend-schemering: als een meisje (kaumarī); kleur: rood; god: Brahma; rijdier: gans; offervuur: gārhapatyāgni; veda: rgveda; naam: veda;

middag-"schemering": als een jonge vrouw (yuvānā); kleur: wit; god: Rudra; rijdier: stier; offervuur: dakṣināgni; veda: yajurveda; naam: dharma;

avond-schemering: als een oude vrouw (vṛddhā); kleur: zwart; god: Wiṣṇu; rijdier: garuḍa; offervuur: āhāvānīyāgni; veda: sāmaveda; naam: satyam.

Dezelfde driedeeling[1]) vinden wij in de Atharva-çikhā-Up., 1 (Deussen, *S. U.*, p. 727) en Kālāgnirudra-Up., 2 (Deussen, *S. U.*, p. 736). Van de purāṇische Sandhyā-vidhi's (de Sūryarcana's hebben dit niet) noemen wij: Gar.-pur., cap. 36, str. 11; cap. 217, str. 5—10; Lingga-pur., cap. 26, str. 7.

Te noteeren valt verder, dat de grootere dienst (patawur agung) in den tempel een aanbieding van kleedingstukken kent: waarbij de godin Saraswatī wordt aangeroepen met als attributen een kleed (ambara), een krans (mālya), een zalving (analepana) en een bloem (puṣpa), die telkens gelijktijdig van kleur veranderen: hier zijn het de kleuren: wit, rood, geel, zwart en bont (wiçwa). Men vindt dit zoowel in bron P als bron W bij de behandeling van het groote tempel-ceremonieel.

Bron W noemt na het schrijven van de oṃkāra op het wijwater een groote mantra, trimandala (of tritatwa) geheeten (afwijkend van een later te noemen tritatwa aan Çiwa, Widyā, Ātma, zie p. 25), die luidt:

---

1) Prof. Krom was zoo vriendelijk ons opmerkzaam te maken op een art. in TBG, 1914 (deel 66), alwaar op p. 482 op een verschil gewezen wordt tusschen oorkonden tot en met Sindok, waarbij in de vloekformule sandhyādwaya, en oorkonden na Airlangga, waarbij sandhyā-traya voorkomt.

a) Om, im hrim, çrim, këpreng açra (?) um dwādaçakālātmane satwa-rajo 'd(h)ipataye, om *agni*-mandalāya namah swāhā.

b) Om, im hrim, çrim, këpreng açra (?) um dwādaçakālātmane satwa-tamo 'd(h)ipataye, om *sūrya*-mandalāya namah swāhā.

c) Om, im hrim, çrim, këpreng açra (?) um dwādaçakālātmane satwa-soma (?) 'dhipataye, om *candra*-mandalāya namah swāhā.

Ganggā-dewī-mahāmṛta- mudrā-sādhana:

De priester neemt de amṛta-mudrā (wijwater-handhouding) aan, en reciteert een pūja (lofdicht) op de Ganggā, die als aller-heiligste rivier het eerst als de personificatie van het goddelijk wijwater optreedt.

Om Ganggā dewi mahā punya(m), Ganggā sahasra-medhini
Ganggā thakkura-samyukta(m), Ganggā-dewi namo 'stu te.
Om çrī Ganggā mahādewi anupamāmṛtañjīwani [1])
Om-kārāksara-bhuwana(m) pādāmṛta-manohara(m)...

Hierop volgen nog 2 halfçloka's, die wij echter (alleen in P) wegens den corrupten vorm niet durven uit te geven. Voor deze en alle volgende grootere lofliederen geldt, dat wij naar ons vermogen getracht hebben, Sanskrit-woorden er uit te herstellen; vaak schoten wij hierin tekort. Een eigenaardigheid der Balineezen is, om bijna alle *a*'s uit deze pūja's te sluiten met anusvāra; bijna alle woorden eindigen onveranderlijk in *-am*, ongeacht geslacht of naamval, meestal lieten wij dit zoo.

Professor Caland uit Utrecht, wien wij verschillende van deze mantra's (volgens bron P) met onze pogingen tot herstel zonden, antwoordde: "Ik moet eerlijk zeggen, dat ik in de restitutie van die purāṇa-achtige śloka's en tantristische formules niet verder zou gekomen zijn, dan gij gekomen zijt...".

---

[1]) Amṛtāñjīwani is ook bekend uit de Malat, 333; verder uit het fragment Pandawa-verhaal, 12; zie T, I, 387 s.v. amṛta; T, I, 767 s.v. rāja panulah (waarover op p. 125 n. 3, 133); T, IV, 384 s.v. jiwa; T, IV, 123 s.v. prayoga. Het amṛta-sañjiwani uit Agni-pur., cap. 284 is een geneeskrachtig kruid, ook uit het Rāmāyaṇa bekend, en dient hiervan onderscheiden te worden (T, III, 315 s.v.), hoewel er in de litteratuur verwarring en verwisseling heerscht.

De Leidsche Cod. 3836 bevat een reeks pūjā's waarvan het begin overeenkomt met den aanvang van onze pūjā; het slot (zie Cat., II, 336) is te lezen als "muktatwam samādhi satatā caitanya dustaksayam" en vormt het slot van een later te bespreken onderdeel uit de bekende mantra, die verschillende namen draagt, n.l. Mṛtyuñjaya = Dīrghāyur = Sapta-wṛddhi.

De Sapta-tīrtha-mantra:

Om aṃ Ganggāyai namah
Om aṃ Saraswatyai namah
Om aṃ Sindhawe (!) namah
Om aṃ Wipāçāyai namah
Om aṃ Kauçikyai namah
Om aṃ Yamunāyai namah
Om aṃ Sarayuwe (!) namah.

Het verdient de volle aandacht, dat wij hier de *oude* zeven stroomen hebben, want bij een latere opsomming (zie pag. 32) komt er een jongere groep, waarbij ook Deccan-rivieren genoemd worden. Ook Cod. 5291 (Cat. II, 351—2) bevat deze oude groep, aanvangend met Saraswatī.

§ 4. Groep, teruggaande op de purānische Suryārcana's.

Volgens bron K (p. 45) volgen na de Ganggā-liederen en vóór de wijding van de schel een groep mantra's en mudrā's; dit zijn volgens P en W, die ze beide herhaaldelijk opsommen:

1°. De handhoudingen "padma-mudrā" en de beide zitwijzen: anantāsana en padmāsana[1]) worden met de bijbehoorende mantra's altijd saam-gehouden en heeten als geheel wel eens "padma ring hṛdaya" de lotus in het hart.

I *a*) anantāsana (zitwijze "de Oneindige").
b) om anantāsanāya namah.
c) catur-aiçwarya:

---

[1]) Bij De Kat, *o. c.*, alleen antāsanā, no. 55[3].

Om rm dharmāya singharūpaya çweta-warnāya namah swāhā (ZO, òf O).
Om rm jñānāya singharupaya rakta-warnāya namah swāhā (ZW òf Z).
Om lm wairāgyāya singharupaya pita-warnāya namah swāhā (NW òf W).
Om lm aiçwaryāya singharupaya krsna-warnāya namah swāhā (NO òf N).

II *a*) padmāsana (zitwijze: "de Lotus").

b) om padmāsanāya namah.

c) sapta-swara-wyañjana ring astadala (de "7 klinker-medeklinkers in den achtbladigen lotus", in werkelijkheid de 7 klinkers met anusvāra en visarga):

Om am ām namah (O)
Om im īm namah (ZO)
Om um ūm namah (Z)
Om rm ṝm namah (ZW)
Om lm ḷm namah (W)
Om em aim namah (NW)
Om om aum namah (N)
Om am ah namah (NO).

d) "Swara ka jro" (medeklinkers).

1. Om Kam, kham, gam namah (O)
2. Om gham, ngam, Cam namah (ZO)
3. Om cham jam, jham namah (Z)
4. Om ñam, Tam, tham ṇamah (ZW)
5. Om dam, dham, nam namah (W)
6. Om Tam, tham, dam namah (NW)
7. Om dham, nam, Pam namah (N)
8. Om pham, bam, bham namah (NO).

e) Pasang Yaralawa ring jro kuta of ook wel "Karnika Yama" geheeten.

1. Om mam namah (O)
2. Om yam namah (ZO)
3. Om ram namah (Z)
4. Om lam namah (ZW)
5. Om wam namah (N)
6. Om sam (çam) namah (NW)
7. Om çam (sam) namah (N)

8. Oṃ saṃ (saṃ) namaḥ (NO)
9. Oṃ haṃ namaḥ (Midden).

De padma-mudrā wordt genoemd in bron W; van de Skt.-bronnen kennen wij haar uit *A* 3 en *G* 5.

ad I *a*) Hier wordt voor 't eerst een āsana uitdrukkelijk vermeld; deze vinden wij nu juist *niet* in onze pur. bronnen. Wel elders, in de Saṅgrāma-vijaya-pūjā b.v. Agni-pur., cap. 148, str. 2*b*:

anantāsanaṃ siṃhāsanaṃ padmāsanam ataḥ paraṃ

De eerste helft van deze strofe (2*a*) bevat de catur-aiçvarya, waarover sub I *c*. R. Schmidt vermeldt (*o. c.*, p. 234—44) 32 āsana's, waaronder ook padmāsana en siṅghāsana, maar niet anantāsana. De Korawāçrama vermeldt er zes [1]), ook de Dewadanda, 13 [2]), maar geen van beide anantāsana. Toch komt hij altijd weer voor, tallooze malen in de Balineesche Weda's, bij allerlei liturgie (huis-, tempel-, doodenritueel, enz.). Merkwaardig is nog de aanwijzing uit een afweermantra (Cod. 5428, 1°, Cat. II, 383): "ma, sasayut (zie hieromtrent vooral T III, 308 s.v.) astramantra tĕkĕng patanganan anantāsana".

ad I *c*) Een mantra als hier vinden wij *buiten* de Sūryārcana's in Gar. pur., cap. 12 (hṛdi-stha-yoga-pīṭha-pūjā), str. 3: "oṃ anantāya namaḥ, oṃ dharmāya n., oṃ jñānāya n., oṃ vairāgyāya n., oṃ aiçvaryāya n.", dan volgen de ontkenningen "oṃ a-dharmāya n." etc. Gelijkluidend is in een Çiwa-pūja (Gar. pur., cap. 40) de 5e strofe. Wij vermeldden reeds uit de Saṃgrāma-vijaya-pūjā (Agni-pur., cap. 148) str. 2*b*; str. 1*b*—2*a* luidt:

prabhūtaṃ, vimalaṃ, sāraṃ ārādhyaṃ paramaṃ sukhaṃ
dharma jñānañca vairāgyam aiçvaryādy aṣṭakaṃ yajet

waarin wij dus zoowel de Balineesche mantra terugzien, als die uit de Sūryārcana's (zie schema, n°. 4). Ook in Agni-pur., cap. 21 (in het stuk, voorafgaande aan *A* 1!) vinden wij in str. 3 het negental ("ananta" tot en met "anaiçvarya") aangeduid; zie over deze grootheden onder p. 69 en p. 105 sq.

1) Zie T, IV, 169 s.v. padmāsana; Pigeaud, *o. c.*, p. 333 [39].
2) Eveneens bij T, IV, 169 s.v. padmāsana.

ad II *e*. "Pasang Yaralawa", ook Gar. Pur., cap. 12, str. 2*b*: "Yaṃ, raṃ, vaṃ, laṃ iti kāya-çuddhi". In de Sang hyang Kamahāyānikan (ed. Kats, 1910) vinden wij een Boeddhistische bewerking van het alfabet in soortgelijken trant [1]).

De Nawaçakti:

1. Oṃ rāṃ dīptāyai namah (O)
2. Oṃ rīṃ sūksmayai namah (ZO)
3. Oṃ ruṃ jayāyai namah (Z)
4. Oṃ ruṃ bhadrāyai namah (ZW)
5. Oṃ reṃ wimalāyai namah (W)
6. Oṃ raiṃ wibhutyai namah (NW)
7. Oṃ roṃ amoghāyni namah (N)
8. Oṃ raun widyutāyai namah (NO)
9. Oṃ raṃ (raḥ) sarwatomukhinyai namah (midden).

Het negental komt voor in de purānische bronnen *G* 5, *A* 3, *A* 1 en *G* 4 (in ons schema nº. 5).

De Tritatwa-mantra komt in twee geheel verschillende lezingen voor:

1º. (bron K) Oṃ oṃ çiwatatwāya namah
Oṃ oṃ widyātatwāya namah
Oṃ oṃ ātma-tatwāya namah.

2º. (bron W), ook trimandala genoemd; deze plaatst hem echter bij het schrijven van de syllabe Oṃ op het water (men zie p. 20).

Hierbij hoort de tritatwa-mudrā.

Wat deze *mudrā* betreft, verwijst K naar de afbeelding [35]; dit komt niet uit met K's eigen beschrijving "handen op de dijen", die men veeleer terugvindt in afb. [22] en [23], echter van een *Boeddha*-priester.

De eerste mantra in K, niet in P, niet in de Skt. Suryarcana's. Hij is zuiver Çiwaïtisch; wij vinden hem dan ook

[1]) Zie text, p. 53—55; vert., p. 102—4; aant. no. 31 (begin).

in de Çivārcana's, b.v. Gar. pur., cap. 23, str. 2; voor de Çiwaïtische tendenz bij de Balineesche behandeling is het nu uiterst belangrijk, dat het Suryaṛcana *G* 4 een deel uitmaakt van dit *Çiwâ*rcana! Elders in de purāṇische litteratuur vinden wij nog uitgebreidere tattwa-mantra's, b.v. in Agni-pur., cap. 79 (pavitra-rohaṇa-vidhi), str. 16; cap. 92 (pratisthā-vidhi), str. 42—5, 56—7*a*.

Een [mantra] s. hy. çiwatat(t)wa vinden wij in Cod. 5272 (Cat. II, 323 noemt dezen codex MDCCCXXIX ten onrechte 5274, 'twelk verbeterd is door Pigeaud, *o. c.*, p. 217) eindigend op fol. *a* 8. Over de speculaties nopens de tritat(t)wa kan hier niet gesproken worden.

De Kuta-mantra:

Volgens bron P:

Om hrām hrīm sah paramaçiwādityāya namah.

Voor de purānische bronnen zie schema, n°. 9, voorkomend in *G* 5, *A* 3, *A* 2, *G* 1 en *G* 4 in den vorm: Om hrām hrīm sah suryaya namah. Vergelijk nog Cod. 5357*a* (Cat. II, 350).

Volgens bron W:

Om hrām hrīm sah çiwa-sūrya paranteja swarūpāya namah.

De Brahmāngga of Çiwi-Karaṇa:

Dit is dezelfde mantra als onder talabhedana (zie p. 13), echter niet met āwāhanā, pratisthā, etc., maar toegepast op het menschelijk lichaam, n.l. hoofd, gelaat, hart, schaamdeelen en voeten.

De Çiwāngga is de reeds eerder vermelde astra-mantra (zie p. 16), echter ook weer toegepast op lichaamsdeelen, n.l. hart, hoofd, haartoefje (tungtung ring rambut = çikhā), hals, beide oogen, beide armen.

De Garbha-mantra:

Om am k(h)am k(h)asolkāya çiwagarbha-hrdayāya namah.

De Asta-graha:

Om sam somāya çweta-warnāya namah (O)

Om bum budhāya cāmīka(ra?)-warnāya namah (Z)

Om wrm wrhaspataye pīta-warnāya namah (W)

Om bhām bhārgawāya çyāma-warnāya namah (N)
Om am anggarāya rakta-warnāya namah (ZO)
Om çam çanaiçcarāya krsna-warnāya namah (ZW)
Om rām rāhawe rājyawata(?)-warnāya namah (NW)
Om kem ketawe dhūmra-warnāya namah (NO).

In P; mèt de kleuren in W; ook in de Purāṇa's: *A* 2, *A* 3, *G* 1, *G* 2, *G* 3, *G* 4; — *G* 5 heeft ook de kleuren, b.v. bij Budha cāmīkara!

De Catuḥ-sandhyā, meestal "Catur-tarpaṇa"[1]):

Om am çuklyai namah (O)
Om am bhaktyai namah (Z)
Om am krsnyai (kasnie) namah (W)
Om am jambikāya namah (N).

De Catur-rĕsi:

Om am sarwadewebhyo namah (vóór)
Om am sapta-rsibhyo namah (rechts)
Om am sapta-pitrbhyo namah (links)
Om am bhutebhyo namah (achter) — (volgens P)
Om am saraswatyai namah (achter) — (volgens W).

§ 5. Hij neemt de schel (ganthā) om deze te wijden.

Om!
Omkāra(m) sadāçiwas tam jagadnātha hitamkara(m)
abhiwāda wadanīya(m), ganthā çabdam prakāçyate
ganthā çabda(m) mahāçrestha(m), omkāra(m) parikīrtitah
candra-nāda-windunā datta(m), sphulingga çiwata(t)wañca tam (?)

Om gantha āyāntu(?) pūjyante dewāh abhawabhawakarmesu
warana labdha-samdeha wara(m) siddhi nir-samçaya(m).

Hierop volgt de Vergiffenis-bede, Pangaksama of naar de aanvangswoorden "Om ksamaswa" genoemd:

a) Om ksamaswa mām, mahādewa, sarwaprāna-hitangkara!
mām moca sarwa-pāpebhyah, pālayaswa Sadāçiwa!

[1]) Afbeelding van de pose bij de Kat, *o. c.*, no. 31, 32.

pāpo 'haṃ pāpakarmā 'haṃ, pāpātmā pāpasambhawaḥ
trāhi māṃ sarwa-pāpebhyaḥ, kenacid mama rakṣatu.

b) kṣantawyāḥ kāyikā dosāḥ, kṣantawyā wācikā mama
kṣantawyā mānasā dosāḥ, tat pramādaṃ kṣamaswa mām.

c) hīnāksara(ṃ) hīnapāda(ṃ), hīnamantran tathaiwa ca
hīnabhakti hīnawidhi, sadāçiwa nama 'stu te.

d) Oṃ mantrahīnā(ṃ), kriyā-hīna(ṃ) bhaktihīna(ṃ) maheçwara!
Yat pūjitaṃ mayā, dewa! paripūrnan tad astu me.

Deze smeekbede om vergiffenis, waaruit een diep schuldbewustzijn spreekt en een vurige hoop om verlossing uit alle kwaad door den Altijd-tegenwoordigen Çiwa, zullen wij trachten te vertalen:

"Vergeef mij, Groote God, gij die het welzijn van alle levende
[wezens bewerkt!
Verlos mij uit alle boosheden, bescherm (mij), Altijd-tegenwoordige
[Çiwa!
Boos ben ik, een boosdoener, boos van geest en boos van inborst
Red mij uit alle boosheden, bescherm mij tegen die allen.

Och mochten mij vergeven worden mijn zonden met daden.
Och mochten mij vergeven worden mijn zonden met woorden.
Och mochten mij vergeven worden mijn zonden met gedachten.
Vergeef mij die tekortkomingen.

Ik schiet te kort in gebeden en formulieren;
Ik schiet te kort in geloof, ik schiet te kort in het ceremoniecl.
Maar U, o Altijd-tegenwoordige Çiwa zij lof!

Zonder spreuken, zonder werken, zonder geloof, o Groote Heer!
Zoo (slecht) is mijn loflied, o God! moge het toch in volkomene
[vervulling gaan [1]).

---

[1]) Wij wijzen hierbij op de groote overeenkomst met het gebed uit Verlaine's "Sagesse", waarmee het tweede Boek aanvangt: "O mon dieu vous m'avez

Ook bij Bourquin, p. 127, vinden wij Vergiffenis-liederen; hier belijdt de biddende zijn tekort aan de vereischte ritueele kennis:

āvāhanam na jānāmi, na jānāmi visarjanam
pūjāṃç caiva na jānāmi, kṣamyatām, parameçvara!

Iets verder volgt strofe *d*) en met strofe *c*) is te vergelijken:

yad-akṣara-pāda-bhrastam mātrā hīnañca yad bhavet
tatsarvam kṣamyatām deva prasīda parameçvara.

Men kan ook nog vergelijken uit de hymne "Āyātu varadā dewi" (p. 101) de strofe:

yad rātryā kurute pāpam, tad rātryā pratimucyate
yad anhā kurute pāpam, tad anhā pratimucyate.

En uit de ochtendhymne "Sūryaçca mā manyuçca" (p. 102, overeenstemmend met het avondlied, p. 111: "Agniçca mā manyuçca"):

yad rātryā pāpam akārṣam, manasā vācā hastābhyām
padbhyām udareṇa çiçnā, rātris tad avalumpatu.

In het avondlied wordt dan het woord "rātri", dat bij de ochtendhymne sloeg op den juist afgeloopen nacht, vervangen door "anhā", waarmee dan de beëindigde dag bedoeld wordt.

Van de Purāṇa's heeft alleen *A* 3 in çl. 15*b* een aanwijzing:

"Kṣamasva" iti tato vadet.

Uit de Leidsche collectie mantra's verwijzen wij naar Cod. 5422, 2° ("pangaksama ring pāda bhatāra", Cat. II, 382), Cod. 5309 (1), f. 8 ("Om kṣamasva mām mahādeva", Cat. II, 353).

§ 6. Na deze vergiffenisbede volgt opnieuw een wijwaterbereiding, nu meestal met "s a n g a s k ā r a we" (saṃskāra) aangeduid.

---

blessé d'amour...". Wij kunnen dit innige gebed hier niet in zijn geheel herhalen, en citeeren alleen het slot:

Vous, Dieu de paix, de joie et de bonheur
Toutes mes peurs, toutes mes ignorances
Vous, Dieu de paix, de joie et de bonheur.

Vous connaissez tout cela, tout cela,
Et que je suis plus pauvre que personne
Vous connaissez tout cela, tout cela.

Mais ce que j'ai, mon Dieu, je vous le donne.

De volgorde van de hierbij gebruikte mantra's is weer zeer verschillend in de bronnen: ten eerste komen de reeds genoemde liederen aan de Ganges opnieuw voor, maar ook nieuwe, zooals de "Ganggā-Sindhu-Saraswatī". Ook het "Apsu dewa" en een lang formulier van Archipel-makelij. Wij geven ze, zonder te willen beslissen, wat de juiste volgorde is:

"Archipel"-formulier (d.w.z. samengesteld door Javaansche Hindoe's uit allerlei bestanddeelen: zie p. 12):

1. Om hrām hrīm sah wausat paramaçiwāmṛtāya namah
   Om hrām hrīm sah kēsĕmung sadāçiwāmṛtāya namah
   Om hrām hrīm sah kēsĕmung Am Um Mam OM
2. Swasti swasti [sarwadewa-bhuta-sukha-pretebhyo namah]
3. Ksim ksim
4. Ya Wā Çi Ma Na
5. I Ba Sa Ta A
6. Butih, butih bhur bhuwah swah, (swaha)
7. Om am im um wyom mam wyam (dit *zes maal*)
8. Om I A K S, M R L W Y, U namo namah swāhā
9. Om A R K S, M R L W Y, U namo namah swāhā.

Hierop twee lezingen; volgens P:

10. Om dewapratisthāyai namah
11. Ardhanareçwarī:
    Om pradhāna-purusa-samyogāya namah
12. Kuta-mantra: Om hrām hrīm sah paramaçiwādityāya namah.

Maar volgens W luidt 10—12:

10. Om om çiwaçuddha mam swāhā
11. Om sarwakleça wināçina(m), sarwa-roga-winaçana(m) sarwapāpa-wimocan(e), sarwa-bhogam awāpnuyāt
12. Kuta-mantra, als boven.

ad 2. De aanvulling tusschen [ ] is volgens de Tīrtha kamandalu (zie p. 5), die bij het rijstoffer (acaru sĕkul) deze mantra geeft:

om am k(h)am k(h)asolkāya īçānaya namah
swasti swasti sarwa dewa-bhuta-çukha-pradhāna-purusa-samyogāya namah,

en er onmiddellijk op laat volgen: "ambuñcal" (wegwerpen van de rijstkorrels):

om sarwa bhuta-çukha-pretebhyaḥ swāhā.

ad 8. Dit is een bepaalde vorm van de "Daça-bāyu" mantra, waarbij wij vergelijken kunnen, wat wij bij Bourquin, p. 131, vinden:

"ma, ya, ra, sa, ta
ja, bha, na, la, ga
sammitam. Gauḥ Gmā."

De Leidsche collectie heeft er verschillende exemplaren van, die achter diverse aanduidingen schuil gaan, b.v.:

Cod. 5317 (nummering in de war, *lees* 4° in plaats van 3°; Cat. II, 355), begint ma-i-a-ka-sa-ma-ra-la-wa-ya.

Cod. 5356, 3° (Cat. II, 349) geeft den titel "daça-bāyu" en localiseert om, ring çirah: i, rahi, ha, jihwā, ka...

Ook het Bataviaasch Genootschap:

Cod. 874*b* begint met een bijzonderen vorm van de Canducakti of Cadu-çakti, n.l. de (een) Stambana-mantra, en eindigt:

Om bhur bhuwah swah ya namah. Om i-a-ka-sa-ma-ra-la-wa-[ya?].

Cod. 1037, 8° (fol. 7) geeft alleen "Daça-bāyu" (volgens Cat. II, 327).

Over de tien winden in het lichaam zie men Dogmatiek, § 6 Daça-bāyu.

Een verdere studie van de *mantra* Ca(n)du-çakti (te onderscheiden van de *tutur* Sādhu-çakti = Drsta-wisa) in verband met het eedformulier, de sasayut's (zie T, III, 308; ook talrijk vertegenwoordigd in de Leidsche collectie) en de "*panglĕbur ipen ala*" (verschillende exx. te Leiden) zou voor 'n meer uitputtende studie van dit onderdeel noodig zijn.

Van de mantra's 10—12 volgens P vinden wij 10 ("dewa-pratisthā") ook in bron A, B en in de Tīrthakamandalu, reeds vroeger, bij het schrijven op het wijwater ("ñurat omkāra", zie p. 19) kwam hij ook voor.

De "ardhanareçwāri" is een verkorting van de "Dharmajāti", zooals die bij het Bhasma ter sprake zal komen.

De mantra's 10—11 volgens W komen telkens als onderdeelen van grootere groepen voor.

De Sapta-tīrtha komt ook hier weer voor, maar ook de "Apsu dewa":

"Apsu dewa pawitrāni, ganggādewi namo 'stu te
sarwa-kleça-wināçina(m) toyena pariçudhyate
sarwa-pāpa-wināçina(m) sarwa-roga-wimocan(e)
sarwa-wighna-wināçina(m) sarwa bhogam awāpnuyāt.

Dit in P en W; P heeft nog één strofe, die wij wegens z'n corrupten vorm niet durven opnemen; ook in de Tīrtha-kamandalu komen alleen deze twee strofen voor, hoewel in andere volgorde.

Hierop volgen de Sapta-omkāra-mantra en de Stawa bhatāra:

Sapta-omkāra-mantra:

Om om paramaçiwa, çunyatmane namah
Om om sadāçiwa, niskalātmane namah
Om om sadārudra, antyātmane namah
Om om mahādewa, nirātmane namah
Om mam īçwara, par(am)ātmane namah
Om um wisnu, antarātmane namah
Om om brahma, ātmane namah.

Zie Cod. 5207, f. 7 (Cat. II, 382). De Rāma-pūrva-tāpanīya-Upanisad kent in str. 89[1]) ātma, antarātma, paramātma (en jñānātma), Bourquin geeft (Brahmakarma, p. 104) als gāyatrī-nyāsa:

tatsavitur brahmātmane hrdayāya namah
varenyam visnvātmane çirase svāhā
bhargo devasya rudrātmane çikhāyai vasat
dhīmahi paramātmane kavacāya hum
dhiyo yo no jñānātmane netra-trayāya vausat
pracodayāt satyātmane astrāya phat.

De Stawa bhatāra:

Om pranamya bhāskara dewam sarwakleça-winaçanam
paramādityaçiwārtham bhukti-mukti-wara-pradam.

---

1) Deussen, *S. U.*, p. 817.

't Zelfde in Cod. 5291 f. *a* 3 (Cat. II, 351—2); zooals Juynboll hierbij opmerkt, is dit ook het begin van het Wratiçāsana, vgl. Pigeaud, *o. c.*, p. 295.

Sapta-ganggā:

1. Om ganggā saraswatī sindhu, wipāçā kauçikī nadī
yamunā mahātiçresthā, sarayuç ca mahānadī.

2. Om ganggā sindhu saraswatī su-yamunā
godawarī narmadā, kawerī, sarayu
mahendra-tanayañ carma[wa]tī wenuka(m)
bhadranetrawatī, mahāsuranadī
khyātañca ca ya gandhakī (?)
punya purna jale samudra samhita kurwanti me manggalam.

3. Om ganggādewi mahāpunya(m) namas te wiçwabhāmini
yamunā paramapurna namas te parameçwara(m)! —
narmadā ca dewī punyā, namas te lokarādhini
dharanyai mahāhārinyai namas tubhyam maheçwara(m)! —
daiwiko daiwikaja twam, çiwa prstha(?) namo 'stu te.
narajane jagatkleça-hārinyai te namo namah. —
mandākini suradewi namas te mālya-hārini,
jambu-çangko (?) mahādewa(m) dewa(m), dewa niyogatah.

4. Meru-pradaksinām krtwā, kleça nārāyana priya
parwata swa mukha puny(e) çicu-kleçam wināçaya.
ksireksuç ca dadhi ghrtam ksurayaksīwa (?) nirmala(m)
pātu nah, kleça-nāçāya, yusmabhyan tu namo namah.

P 5. Om namas te bhagawān Ganggā, namas te çītalā nadī (?)
salila wimala(m) toya(m) swayambhu tīrtha bhājana(m) —
Om suniska-hasta 'steyadosa-kilwīsa-nāçana(m)
pawitra sumahātīrtha ganggā 'thāpi mahodadhi. —
Om bajrapāni mahātīrtha(m) pāpa-çoka-wināçana(m)
dadhi (?) puspa lajja nityam (?) dadhi tīrtha-tāra-priya(m).
Om tīrthodadhi sakumbhaç ca, warnade ātma ātmanam (?)
munīnām manggalas tañ ca, hy ewāpi sadiwaukasah
Om sarwa-wighna-wināçatu (?), sarwakleça wināçatu (?)
sarwa-duhka-wināçāya, sarwapāpa-wināçāya namah swāhā.

In plaats van de groote strofe 5 (bron P) heeft W alleen:

Ganggādewi namaskāra(ṃ) omkāra(ṃ) parikīrtita(ṃ)
sarwakleça wi[na]çyanti (?) sarwaroga winaçañca (?). —

Zooals men ziet, laat ook in dit geval de flexie veel te wenschen over; de neiging om a, aḥ aṃ, ā, āḥ, āṃ alle samen te laten vloeien in aṃ laat zich hier gelden. Wellicht is de lezer bij sommige onderdeelen gelukkiger dan wij in het gissen van wat er staan moet. Voor 'n gedeelte zal er ook wel eigen maaksel van de Javaansche of Balineesche priesters bij zijn.

In de Kalaçapūjā bij Bourquin (p. 116) zijn wel strofen van ongeveer denzelfden inhoud, gelijkluidende echter niet.

De vermelding van kṣīra (melk), iksu (suikerriet), dadhi (zure melk) en ghṛta doet ons denken aan het pañca-snāna, of snāna met de pañcāmṛta: pāyas (= kṣīra), dadhi, ghṛta, madhu (honing) en çarkāra = iksu, die Bourquin (p. 119—20) opsomt.

Volgens Juynboll bevat Cod. 5314 f. 1*b* de Sapta-ganggā (Cat. II, 453) en Cod. 5328, 3°. (Cat. II, 371), een andere Ganggā-mantra. De Tīrtha-kamandalu en bron B hebben nog de eerste strofe.

W laat hierop direct volgen:

Om pañcāksara(ṃ) mahāpunya(ṃ) pawitra(ṃ) pāpanāçana(ṃ)
pāpakotisahasrāni adagdha(ṃ) bhawet sagara(ṃ).

Volgens P zou deze mantra vlak vóór de tweede wijwaterbereiding (sangaskāra we) uitgesproken worden, en wel volgende op een aanbieding van v r u c h t e n en g o u d s t u k j e s, waarvan W niet rept. Echter komen ook beide offers voor bij Bourquin (p. 125), n.l. 1°. pūgī-phala-tambūla karpurelā-samyukta, en 2°. suvarna-puspa-daksinā. 't Eerste is het *sirih-offer;* immers ook de Hindoe heeft zijn Pān supāri, bestaande uit pūgī-phala (Betel-noot, pinang) [1]) met tambula (Betelblad), onder toevoeging van karpūra (kamfer) en ilā (cardomom) [2]); het hoofdbestanddeel is 't zelfde als van de Javaansche sirih of kinang, n.l. jambe = pinang.

Nu werpt hij een tuñjung walulwan of kalpaka in 't water. De kalpaka (kālpaka; kalpikā?) is een Curcuma-(crocus)-soort; van

1) Betelnoot, *pinang*, Areca Catechu, L.

2) Onder cardomom verstaat men *verschillende* aromatische planten, alle tot de Zingiberaceën behoorend.

't woord kalpikă maken de Balineezen lak pikă. Bij gebrek daaraan mag ook 'n andere geurende bloem dienst doen (yan tan ană tuñjung lak pikă, kĕmbang wangi kunang).

Mantra:

1. Om I A K S M R L W Y namo namah swāhā
2. Om om ku(r)medajaye jīwat, çarīra raksa nda da sime(?)
3. Om mĕtum sah wausat mrtyuñjayāya nama, [sah wausat].

De tweede mantra is ons niet duidelijk, echter is hij in P en W gelijk!

Volgens de Weda zou hierop "gandhāksata" volgen; reeds eerder zeiden wij, dat deze groep van "geurhout" (gandha, candana) "rijstkorrels" (aksata, bīja), wierook (dhupa) en de lamp (dīpa) bij herhaling voorkwam; echter stemmen de bronnen niet overeen omtrent de tijdstippen in het ritueel, waarop men deze handelingen met "geurhout, enz." moet toepassen. 't Zelfde geldt voor de vaak herhaalde groep udakāñjali (water-aanbieding), pādyārgha (voeten- en "gast"-water). Wij zullen ze nu hier vermelden, en daarop de "Mrtyuñjaya" meedeelen, waarop reeds het slot van onze mantra toespeelde.

§ 7. Gandha-groep.

1. Gandha: Om çri gandheçwari, amrtebhyo namah swāhā.
2. Aksata, Bīja: Om kum kumāra-wījāya namah.
3. Puspa: Om puspadantāya namah.
4. Dhūpa: Om agnir agnir jyotir jyotih
   Om dhūpam samarpayāmi.
5. Dīpa: [geen mantra opgegeven].
6. Patanganan: meestal met astra-mantra.

Wij verwijzen voor de utensiliën naar de uitvoerige beschrijving bij de Kat Angelino (K, p. 41—42; hun toepassing, p. 45).

De gandha (fijne poeder van reukhout; bĕdak) wordt bewaard in de pagandaän [1]), de aksata in de pawijaän. Over de kalpika spraken wij naar aanleiding van walulwan; volgens K zou het

1) Vergelijk over deze voorwerpen het op pag. 14 noot 1 meegedeelde.

de kĕmbang spatu zijn, waarvan de roode blaadjes gevouwen zijn in het groene stengelblad, in den vorm van een peperhuisje; de bloem in de hand van den priester heet tuwă gană; de dīpa heet op Bali padipaän of padamaran.

De dhupa (mĕñan) wordt bewaard in een padupaän of pasĕpan.

De bron P geeft de mantra's; W alleen de aanwijzing, stereotiep, als volgt:

gandhă ksată puspă după dipă, saprakārā.

Uit W blijkt, dat de patanganan *soms* de b(h)yoma-mudrā is, ("bhyoma" = vyoma, luchtruim, deze "bhyoma"-mudrā staat misschien in verband met een geliefkoosde afbeelding van Çiwa: Byoma-çiwa, — zie b.v. de geïllustreerde tutur, Cod. 5079, f. *a* 12 —); maar *meestal* de nārācā-mudrā ("weegschaal"-handhouding). In verband met de astra-mantra, die hier altijd onmiddellijk op volgt, wordt *ook nog wel* de kawaca-mudrā ("borstkuras"-handhouding) opgegeven.

Bij Bourquin vinden wij ook verschillende offers uit de Pañcā-yatana of Vijf-Goden-Groep, waarbij dezelfde ingrediënten dienst doen, b.v. sakala-pūjā (strooien van rijstkorrels), gandhodaka-snāna (geurwaterbad), sarvopacāra met gandhāksata-puspa en tulasī-blad, later een vilepana-candana (als zalving van de goden), een haridrā-kumkumā-offer, een rtukālodbhava-puspa-offer (bloemen van het seizoen), een bilva-offer, een dhupa-offer.

Omtrent de haridrā-kumkumā vertelt Bourquin (p. 56, vgl. p. 123), dat dit rijstkorrels zijn, gestoken in het gele papje of smeersel op 't voorhoofd, bestaande uit safraan met menie.

Wat de mantra's betreft:

ad 1—3: dit zijn Archipel-maaksels. Is "kum kumāra-wijaya" een verbastering op den klank af van kumkumā-wija, waarbij aan kumāra gedacht werd; de verbastering puspa-danta, een naam voor Ganeça, zou hier mee samenhangen?

ad 4—5: Waarschijnlijk behoort "om agnir, agnir," etc. bij 5.

"Udakāñjali" en "Pādyārgh(y)a".

1. Udakāñjali (in P en W)
   Om am kham khasolkāya namah
   Om grīm ksama-karanāya namo namah swāhā.

2. Pādyārgh(y)a (in W); P splitst in:
   a) "Pang pādya": Om pam pādyāya namah
   b) "Wasĕh suku": Om am argh(y)a-dwayāya namah.

3. Hierop volgen nog in P:
a) "wasĕh hasta"(handen wasschen): Om jam jīwa-çuddhāya namah
b) "kĕmuh-kĕmuh" (mond-spoelen): Om cam camanīya namah (!)
c) "raüp" (gelaat wasschen): Om grīm çiwa grīwāya namah.

Bij Bourquin vindt men (p. 118) pādyārghya en ācamanīya. De purānische bronnen geven nog arghya (*G* 5 en *A* 3)en pādyārghya, ācamana en snāna (*G* 1), echter zonder verdere aanwijzingen.

Bij herhaling komt ook het s a n g k ĕ p i [1]) voor na vele grootere mantra's; het wordt door de Kat Angelino (K, p. 46) als volgt beschreven:

... "het eindigen van een reeks gebeden door een plots vlugger en krachtiger klingelen van de bel, die met een flinke finale eindigt, welke phaze met "njangkĕpin" wordt aangeduid (Sangkĕp of djangkĕp beduidt genoeg, voltallig, compleet)". ...

§ 8. De M r t y u ñ j a y a (ook wel D ī r g h ā y u(r) of Sapta wrddhi).

a) Om dīrghāyur-bala-wrddha-çakti-kārana mrtyuñjaya.

b) Saswatā roga dīksaya(?) kustha-dusta-kalusañca candraprabha bhāswaram
Hrīm-mantrañca *caturbhuja*(m) *trinayana*(m) *wijanopawita(m) çiwa(m)*
sitañcāmrta madhya sa sukha krta mayā karpura-renu-prabha
çwetāmboruh ākārnika parigata(m) dewāsura pujita(m).
mrtyukrodha bala mahākrta mayā karpura-renu-prabha.

Twam wande, dewa, rādhaya bhaktiçarana(m) prāpya (?)
mahā prastu me (?)
santam sarwagata(m) niranta(?) bhawa(m) bhutatma-karnika-guna(m) (?)

---

[1]) Afbeelding bij De Kat, *o. c.*, no. 29/30.

çraddhā(m) bhakti krta wimukta karaṇa (?) wyāptañ jagaddhāraṇa(m)
mauli-baddha-kirīta *kuṇḍaladhārañ* caitanya dustaksaya(m)
wande mṛtyu-jita(m) sajja 'py amara-homa-[ma]-ntrādi (?)
dewa Hari
muktatwam samādhi satatā caitanya dustaksayam.

c) Oṃ mṛtyuñjayasya dewasya, yo namāmy, anukīrtayet
dīrghāyusam awāpnoti sanggrāma-wijayī bhawet.

d) Oṃ ātma tatwātma çuddhā(t)ma [1]) swāhā.

e) Oṃ prathama çuddha, dwitīya çuddha, trtīya çuddha,
caturtha çuddha, pañcama çuddha, [2])
çuddha-çuddha wāri(?) astu.

f) Oṃ āyu wṛddhi yaço wṛddhi, wṛddhi prājñā sukha çriyā
dharma santāna wṛddhiçca, santu te sapta-wṛddhayaḥ
yāwat merau-sthita dewa, yāwad ganggā mahītale
candra-rekha gagane tāwat, tāwat *wawi* jayī bhaweḥ.

g) Oṃ dīrghāyur astu, tad astu
Oṃ awigham astu, tad astu
Oṃ çubham astu, tad astu.

h) Oṃ çreyo bhawatu
Oṃ sukham bhawatu
Oṃ pūrnam bhawatu.

Saptawṛddhy astu.

In geen der Sanskrit-bronnen steun. Wel worden geheel andere zaken als Mṛtyuñjaya aangekondigd, n.l. 1°. in Lingga-pur., Uttarabhāga, cap. 53 (slechts 4 strofen); 2°. in Garuda-pur., cap. 18 (20) strofen, waaruit wij str. 7*a* citeeren:

"japed asta-sahasram vai trisandhyam māsam ekatah".

Uit de behandeling aldaar blijkt, dat dit als een apart "arcana" opgevat wordt, even uitgebreid als onze Surya-sewana; wij noemen

1) Ook hier hebben de bronnen çuddha mam, vgl. de opmerking bij Kara çodhana, 1°, op p. 15.

2) Deze 5e alleen in W.

nog het slot, omdat daar de eigenlijke kernspreuk uit *dien* Mṛtyuñjaya meegedeeld wordt:

(19) Oṃ amṛteçvara, oṃ bhairavāya namaḥ,
evaṃ oṃ { oṃ hraṃ saḥ / jum hraṃ saḥ } suryaya namaḥ.

(20) Evaṃ çivāya kṛsnāya brahmane ca ganāya ca,
candikāyai sarasvatyai mahālaksmādi pujayet.

Zeer veel codd. bevatten fragmenten uit deze groote mantra; voorop laten wij echter de vermelding gaan, dat Liefrinck, *o. c.*, p. 102/5, bij de behandeling van het groote Jadniya (= yajña) feest ook deze mantra geeft, als:

"Samboet mrětijoe ěndjajă mantră sakti, pangraksă ring sariră ndijang mantră, dirgajoe bală wrědă sakti karaněm, toetoegakěnă těkèng saptă wrědijastoe", dat hij vertaalt: "Neemt daarna de Wéda "mrětijoe ěndjaja mantra sakti" over de wijze, waarop men zich heeft te gedragen, leest de mantra beginnende met dirgajoe bala wrěda sakti karaněm" en zet het voort tot het einde bij "sapta wrědijastoe". Er valt op de vertaling wel wat aan te merken; 't woord "de wéda" is een toevoegsel van Liefrinck, pangraksă ring sarira" is een commentaar van den auteur van de paswara (n°. 12), dat men bovendien misschien juister met "bescherming van het lichaam" kan vertalen, juister, zoowel wat de woorden raksă en sariră (= çarīra) betreft, als door wat de geheele inhoud van de mantra zelf ons leert —, en 't wordt den lezer niet recht duidelijk, dat "mṛtyuñjaya" en "dīrghāyur" namen voor *dezelfde* mantra zijn, waarbij dus "mṛtyuñjaya" de *eigenlijke* titel is en "dīrghāyur" een aanwijzing met de beginwoorden, volmaakt overeenkomende met de wijze, waarop de pausen nog steeds hun encyclieken aanduiden: ("Rerum novarum" etc.); de naam "sapta-wrddhi" — zie de slotwoorden: "saptă wrědijastoe" — vindt zijn verklaring in de opsomming der *zeven* begeerde zaken in *f*), n.l. āyus, yaças, prājñā, sukha(m), çrī, dharma en santāna, d. w. z.: leven, roem, kennis, genot (het aangename), voorspoed, recht en nakomelingschap.

Wat de mantra als geheel betreft, wijzen wij op de Leidsche Handschriften-verzameling, die verschillende mantra's heeft, getiteld: mṛtyuñjaya, dīrghāyuṣa, enz. Waar bij verschillende gelegenheden ook *verschillende* mṛtyuñjaya's werden gereciteerd (zoo wijkt b.v. die bij het Dooden-ritueel af, zie p. 7), geeft de titel hier geen zekerheid omtrent den inhoud.

Juynboll's catalogus verschaft de volgende gegevens:

1°. mṛtyuñjaya; Cod. 3189, slot (Cat. II, 325), Cod. 5071(2), fol. 21 (Cat. II, 330, als mantra voor krissen).
2°. mṛtyuñjaya-stawa; Cod. 5357*a*, 2° (Cat. II, 350).
3°. kuta-mṛtyuñjaya, eveneens Cod. 5357*a*, 2° (Cat. II, 350).
4°. dīrghāyuṣa, Cod. 5307, fol. 3 (Cat. II, 324).
5°. dīrghāyur wadon, Cod. 5314, fol. 1 (Cat. II, 354).
6°. zonder titel, maar met de beginwoorden, Cod. 5341, 2° (Cat. II, 374).

ad *b*) "caturbhuja trinayana wījanopawīta çiwa".

Deze strofe wijst op een verheerlijking van Çiwa. Prof. Krom vestigde onze aandacht op de Pararaton (ed. Brandes, p. 13 regel 24, 25; ed. Krom, p. 18, regel 25, 26), waar van Dangdang Gĕndis verteld wordt: "Sira ta katon acaturbhuja, atrinayana, saksat bhatāra Guru rupanira". Het "kundala-dhara" wijst op de bekende "Guru"-beelden.

Toch mag niet onvermeld blijven, dat "caturbhuja" en "trinayana" in de litteratuur herhaaldelijk voorkomen als epitheta van *Wisnu*.

De Tīrtha-kamandalu (zie over dit geschrift onze inleiding: "De Balineesche bronnen", p. 5) heeft: "Om hidĕp sang hyang *Wisnu* sariranta, *caturbhuja, trinayana,* tĕhĕr, *a-triçirah*".

Cod. 5148, fol. 10 (Cat. II, 296) heeft: "Om om namo *Wisnu, trimukhanam, trinayanam, caturbhujam*".

In de verschrikkelijke gedaante van Wisnu (of Krsna) als *Triwikrama* (Bal. Tiwi kramă) heeft deze ook weer drie hoofden en *drie oogen;* zoo bijv.: Bhārata Yuddha, VIII, str. 2*a*:

caturbhuja triçirah trinetra.

Rāma-wijaya, Zang 58 str. 1—5 (geciteerd bij T, II, 606) heeft ...pañcaçīrsa... ...*trinetra*...

Deze verschrikkelijke gedaante van Wisnu-Triwikrama wordt altijd in verband gebracht met dood (Mrtyu) en verderf.

Ook in het Udyoga-parwa [1]) neemt Krsna de "Krodha"-gedaante aan; vgl. nog Bhauma-kāwya, Zang 105, str. 4.

Van het Tiwi-kramă-*beeld* der Balineezen (exemplaren in het Ethnografisch Museum te Berlijn) zal een afbeelding te verwachten zijn in het reeds in manuscript gereed liggende "Balinesische Holzplastik" van Dr. W. F. Stutterheim.

In de *Tiga sūrya* (Cod. B. G. 1003) [2]) worden Brahma, Wisnu en Içwara genoemd; van a l l e d r i e luidt het "trināyana sahulu sahulu", dus in *ieder hoofd* hebben zij drie oogen: het verschil is, dat Brahma *vier* hoofden heeft (caturmuka), Wisnu *drie* (trimuka), Içwara *vijf* (pañcamuka).

In de mantra *Trimūrti* (Cod. B. G. 1003)

heet Brahma: "caturmukham ...

„ Wisnu: "trimukhanām trinayanaç caturbhuja, ...

„ Içwara: "pañcamukhanām, içwaraçca trināyanām daça-bhujam ...

Wij vestigen nog de aandacht op de "Brahma-moerti" van de Tentoonstelling betreffende Oud-Javaansch en hedendaagsch Balisch Hindoeïsme, gehouden in 1915 te Amsterdam. Zie *Gids* (van v. Eerde), p. 87, beeld n°. 181.

Cod. 876 Bat. Gen. [3]), fol. 1 "mantra ring hanāmpa sabuk ulung: idĕp bhatāra Wisnu-murti ring hampru, nila nirmāla rupa, t r i n a y a n a, c a t u r b h u j a", ... etc.

Op fol. 2 evenzoo in de prayoga-karana: handelend over Wisnu als "Nāra singha" (vgl. het art. van Moens in T. B. G. 64, 1925, p. 521 sqq.), over den *zwarten*, 4-bladigen galblaaslotus, "sthana bhatāra Wisnu, c a t u r b h u j a sira, t r i n a y a n a, cakra mwang gada gin... gĕnira"...

Iets verder "inisti sira wimba bhatāra Wisnu-murti ring çirah, t r i n a y a n a, c a t u r b h u j a, sahastra, gada ring harĕp, cakra

---

[1]) Pag. 90 uit de codex geciteerd door v. d. Tuuk (T, II, 606), met afwijkingen in Cod. 4605, pag. 80.

[2]) en [3]) Door Dr. Pigeaud welwillend voor ons getranscribeerd.

ring tngĕn, si nandaka ring nguri, sangka ring kiwa, krsna mahati krsna, nila warna''... ...trimukaç ca trinäyanam, caturbhuja sthitomana; gada cakra nandako 'stu, ...

§ 9. Na deze reeks mantra's om de tweede wijwaterbereiding gegroepeerd, komt het ma-bhasma [1]: de priester bestrijkt zijn lichaam met sandel-zalf, en spreekt hier de formule uit:

a) Om idam bhasmam puram guhyam, sarwapāpa-winaçanam sarwaroga-praçamanam, sarwa kalusa-naçanam namah swāhā.

b) Om bāmadewa guhyāya namah.

c) Om Sam Bam Tam Am Im namah swāhā.

d) Om bhurbhuwahswah.

e) De Dharmajāti:
Om om pradhāna-purusa-samyogāya
windudewāya, bhoktr-jagadnāthāya
dewadewyādi-samyogāya
paramaçiwāya namo namah.

Hierop vermeldt P nog weer de brahmāngga en çiwängga, die op deze plaats niet in W genoemd worden.

De Bhasma-mantra bij Bourquin (p. 100) wijkt geheel af.

Bij de sat-snāna uit 't Wrati-çāsana [18] (T, III, 174 s.v., Pigeaud, *o. c.*, p. 297) bevat de eerste, āgneya-snāna (cf. T, I, 437 s.v.), de bhasma [2]).

Ook de Caturyuga (Cod. 3898, blz. 47—8, T, IV, 960 s.v.) bevat een belangrijke verhandeling over de bhasma en wel de drievoudige: "*Bhasma tiga*", op aangezicht, hart en handen, met de 3 syllaben a-u-m, in verband met de drie-deeling utpatti-sthiti-pralīna [3]) en de gevolgen van deze bhasma-behandeling. Een dergelijk stuk vormt een onderdeel van verschillende tuturs, b.v.

---

1) Afbeelding bij De Kat, *o. c.*, no. 53[3].

2) Over bhasma als "secte-kenmerk", zie Pigeaud, *o. c.*, p. 275. En vooral nog de belangrijke lijst van 19 secte-kenmerken in Fra Paolino's reisverhaal (ed. Berlijn 1798, p. 342 sqq.), geciteerd bij Schmidt, *o. c.*, p. 32 sqq.

3) Zie Hoofdstuk II Dogmatiek, § 1 en § 2.

Cod. 5117, fol. *a* 11 (Cat. II, 307); Cod. 5120(1), fol. *a* 18 (Cat. II, 308); ook in de Kali-mahausadha uit Cod. 3928(1), p. 14 (Cat. II, 382); Cod. 5147 (Cat. II, 315); Cod. 876, fol. *a* 84 (Cat. II, 326) e. a.

Cod. 5423. 1° (Cat. II, 383) begint gelijkluidend met het citaat uit T, IV, 960!

Als lukat-formule heeft Cod. 5174 nog een "bhasma-rarasuh":

"bhasmala bhasmacari bhasma mahā pawitram
pangasih bhaṭārī-Humar [1]) tinung (?)
bhatāra Guru, sampĕta bhaṭāra Brahma, palĕburan bhaṭāra Wisnu,
lĕbur kang bhasma
lĕbur kang lara roga
gĕlĕh-gĕlĕh ing sarīra ilang lukat
dewa lukat
iti bhasma rarasuh."

Hierop doet de priester zijn voorhoofdsband (çirowiṣṭa) om en zijn verder ornaat aan.

Mantra:

Çirowiṣṭam mahādiwyam pawitram pāpanāçanam
Kuçāgram pratigṛhnāti, parama-çiwa-çūnyam te
swasti mé sarwato nityam, diwyam çāstram ca nirbhayam
saputra pautrim ṛddhiçca bāndhawa sa sukha nityam (?)
Om om samāsampūrnāya namah.

Het ornaat wordt nauwkeurig beschreven bij K. p. 46—7, waarnaar wij verwijzen; K noemt den band kara-wiṣṭa, dit stemt overeen met de Korawāçrama [16], geciteerd bij T, II, 224—5, waarin een voor de kennis van 't priesterornaat uiterst leerzame, zeer gedetailleerde beschrijving van Kāla, (Pig. *o. c.*, p. 331) voorkomt. De etymologie van kara-wiṣṭa is onduidelijk.

---

[1]) Zóó ook in de Dharma-wiçeṣa, zie p. 126, n. 2; cf. T, I, 385, citaat, gemerkt fr. s.

Liefrinck, *o. c.*, p. 35, vertelt, dat de *soedra's* van tegenwoordig Bali niet in de termen vallen voor het "karawista", noch voor het "bhasma", noch voor de "djaja-djaja".

Na de çirowista doet de priester zijn offerkoord aan (sampĕt, slimpĕt, kupina; y a j ñ o p a w ī t a). Hier geeft W een geheel andere mantra dan P.

Die van P bevat oude bestanddeelen uit de Brāhmana-texten, zooals wij dadelijk zullen zien. De formule uit W is jong. Purāṇisch?

Om!
Kupina(?) brahma saṃyukta(m), mekhala wisnu saṃsmṛtaḥ
rwehi sarwa-karo dewa, band(h)isantu sadāçiwa.

Die uit P vangt aan:

a) Om (çiwa-sūtram) yajñopawītaṃ paramaṃ pawitraṃ
prajāpa [*ter yat sahajaṃ purostāt*]
āyusyam [*agryaṃ pratimuñca çubhraṃ*]
[*yajñopawītaṃ*] balam astu tejaḥ.

b) paraguhyātma (?) triganaṃ triganātmakaṃ
ari wĕm? koti surya prakāçaṃ, candrakoti hṛdayaṃ.

c) iti weda-mantra gāyatrī mātra-mātra (?) saḍ akṣara
sarwadewa pitā swayambhu.

d) BHARGO DEWASYA DHĪMAHI.

e) Sangkĕpi.

Wij hebben hier een allermerkwaardigst mengelmoes.

Onder *a* hebben wij uit de brokstukken, die P geeft, met behulp van Bourquin, p. 145, de strofe, gewijd aan het brahmanensnoer, hersteld. Het woord çiwa-sūtram = Çiwa-koord, is een late invoeging; alles wat tusschen [ ] staat, ontbrak bij P. Hierover dadelijk meer.

Onder *b* is weer een toevoeging van tantristische (Archipel?) makelij.

Onder *c* een aankondiging van de Gāyatrī, zeer onduidelijk

gesteld, terwijl *d* het middenstuk van de Gāyatrī bevat, dus hier voor 't eerst 'n brokje uit een Rgvedische mantra!

Ten slotte zij nog vermeld, dat Liefrinck, *o. c.*, p. 102/3, een mantra "siwa soetrĕm" noemt.

Beschouwen wij nu een en ander nog wat nader:

ad *a*: Bij de restitutie van de eerste mantra volgens Bourquin, kunnen wij het volgende mededeelen uit een schrijven van Prof. W. Caland, die ons daarmede verplichtte: "De plaats, waaruit blijkt, dat de mantra yajñopavītam paramam pavitram (ity ādi) tot de Vedische litteratuur behoort, vindt men in een verhandeling van L. von Schroeder, "Die Tübinger Katha-Handschriften und ihre Beziehung zum Taittirīya-āranyaka", verschenen in Sitz. Berichte der Kais. Akad. der Wiss. in Wien, Phil.-hist. Klasse, Band CXXXVII, op pagina 23. Hier volgt de door mij verbeterde text (ik zelf heb het hs. gecollationeerd, en gemerkt, dat v. S. hier en daar onjuisten text geeft): *yajñópavītam parámam*[1] *pavítram* íti, yajñó vái pavítra patis svayám pavítrād, eváinam pavítrapatim karoti; *prajāpater yat sahajam purástād* íti; prajápatir vái devébhyo brāhmanébhyo devayánaih prajá* vatīm karoty; āyusyám agryám pratimuñca śubhrám iti, brahma vai brahmā[2]) āyusmantam karoty, áyur vai paramáh kāma, áyur eva téna sprnoti; *yajñópavītam balám*[4]) *astu téja íti;* yajñāyaiva pavítram, ātmá vai bálam téjasā caivá vīryàm sa ha —— sramā vái prátirantu[3]) āyuh | iti yajñopavīta brāhmanam.

[Aanteekeningen van Prof. Caland].

1. l. paramám * l. prajátim? of de text is onvolledig 4. l. bálam 3. hiaat? 2. de hiaat wijst op corruptie, er moet wat uitgevallen zijn, of lees brahmánam?

De mantra komt in de Grhya-sūtras voor (Baudhāyana, Vaikhānasa en Pāraskara) en is blijkens 't feit, dat hij in 't Kāthaka-Āranyaka besproken wordt, reeds in de zoogen. brāhmana-periode bekend geweest. Hij behoort dus tot een latere Vedische periode, ook daarom, omdat yajñopavīta in de *oudere* texten niet de (brahmanen) snoer aanduidde, doch

de *dracht* van het oppergewaad." Tot zoover de inlichtingen van Prof. Caland nopens 't yajñopavīta.

ad *b*. Er bestaat een mantra "Guhyātma" in Cod. 5420, 6° (5 fol.!); Cat. II, 381, zie over guhya verder p. 50.

ad *c*. Hier is een aankondiging van de Gāyatrī, waarbij de aanduiding sad-aksara zéér vreemd aandoet, immers de Gāyatrī bestaat uit 3×8 syllaben!

ad *d*. Het uiterlijk, waarin P, onze eenige bron hiervoor, deze middelste pāda geeft, laat ik hier volgen: "barga dēwo siadi mahi."

Onafhankelijk van elkaar ontdekte Prof. Caland en schrijver hieruit een pāda van de Gāyatrī. Prof. Caland schreef: "Wel had ik dadelijk gezien, dat één pāda van de Gāyatrī wordt aangetroffen, maar dat heeft U zelf nu ook al gezien." ....

De geheele Gāyatrī luidt (R. V., III, 62, 10):

tát savitúr várenyam bhárgo devásya dhīmahi |
dhíyo yó naḥ pracodáyāt. ||

Wij wezen er al eerder op, dat juist bij die gedeelten, waarin Bourquin's Brahma-karma uit Bengalen, en de purāṇische Sandhyā-vidhi's (zie Inleiding, Sanskrit-bronnen, p. 9) Rgvedische mantra's bevatten, de Balineesche Sūrya-sewana de tantristisch-çiwaïtische Sūryārcana's volgt. Wij hebben dus alléén voor dit ééne geval sub *a* een stukje zéér verworden Brāhmaṇa en sub *d* een overblijfsel van de Gāyatrī elders hopen wij nog de andere vermeende Weda's op Bali te behandelen. (Zie bijlage I).

Merkwaardige verbasteringen van de Gāyatrī (die ook buiten ons gebied véél voorkomen) zijn in dit verband:

1°. in de Çangkha-pujā (bij Bourquin, p. 116) de strofe:
Pāñcajanyāya vidmahe, pāvamānāya dhīmahi
tan naç çangkham pracodayāt.

2°. in de bron *G* 2 str. 13:
om ādityāya vidmahe, viçva bhāvāya dhīmahi
tan naḥ sūryaḥ pracodayāt.

3°. in Gar. pur., cap. 23 str. 6:

om hām tam maheçāya vidmahe, vāgviçuddhāya dhīmahi,
tan naḥ pracodayāt.

(Hier dus wel 24 lettergrepen, doch niet als 3×8, maar verdeeld in $10 + 8 + 6$!).

§ 10. Heeft de priester aldus zijn gewaad aangetrokken, dan neemt hij ook het bidsnoer (ganitri), waaraan 108 pitten hooren aanwezig te zijn, in de hand, en hij zegt stille gebeden[1]) op (japa), en verzinkt in meditatie (dhyāna).

Dan voert hij zijn ziel (ātma) uit de buikholte naar de fontanel, waarbij weer vele gebeden opgezegd worden; dit is dus een yoga-oefening, op Bali "ngili ātma" geheeten[2]).

Volgens K en P komt dan de ziel in de fontanel, verlaat daar het lichaam, terwijl volgens W de ziel naar de "dwādaçānggula" gevoerd wordt; dit woord is een omschrijving van het haar-toefje (tungtung ing rambut, çikhā).

Deze term "dwādaçānggula" voor haartoefje vinden wij ook in de dogmatische bespiegelingen (zonder bepaalden titel), die volgen op de Pūjā-pūrwa-bhūmi, een ruwat-text (Cod. 5376, 9°, Cat. II, 357), die slechts 4 van de 8 folio's beslaat (fol. *5a—7a*); ook in de uitvoerige (grootere) redactie van de Amrta kundalinī (volgens Cod. 5154), zie hiervoor p. 119 sqq.

Een plaats als Agni-pur., cap. 303, str. 14 maakt dit gebruik duidelijk:

ātmānam yojayitvā *çikhānte dvādaçānggule*
samçosya dagdhvā sva-tanum plāvayed amṛtena ca.

Terwijl de ziel aldus het lichaam verlaat, neemt Çiwa plaats in de fontanel. In den grooten eeredienst in den tempel zegt de priester een reeks gebeden op, waarbij vooral de syllabe grīm een rol speelt, de Grīm-mantra's. Merkwaardig is nu, dat in den huisdienst deze gebeden niet volledig aangegeven (ook niet uitgesproken?) worden, maar dat ze door een reeks strofen vervangen worden, die slechts aanwijzingen bevatten, n.l.:

---

1) Afbeelding bij de Kat, *o. c.*, no. 41, 42.

2) Afbeelding bij de Kat, *o. c.*, no. 47, 48, 51[1].

Umkārādi param mantram, Mamkāran tīksnam ewa ca
dewārcā umkāram mantram, Amkāro dewa-tarpanam [1])
Dewārcanam ca Grīm-mantram, Grīm-mantran tarpanan tathā
Bhoktrlaksanam Grīm-mantram, Grīm-mantran trpti-karanam
Ksama-karanam Grīm-mantram, Grīm-mantram anugrahakam
Antyesthī caiwa Grīm-mantram, Grīm-mantran dewa-
sangharam.

Hierop volgen vrijwel alle reeds voorafgegane gebeden en handelingen, waarbij ook nog nieuwe komen, n.l.:

Om ādityasya parañ jyoti rakta-tejo namo 'stu te
çweta-pangkaja-madhyas te bhāskarāya namo namah.

Nu maakt de priester opnieuw wijwater (amrtī-karana), dat in een klein potje (payuk) gedaan, en aan de geloovigen na afloop van den dienst verkocht wordt.

Nieuwe mantra's volgen:

Om ehi, sūrya sahasresu tejo raso jagatpate
anukampaya bhaktyāsrjamāno diwakarāya
namo namas te.

Hier geeft P weer andere mantra's dan W. In P vinden wij:
De Çiwāmrta-mantra, als volgt:

a. Om om çiwāmrtāya namah
Om om sadā-çiwāmrtāya namah
Om om parama-çiwāmrtāya namah

b. Om kasĕmung çiwāmrtāya namah
Om kasĕmung sadā-çiwāmrtāya namah
Om kasĕmung parama-çiwāmrtāya namah

c. Om om ganggāmrtāya namah
Om om candrāmrtāya namah

d. Om çiwa-çuddhātmane swāhā [2])
Om çuddhātmane swāhā [2])
Om çuddhātmane swāhā [2])

---

[1]) In W: hūmkāran dīpanam mantram namkāran tīksnam ewa ca dewārcā hūmkāram mantram amkāran dewartarpanam.

[2]) In alle gevallen telkens weer P: "ong (siwā) soedamĕm soeahā".

e. Om hrām hrīm sah paramaçiwāmṛtāya namah.

f. Sangkĕpi.

Beide hebben weer den Stawa bhaṭāra:

a) Om istāmba meru pariwarta samasta lokam
wimbādi dewa nicata bāji karāya
jamboratiwa gaganāya samasta netram
ambara windu çaranāya namo namas te.

b) diwyāpo murti parameçwara bhāskaranam
jyotih-samudra-pariraksita na tanaya? [P + A + W]
bhuh *saptaloka* bhuwanatraya sarwanetram
āditya-dewa çaranāya namo namas te.

c) kālāya kāstha rawi bhāskarana... ladewa (?)
bhaktya (?) murti pariwrta suniskutāya
ratnāya ratna-mani bhusita-sayutāya
trailokya-nātha-çaranāya namo namas te.

De plaats van deze mantra is weer een van de voorbeelden van discrepantie tusschen de bronnen; W plaatst hem aan 't eind van de extase-periode (gedurende welke de ziel het lichaam verlaten heeft); A als het slot der "japa-ganitri", dat zijn de prevel-formulieren met behulp van het bidsnoer opgezegd. P plaatst hem ook tijdens de extase, maar laat dan pas de handeling van het aandoen van het brahmanen-koord (yajñopawīta) volgen, waarop weer een nieuwe mantra (alleen in P) volgt:

Stawa sūrya of Rāja-mantra:

Om hrom jrīm jwāline namah
Om hrom rum rat(n)apataye namah
Om hrom krom kulaputrya ye namah (?)
Om hrom kum kulaputrya ya dewāya namah (?)

Hierop volgen (maar weer alleen in P) de "Tribhuwana", "Ksama", "Anugraha", "Wisnu-wisnu" en "Çloka-mantra" of "Eka-puspa".

Tribhuwana-mantra:

a) Paramaçiwa tam guhyam çiwatattwaparāyana
çiwasya pranato nityam, candīçāya namo 'stu te.

b) naiwedyam [1]) brahmo wisnoç ca bhoktrdewa maheçwara
sarwa-wyādhinā .....[2]) sarwa kāryañca wijayam

c) guhyātiguhya [3]) [p]āpnuyāt yaçam tila bate asah (?)
siddhi-sakalam āpnoti paramaçiwa .....[2])

d) om om paramaçiwāya namah swāhā.

e) Sangkĕpi.

a) Liefr., *o. c.*, p. 102/3 noemt een mantra "çiwa-nirmala..., eindigend (?) "candīçāya namo 'stu te."

b) het naiwedyam (lekkernijen-offer) ook bij Bourquin, p. 124—5, hierin ook weer dadhi-ksīra-ghrta, waarover reeds eerder (zie p. 34).

In het Çiva-pūja-vidhāna (Agni-pur., cap. 74) luidt str. 75:

çivāya dadyāt pādyañca ācāmañcārghyam eva ca
gandham puspam dhūpadīpam *naivedya*camanīyakam.

c) Evenals sub *b* helpt ook hier het Çiva-pūja-vidhāna, nu str. 78*b*—79*a*:

guhyātiguhya-guptyartham [4]) grhānāsmatkrtam japam
siddhir bhavatu me yena [var.: deva] twat-prasādāt
tvayi sthite...

Verder kent ook Liefrinck, *o. c.*, p. 102/5 de mantra "guhyātiguhya".

Vergiffenis-smeekbede (K s a m a - m a n t r a; voor 't tweede gedeelte afwijkend van de vroegere):

a) Ksantawyāh kāyikā dosāh ksantawyā wācika mama
ksantawyā manusā dosā, tatpramādam ksamaswa mām.

---

[1]) P: ni wĕdijĕm.
[2]) P: landati.
[3]) P: gajāti goeja.
[4]) Variant: guhyātiguhya-goptā tvam.

b) Hīnāksaram hīnapādam, hīnamantram tathaiwa ca
hīnabhakti hīnawidhi, sadāçiwo namo 'stu te.

c) Ksamaswa mām, jagadnātha, sarwapāpa nirantaram
sarwa-kārya-hīna-dehī (?) prāna mama sureçwaram.
twam sūrya, twam çiwakarah, twam rudra-wahni-laksana
twam ing (?) sarwagata karah, mama kārya, prajāpate!
ksamaswa mām mahāçakte! hi (?) astaiçwarya gunātmakah
naçayet satatam pāpam, sarwamaloka-darpana-[kārana (?)
overtollig] namah swāhā.

d) Sangkĕpi.

Bede om genade (Anugraha-mantra):

a) Om (ak) anugraha manoharam dewadattānugrahakam
hy arcanam sarwa pūjanam namah sarwānugrahakam
dewadewi mahāsiddhi yajñi (?) kantha-(?) mulātm ... idam
laksmī siddhiç ca dīrghāyus nirwighnasukhawrdhita.

b) Om grīm anugrahārcanāya namo namah swāhā
Om anugraha-manohara namo namah swāhā
om grīm paramāntyesthe, namo namah swāhā
om antyesthi paramam pindam dewa-miçritam,
sarwesthy ekasthāna wyuha (?) [1])
sarwa-dewa sukha-prada namo namah swāhā.

c) Sangkĕpi.

Deze mantra bij Liefrinck, *o. c.*, p. 102/5. Verschillende woorden herinneren aan den reeds besproken grīm-mantra, zooals anugraha, antyesthi(n), en 't woord *grīm* zelf.

De Wisnu-wisnu:

Wisnu-wisnur ādeya tryadet
çrī wisnu prajāpate (?) ksetre
warāha kalpe prathame carane
kālayuge kāla-māmse
kālātīte yoganaksatre nitaya (?)
wedokjip(h)alam pratikana (?)
sarwa prāyaçcitam
karisu weso (?) bhāgyam astu, tad astu, astu, swāhā.

---

[1]) P: moea.

Niet in W. In den grooten tempeldienst komt ook een mantra "Wisnu-wisnu" voor, maar deze, zelf ook uit corrupte verzen (?) bestaande, biedt geen opheldering.

Çloka-mantra of Eka-puspa:

Ekapuspa pañca-nirmala(m)
padma-samyogi samsthitah
ekapuspa çiwatwañca
paçcāt çarīra samsthitah.

§ 11. Zijn de vereischte mantra's uitgesproken (K, p. 49 noemt nog een "sapta-loka"-mantra, die wij niet in P of W aantreffen) [1]), dan verlaat Çiwa het lichaam en de ātma keert weer terug naar de buikholte (nuntun atma) [2]).

Wat betreft de slothandelingen wijken de bronnen onderling weer sterk af. K en W kennen beide het "slurpen van kleine teugjes tojatirtha", het "anicip" of "anitip toyā" [3]).

In de Weda wordt hierbij nog een groote mantra opgegeven van 7 strofen, aanvangend:

(1) "omkārātma mantra hrdaya...
(2) "bhāwe sūrya...
(3) "bhāwyan tam swarga...
(4) "mantrānām siddhi...
(5) "ksam ksim ksem ksum...
(6) "sthula(m) suksma(m) param...
(7) "hrdmula(m) sadā-suksma(m).

En nog een opsomming van 10 namen van Sūrya uitgesproken over bepaalde lichaamsdeelen:

1. om sum sūryāya namah (hoofd).
2. om bhāskarāya namah (gelaat).
3. om diwangkarāya namah (beide armen).
4. om arkāya namah (borst).

---

1) Of is hiermee de Stawa bhatāra van p. 49 bedoeld? Zie aldaar, str. *b*, regel 3.
2) Afbeelding bij de Kat, *o. c.*, no. 51².
3) Afbeelding bij de Kat, *o. c.*, no. 45, 46.

5. om ādityāya namah (hart).
6. om rawaye namah (buik).
7. om mātanggāya namah (navel).
8. om rathāya namah (zijde).
9. om sarathāya namah (uruk).
10. om açwāya namah (beide voeten).

Bron K (p. 49) eindigt:

"Onmiddellijk daarna (d.i. na het anitip toyă) wordt de karawista [= çirowişta] afgelegd, omdat de priester weer mensch is geworden en hem Çiwa's attributen niet langer zouden passen. Hij wischt zich het gelaat af met zijn nog vochtige hand, steekt enkele bloemen in zijn haarwrong (de Boeddha-priester op het oor) en stopt de nog overgeschoten bloemen in de wijwatervaten, waarna hij de bidtafel verlaat. De ritus is afgeloopen."

HOOFDSTUK II.

DOGMATIEK.

1. Ter oriënteering.

In dezelfde mate als in de Europeesche Middeleeuwen was de geheele Cyclus van Weten bij de Javanen veel hechter en inniger saam-gebonden dan onze moderne Encyclopaedie van Wetenschappen.

Bovendien waren eenerzijds de schoone letteren door allegorische werken als Kuñjara-Karna en vele andere aan de "Dogmatiek" verbonden; anderzijds vormde het Çāsana of Zedekundig leerboek een schakel tusschen Wet en "Dogmatiek".

Ook de Javaansche *tutur*[1]) — in het algemeen de bron van onze kennis van de Hindoe-Javaansche "Dogmatiek" — bevat allerlei wetenswaardigheden op religieus gebied[2]).

Wat wij hier echter onder "Dogmatiek" verstaan, is de *Javaansche verwerking* van de wijsgeerig-godsdienstige *systemen* der *Hindoe's*, zooals die in den Archipel bekend werden.

Tot een eerste inzicht leek het ons verkieslijk een schets van de voornaamste dogmata vooraf te laten gaan.

---

1) De variabele inhoud van een Javaansche *tutur* maakt een definitie uiterst moeilijk; Friederich, VBG 22, p. 22 zegt "leerschrift"; T, II, 657 s.v. geeft: "prozageschrift met lessen"; de definitie van Schrieke (Diss. Leiden, 1916, p. 68): "Toetoer is in het Oud-Javaansch de vaste term voor zedekundige geschriften" is onjuist. Die van Pigeaud (Diss. Leiden, 1925, p. 4): "religieuse geschriften" blijft vaag; zij wordt ook reeds door den schrijver zelve verbeterd, in zijn *juiste* onderscheiding van religieuse geschriften in "çāsana's en tuturs" (*o. c.*, p. 35); en "purāṇische geschriften en tuturs" (*o. c.*, p. 48). Vergelijk nog Kraemer (Diss. Leiden, 1921, p. 66—7).

2) Zie de inhoudsopgave van b.v. Cod. 3860 in Cat. II, p. 305 en p. 280; Cod. 5045 in Cat. II, p. 312; Cod. 5062 in Cat. II, p. 311; Cod. 5079 in Cat. II, p. 262—3; Cod. 5085 in Cat. II, p. 311. Als typisch voorbeeld hopen wij Cod. 5154 en 5174 nader te beschouwen (zie onder, p. 116 sqq.).

2. Schets van enkele dogma's.

Verschillende dogmatische begrippen staan in zoo nauw onderling verband, ook reeds bij de Hindoe's, dat een gescheiden of apart optreden ervan in het godsdienstig bewustzijn van den Hindoe- of den Javaanschen theoloog ondenkbaar is.

Voor een beter overzicht zullen wij ze uit dezen samenhang lichten, om nopens hun herkomst enkele markante punten naar voren te brengen. Zulk een bespreking kan echter maar zeer beknopt zijn, daar eenerzijds door deskundigen reeds zeer uitvoerig en zeer volledig over hun Hindoesche voorgeschiedenis geschreven is, en het anderzijds de bedoeling van het onderhavige werk is, hun verdere wordingsgeschiedenis op Javaanschen bodem te illustreeren aan tutur-materiaal.

§ 1. *Pranawa.*

Pranawa [1]) is sinds de Upaniṣad's [2]) de gebruikelijke term voor de heilige syllabe om. Deze lettergreep (aksara) bestaat uit de klanken a + u + m. Als om heet zij éénlettergrepig, ekāksara; als a + u + m, tryaksara (drielettergrepig). De a-, u- en m-klank heeten a-kāra, u-kāra, ma-kāra. Bij latere speculaties komt in verband met de neiging tot *vijf*-deeling (pañcī-karaṇa) [3]) hierbij nog de nagalm (nāda) en de anusvāra-punt (bindu, windu). Nog latere speculatie spreekt van nāda en nādānta (nagalm en eind van den nagalm) en onderscheidt in het anusvāra-teeken ◌ं afzonderlijk de punt (bindu, windu) en de halve maan (ardhacandra). Ten slotte teekende men van één tot drie punten boven het om-karakter, zoodat men kreeg: eka-windu (met één punt), dwi-windu (met twee punten), tri-windu (met drie punten). Vermenging van dit dogma [4]) met een Çiwaïtisch

---

1) Zie nog Kern, V. G., IV, p. 175 (betreffende de Sutosoma).

2) Wij gaan in de ontwikkelingsgeschiedenis niet verder terug dan de Upaniṣad's.

3) Deussen, *S. U.* p. 155; vgl. p. 279 (pangktam idam sarvam); p. 398.

) Over de speculaties in bijzonderheden verwijzen wij voor nu en later naar de standaardwerken van Deussen, Garbe, Oldenberg, Oltramare en vele anderen. Een kort, chronologisch overzicht over de godsdienstige litteratuur van de Hindoe's geeft J. N. Farquhar, An Outline of the Religious Litterature of India (Oxford University Press, 1920).

georiënteerde Triniteit vindt men in latere Upaniṣad's en in de Purāṇa's. Vermenging ervan met de pañcāksara en pañcabrahma, ook in de Purāṇa's en bij de Siddhāntin's [1]). Zie de afzonderlijke paragrafen: Tripurusa, Pañcabrahma, Pañcāksara, Triçakti, Rwa bhineda.

§ 2. *Tripurusa.*

Eng verbonden met de Praṇawa is de Triniteits-idee [2]). In Voor-Indië Trimurti geheeten, in den Archipel veelal Tripurusa [3]). In den Archipel is zij, voorzoover ons bekend, altijd Çiwaïtisch georiënteerd, d.w.z. Çiwa als Içwara, de hoofdgod, wordt in het midden gedacht, Wisnu links van hem, Brahma rechts. In verband gebracht met de 3 kanalen (zie § 4), is Içwara heer van het hoofdkanaal (susumnā) in het midden, Wisnu van 't linker-kanaal (Voor-Indisch: iḍā; op Java en Bali: pinggalā), Brahma van 't rechter-kanaal (Voor-Indisch: pinggalā, op Java en Bali: iḍā). Hun correlatie met de Praṇawa is: Brahma heer over de a-kāra, Wisnu over de u-kāra, Çiwa over de ma-kāra. Later treden nog naast nāda en windu als goden Sadā-çiwa en Sadā-rudra op.

Over de mantra: Om aṃ brahmane namaḥ

Om uṃ wisṇawe namaḥ

Om maṃ Içwarāya namaḥ

zie men 't Hoofdstuk Sūryasewana, p. 19 sq.

Uit de Javaansche litteratuur, reeds uitgegeven of behandeld, noemen wij Pigeaud met loci uit de Tantu, 't Ādipurāṇa, 't Brahmāṇḍapurāṇa (trisamaya) [4]) en uit Tantu, Ādipurāṇa, Anggastya-parwa en Korawāçrama (tripurusa) [5]). Verder behandelen dit onderwerp nog de onuitgegeven Leidsche Codd. n°. 3896 p. 11—12; n°. 5168 fol. 1—15; Cod. 5177 fol. 1—12 [6]).

1) Zie H. W. Schomerus, *o. c.*, p. 375 sq.

2) Zie vooral Garuḍa-purāṇa, cap. 23, verder Gar. pur., cap. 226; Linggapur., cap. 91.

3) Ook in de Sutusoma, zie Kern, V.G. IV, 169.

4) Trisamaya bij Pigeaud, *o. c.*, p. 198 en 213 noot; verder zie Index, s. v.

5) Tripuruṣa bij Pigeaud, *o. c.*, zie Index, s. v.

6) Zie Cat. II, 283, resp. II, 315; II, 315.

Ook 't wetboek "Poerwa Agama" kent in art. 18 *deze* tripurusa [1]), daar tevens tryantaka genoemd.

In den tempel-opzet [2]) vindt men de tripurusa met dezelfde oriënteering: Wisnu: links, Içwara = Çiwa: midden, Brahma: rechts [3]).

Hiermee wordt ook de leer aangaande de 3 toestanden van den Kosmos verbonden; deze zijn: Ontstaan (utpatti), Bestaan (sthiti) en Vergaan (lîna, pralîna) [4]).

§ 3. *Pradhâna-purusa-samyoga.*

Hoewel de begrippen pradhâna en purusa in de Sâmkhya-philosophie een groote rol spelen, is toch niets minder juist dan de latere, purânische en populaire opvatting ervan, *die ook de heerschende op Java is geworden*, te verwarren met de waarde van de begrippen pradhâna en purusa in het strenge systeem van de Sâmkhya-philosophie.

Niemand minder dan Richard Garbe zelve zegt in "Die Sâmkhya-Philosophie" (1917), p. 62:

Wenn ich nachträglich eine andere Besonderheit des Purânischen Sâmkhya erwähne, nämlich die Auffassung der Purusa als des männlichen und der Prakrti als des weiblichen Schöpfungsprinzips (schon Mbh. XII, 11328 f.) bezw. die Gleichsetzung der Prakrti mit weiblichen Gottheiten, so geschieht dies, weil dieser Punkt das wesentlichste Bindeglied zwischen der Purâna- und der späteren Tantra-Litteratur ist."

Pratâpa Chandra Rây zegt in zijn Engelsche vertaling van het Mahâbhârata, vol. II, p. 146—7 note: (dus naar aanleiding van het door R. Garbe gereleveerde vers): "Women, in allmost all the

[1]) I Goesti Poetoe Djlantik, Wetboek "Poerwa Agama" in 't Hoog-Balisch en Maleisch vertaald; herzien en verbeterd door H. J. F. Schwartz (Batavia, Landsdrukkerij, 1918). Dit tripurusa = tryantaka wèl te onderscheiden van tripurusa uit art. 4, dat art. 31 tripramana heet, n.l. saksi, lekhita, bhukti.

[2]) Ook bij het groote tempelcomplex van Bĕsukih op Bali vindt men de drie goden-*zetels* aldus opgesteld. Op den omslag van dit werk ziet men een reproductie van een foto daarvan, ons door den heer v. Erp welwillend daartoe afgestaan.

[3]) Zie Krom, *Inleiding* I, 451, met aanm. 1. (Prambanan, Diëng, Panataran, Bali).

[4]) Zie over het *latere* aantal hoofden der goden uit de Triniteit de mededeelingen op p. 40—42.

dialects of India derived from Sanskrit, are commonly called Prakṛti, or symbols of Prakṛti, thus illustrating the extra-ordinary popularity of the philosophical doctrine about Prakṛti and Puruṣa."

En op p. 226, n. 1 van hetzelfde werk zegt R. Garbe: "Die Vorstellung aber, dasz die Verbindung von Puruṣa und Prakṛti eine Vereinigung des männlichen und weiblichen Prinzips sei — die Johaentgen ["Ueber das Gesetzbuch des Manu", 5] für den Grundgedanke der Philosophie des Kapila erklärt — tritt erst in den Purâna- und Tantra-Litteratur auf, und ist allen systematischen Sâṃkhya-texten fern geblieben. Diese Gedanke war in der Sâṃkhya-Litteratur schon deshalb unmöglich, weil es dem Lehre von den absoluten Untätigkeit des Puruṣa widerspricht."

De populaire opvatting is dus deze, dat Puruṣa het manlijke en Pradhāna het vrouwelijke Oerprincipe zijn zou, waarbij door vereeniging van beide het heelal tot stand komt.

Ook wel zóó, dat door de vereeniging (saṃyoga) van beide de Zoon (Putra) ontstaat; deze vereeniging wordt ook de Ardhanareçwarī ("Half-man-vrouw") genoemd, en onder dien naam is ze ook in de beeldende kunst van Oud-Java bekend [1]).

De Sanskrit term: pradhāna-puruṣa-saṃyoga is op Bali als "prĕdană-purusă tutugang" bekend.

Ook in het ritueel speelt dit dogma een groote rol (zie Suryasewana, p. 42, waar de term Dharma-jāti; en p. 31, waar de term Ardha-nareçwarī gebruikt wordt). In de Javaansche litteratuur [2]) treedt voor Puruṣa soms de term Taya en voor pradhāna 't woord Hayu op; dit laatste minder frequent.

Een combinatie van Pradhāna of Prakṛti, Puruṣa en Putra met de Triniteit treedt ook op. Uitvoerig zien wij dit in de Bhuwanakoça, waarover later, p. 92.

Ook in de aangegeven plaatsen bij Pigeaud (zie noot 2) en in de beeldende kunst (zie noot 1) komt deze combinatie van Ardhanareçwarī met 2 goden uit de Triniteit voor [3]).

§ 4. *Triçakti.*

Onder triçakti verstaat de Javaan de trits: bāyu—çabda—hidĕp (adem, spraak en geest). Dit is een verwerking van de triade uit

1) Krom, *Inleiding*, I p. 95 en 99.
2) Pigeaud, *o. c.*, p. 198—200, 332.
3) Zie vooral het onlangs verschenen artikel van Moens in TBG, 64, p. 521 sqq.

den *oudsten* Upanisad-tijd, vóór de vijf-deeling (zie het meegedeelde in § 1 over latere vijf-deeling!), n.l. prāṇa—çabda—manas.

Wij vinden in Chāndogya-Upanisad, 6, 6 [1]), dat uit tejas (gloed) in het lichaam ontstond prāṇa (adem); uit āpas (vocht) ontstond çabda (spraak), ten slotte uit anna (vaste spijs) manas (geest).

Hierbij komt dan de theorie der drie wegen (tri-mārga, marga tiga) in het lichaam, n.l. in het midden de ademweg (prāṇa-mārga, prāṇa-wāha), ook Suṣumnā geheeten; rechts de spijs-weg (anna-mārga, anna-wāha), links de vocht-weg (apo-mārga, rasa-wāha). Zooals wij reeds bij de opmerkingen over de Tripurusa (§ 2) naar voren brachten, heet het rechter kanaal in Voor-Indië [2]) Pinggalā, op Java en Bali [3]) Iḍā; het linker-kanaal: Iḍā, resp. Pinggalā [4]).

Wij verwijzen nog naar de volgende litteratuur:

1°. de Kat Angelino, *o. c.* p. 32 en p. 45.

2°. Holle, "Snippers" in T B G, deel 17, p. 565—6. Soendaneesch: lĕlĕmbutan of atji, juni en sukma.

3°. Wilken, Verspreide Geschriften, III, p. 10—11, verwijst naar het antieke en scholastieke: anima vegetativa, anima sensitiva, anima rationalis.

§ 5. *Rwa bhineda.*

Reeds in de jongere Upanisad's [5]) is sprake van den in- en den uitgaanden adem, als ham + sa > hamsa, b.v. Hamsa-Upanisad, 2 en 4.

Bij herhaling dus ... hamso hamsa = 'ham + so 'ham + sa ...

Zoo beschouwd, wordt *'ham* als aanvang of "kiem" (vīja, bīja) verklaard, *so 'ham* als midden of "stam" (kīlaka) en *sa* als einde of "kracht" (çakti). Later traden voor den ingaanden adem "aḥ", voor den uitgaanden adem "am" op.

---

1) Deussen, *S. U.*, p. 155, 163; Deussen, *Philosophie*, p. 261.

2) Over Voor-Indië, zie men Schmidt, *o. c.*, p. 221, 223, 266. Texten als Agnipurāna, cap. 214; Kṣurika Upaniṣ., str. 1*b* = Deussen, *S. U.*, p. 635; Ṣaṭcakra nirūpana bij Pigeaud, *o. c.*, p. 198.

3) Voor den Archipel (Java en Bali) zullen later loci behandeld worden.

4) Prof. Krom maakte er mij op attent, dat ook de princessen uit de Nāgara Kṛtāgama, met Suṣumnā, Iḍā en Pinggalā vergeleken worden. (Zie zang VI, 1—2; VII, 3).

5) Deussen, *S. U.*, p. 675.

Naast de speculatie trad ook de *oefening* der prāṇāyāma of adembedwinging als onderdeel van het Yoga-systeem op.

Speculatie over den gang van den adem door het lichaam, met voorschriften omtrent vaste lichaamshoudingen en andere technische vereischten tot bevordering van dit proces, vindt men in alle Hindoe-werken over Yoga, waarvan de oudste ons bekende behandeling als een systeem te vinden is in de Yoga-sutra's van Patañjali (± 350 A. D.). Reeds vóór dien tijd vindt men vermelding van Yoga in het Epos en in de groep der Yoga-Upaniṣad's, maar onder de laatsten is het de Amṛta-bindu-Upaniṣad [1]), die de volledige, later populair geworden, zesdeeling van de Yoga de ṣad-angga-yoga heeft, waarvan het derde lid, de prāṇāyāma, ons onderwerp behandelt.

Ook de Purāṇa's wijden vele hoofdstukken aan dit onderwerp, b.v. Garuḍa-purāṇa, cap. 226, prāṇāyāma in Agni-pur., cap. 372, Garuḍa-pur., cap. 200, 238, Lingga-pur., cap. 8.

Deze stof is reeds voldoende bekend gemaakt door de publicaties van Deussen, Oltramare, Schmidt [2]) e. a.

Voor de Boeddhistische (mahāyānistische) opvattingen op Java ten dezent verwijzen wij naar de editie van de Sang hyang Kamahāyānikan door Kats [3]) waar de term Adwaya-jñāna gebezigd wordt. Drewes [4]) vermeldt enkele voor de Archipel geldende hoofdzaken. De hierachter te geven texten zullen dergelijke speculaties in het Javaansche Çiwaïsme toelichten. Met verwijzing naar de genoemde Voor-Indische bronnen en de litteratuur daarover, naar Kats en Drewes voor den Archipel, kunnen wij volstaan met het volgende:

puraka is "vulling", dus inademing;
recaka is "lediging", dus uitademing;
kumbhaka is "op-potting", dus inhouden van den adem (khumba = pot, vat).

---

1) Deussen, *S. U.*, p. 650—7; over prāṇāyāma, p. 652—3, str. 7—12.
2) Deussen, *Philosophie*, p. 348, 352—3.
Oltramare, *Histoire des Idées théosophiques dans l'Inde* I, 70, 326.
Schmidt, *Fakire und Fakirtum*, p. 263—75.
3) Kats, *o. c.*, text p. 47—51; vertaling p. 97—101; aanteekening no. 29.
4) Drewes, *o. c.*, p. 201 sqq.

Hierbij komen de drie kanalen ter sprake: Suṣumnā, Iḍā en Pinggalā, waarover reeds in § 4 gehandeld werd. Verder de 6 kringen, cakra, maṇḍala of ook wel padma geheeten, die nog besproken zullen worden (§ 8). De Kuṇḍalinī is de "booze slang", die in drie-en-halve winding in het onderlijf ligt en zoo den ademdoortocht verspert [1]).

§ 6. *Daça-bāyu.*

Naast het am-ah-systeem van de Rwa bhineda en de trits van bāyu-çabda-hiḍēp (Triçakti), is er een uitgebreid dogma over de verschillende adem's of winden in het lichaam.

In de Upanisad's [2]) komt de groote en raadselachtige beteekenis van het leven als verschijnsel en van den adem (prāṇa) ter sprake; gaarne vertelt men de gelijkenis van den wedstrijd der organen, welke onder hen het meest wezenlijke is. Deze strijd, bekend onder den naam van prāṇa-samvāda, wordt dan ten voordeele van de prāṇa of levensadem beslist.

In den oudsten tijd verstond men onder prāṇa:

1°. den levensadem, het levensbeginsel, zelfs Brahman;

2°. de levens-organen, n.l. oog, oor, spraak, geest (manas) en adem (prāṇa), waarbij als cosmische aequivalenten optraden: Zon, Maan, Vuur, Bliksem en Wind. Een later inzicht [3]) is, dat de ademhaling, bloedsomloop en spijsvertering de taak van den prāṇa zijn, die in zijn vijf-voudige vertakking: prāṇa, apāna, vyāna (Jav. byāna), udāna en samāna het heele lichaam doortrekt. Ook bij Patañjali, Yogasūtra, III, 39. Omtrent deze 5 prāṇa's somt Deussen de zeer wisselende opvattingen op. De latere Vedāntasāra (§ § 95—104), kent evenals het Agnipurāṇa, cap. 214 str. 5—14, tien adem's; behalve de reeds genoemde pañca-bāyu nog: nāga, kūrma, krkara, devadatta en dhanamjaya. Het Garuḍa-purāṇa, cap. 23 behandelt deze daça-bāyu in verband met de andere dogmata, als Tripurusa (§ 2), Triçakti (§ 4) etc.

Een eigenaardigheid in sommige Javaansche tuturs, b.v. Nawaruci [4]), is, dat men de éérste vijf pañca-bāyu, het tweede vijf-

[1]) Zie voor afwijkende voorstellingen, onder, p. 118 sqq.
[2]) Deussen, *Philosophie*, p. 93—101.
[3]) Deussen, *Philosophie*, p. 238, 248—52.
[4]) Cod. 4343 f. 23—4.

tal daça-bāyu noemt. De latere redactie van de Sang hyang Kamahāyānikan, vertegenwoordigd door codex C, beschrijft de pañca-bāyu [1]), en een daarvan afwijkende bāyu-groep als pañcarasa [2]). Van een veertiental, zooals de late Sarvopanisatsāra, § 10 [3]) kent, is ons in den Archipel vooralsnog niets gebleken..

Eenig voorloopig materiaal uit den Archipel vindt men bij Drewes [4]).

§ 7. *Pañcāksara en Pañcabrahma.*

Onder pañcāksara verstaat men in de Çiwaïtische [5]) philosophie de spreuk: namaç çiwāya, geanalyseerd als: Na Ma Çi Wā Ya.

Onder pañcabrahma de samenvatting der beginletters van de vijf "aangezichten" (pañca-waktra) van Çiwa: S (Sadyojāta, soms Sādhya), B op Java, voor Skt. V (Vāmadeva, op Java Bāmadewa) T (Tatpurusa) A (Aghora) I (Içāna).

Over de 5 aspecten van Çiwa vinden wij een zeer breed opgezette beschouwing in een reeks hoofdstukken van het Lingga-purāna, capp. 11—16. De Siddhāntin's speculeerden veel over de pañcāksara en brachten deze in overeenstemming met de praṇawa [6]) (na + ma = A; çi + wā = U, ya = M).

In de Purāṇa's [7]) vindt men vele hoofdstukken over de mystieke waarde van deze letters.

Een in den Archipel veel voorkomende combinatie is de caturdaça-praṇawa, n.l.:

S—B—T—A—I + N—M—Çi—Wā—Y + A—U—M—Om.

---

1) Kats, *o. c.*, aant. 29 op p. 168, naar aanleiding van cod. C, fol. *a* 35 en fol. *a* 40; zie over de redacties Bijlage I.

2) Kats, *o. c.*, text, p. 58—9, vert., p. 106—7; aant. no. 35.

3) Deussen, *S. U.*, p. 624.

4) Drewes, *o. c.*, p. 200—10.

5) De Boeddhistische pañcāksara was: om, hūm, trām hrīḥ, aḥ, door de Kat Angelino, *Balineesche Moedra's*, p. 51 ten onrechte geciteerd. Zie Kats, *o. c.*, text, p. 62, vert., p. 110, aant. no. 39. Grünwedel, *Mythologie des Buddhismus*, p. 149 en de belangrijke noot no. 102, geeft een andere volgorde.

6) Schomerus, *o. c.*, p. 371—9.

7) B.v. Garuḍa-pur., cap. 21, 23; Lingga-pur., Uttara-bhāga, cap. 14. "Pañcāksara" in Agni-pur., cap. 303, in Lingga-pur., cap. 85, "Pañcāngga-rudra" in Agni-pur., cap. 295.

Het is wellicht hier de plaats nog eens met nadruk te wijzen op de belangrijke mededeeling van Poerbatjaraka [1]) in diens "Aanteekeningen op de Nāgara-Kṛĕtāgama". Zijn mededeelingen zijn juist. Alleen wist de schrijver niet, dat de mantra sa-ba-ta-a-i technisch pañca-brahma en niet pañcāksara genoemd wordt. Friederich's meening, aldaar geciteerd, is onjuist.

Verder vestigen wij de aandacht op de editie van Ziegenbalg's "Malabarisches Heidenthum" [2]), waar wij in deel I, cap. 15 "Von ihrem Gebet und Gebetsformuln", belangrijke Zuid-Indische parallellen vinden.

§ 8. *Mahāpadma ring çarīra.*

De leer van de mystieke kringen in het lichaam, eng verbonden met de ademtheorie van de Rwa-bhineda, en de Triçakti-, Tripurusa- en Pranawa-denkbeelden, vindt men in alle Voor-Indische yogawerken. Dat de Purāṇa's deze theorie uitvoerig behandelen, behoeft nauwelijks gezegd te worden.

Deze kringen worden in verschillend aantal opgegeven; soms maakt men de tegenstelling: navel en fontanel (nābhi en brahmarandhra), soms komen hierbij de hartskring (hṛdaya-cakra, hṛdayapuṇḍarīka) en de sfeer tusschen de wenkbrauwen: bhrū-madhya, ook lalāṭa (voorhoofd) wordt genoemd. Een gebruikelijk systeem [3]) van 6 kringen is het volgende:

1. onderlijfskring (mūlādhāra),
2. schaamstreek (svādhisthāna, pāyūpastha),
3. navelkring (maṇipūraka, nābhi),
4. hartskring (anāhata, hṛdaya, enz.),
5. halskring (viçuddhi, mūla-kaṇṭha, tālu),
6. voorhoofdskring (ājñā, bhrūmadhya, lalāṭa).

Hierboven is dan nog de fontanel, waarlangs de ziel bij den dood het lichaam verlaat. In de Upanisad's heet deze meestal brahmarandhra [4]), in Çiwaïtische werken, en op Java en Bali: çiwadwāra.

1) Bijdragen, deel 80, p. 232 sq.

2) Ed. Caland in Verhandelingen der Kon. Acad. v. Wetensch. te Amst., N. Reeks, Deel XXV, 3, (1926), p. 107 sqq.

3) Deussen, *S. U.*, p. 675, naar Hamsa-Up., 3; *Philosophie*, p. 256.

4) Deussen, *Philosophie*, p. 255.

Somt neemt men de twee onderste kringen samen als mūlādhara, en neemt dan als zesden kring de çiwadwāra.

Deze kringen heeten ook wel lotus (padma), zoo spreekt men vooral van een hart-lotus (hṛdaya-puṇḍarīka) met 8 bladen, aṣṭa-dala, waarin weer de 3 maṇḍala's[1]), n.l. in 't midden de Sūrya-maṇḍala, met de letter A en de jagra-pada; daarboven is de Candra-maṇḍala met de letter U en de svapna-pada; daar weer boven de Agni-maṇḍala, met de letter M en de suṣupta-pada. Hierboven zou dan nog een "hoogste plaats" zijn, met de Nāda (zie § 1) en de turya-pada[2]). Hieraan wordt weer de leer der 3 kanalen (zie § 4) vastgeknoopt. De hier genoemde pada's (jagra, svapna, suṣupta en turya) worden door ons onder Caturpada in § 11 behandeld.

Naast den hart-lotus kent men den hoofd-lotus met 1000 bladen (sahasra-dala), soms gelijk gesteld aan de fontanel (b.v. Çiva-saṃhitā V, 137).

Behalve van den lotus met zijn bladen spreekt men van het rad (cakra) met zijn spaken (ara), zoo heet het navel-rad (nābhi-cakra) met 16 spaken: ṣoḍaçāra, 't hoofdrad met 1000 spaken: sahasrāra.

Een ander stel vaak genoemde lichaamscentra zijn de ṣaḍ-angga of zes lichaamsdeelen: hṛdaya (hart), çiras (hoofd), çikhā (haartoefje), kawaca (bust-kuras), netra (oog) en astra (wapen in de hand). Deze komen vaak in de mantra's uit de liturgie voor (zie Sūryasewana, *passim*).

§ 9. *Ṣaṭ-koça, Ṣaḍ-rasa.*
Sapta-rasa, Sapta-samudra.

Als uitbreiding van de leer der triçakti (zie § 4), waarbij men anna, rasa, tejas naast manas, çabda, prāṇa had, treft men de leer

1) Het Javaansche Mahāyāna (Sang hyang Kam., ed. Kats, text, p. 58—9, vert., p. 106—7 na de pañcarasa) spreekt van 4 agra-maṇḍala's waarvan de text alleen "agni" en "mahendra" noemt, en daarnaast nog van een bāyu- en een baruṇa-maṇḍala. Elders noemt de text een pṛthiwī- en een çūnyatā-maṇḍala. Men zie aldaar aant. no. 35 op p. 174 sqq.

2) Zie Vācaspati Miçra, commentaar op Yoga-sūtra, I, 36, geciteerd in "Indiens Religion, Der Sanatana-dharma, übersetzt und erläutert von P. J. Abs, p. 175.

der koça's[1]) of "omhullingen" aan. Men onderscheidt dan: anna-rasa-maya-koça (spijs-en-drank-hulsel), prāṇa-maya-koça (levens-adem-hulsel), mano-maya-koça (verstands-hulsel); daarboven komen nog een vijñāna-maya-koça (onderscheidings-hulsel) en een ānanda-maya-koça (vreugde-hulsel).

Asthi (beenderen), majjā (merg), medas (vet), tvac (huid), māṃsa (vleesch) en asṛj, rudhira (bloed), op Java weergegeven met: tahulan, sumsum, gajih, kulit, daging en gĕtih.

Belangrijk is in dit verband de Garbha-Up. [2]), waar over 7 grondstoffen gesproken wordt, die ieder een kleur en een smaak hebben.

Hier is een verklaring te vinden voor de vele beteekenissen van het woord *rasa* in het latere Javaansch:

Immers onder rasa of anna-rasa verstaat men 1°. de lichaams-"sappen" zelf; de ṣad-rasa of sapta-rasa zijn dus de bovengenoemde 6 "grondstoffen" van het menschelijk lichaam, met het semen (çukra, retas) erbij zeven (sapta-rasa), verder zijn het de erbij hoorende kleuren: wit, rood, donker, rookkleurig, geel, bruin, bleek, en zoo krijgen de "zeeën" in het lichaam (sapta samudra, sapta-sāgara) ieder een kleur. Maar behalve lichaamssap = grondstof en kleur, is "rasa" ook nog de correspondeerende smaak, waarvan een vast aantal "kanoniek" zijn geworden, n.l. de ṣad-rasa, en minder frequent voorkomend de sapta-rasa; het zijn: (1) Zoet (Skt. madhura, Jav. manis, kilang), (2) zuur (Skt. amla, Jav. asĕm), (3) zout (Skt. lavaṇa, Jav. asin), (4) bitter (Skt. tikta, Jav. pahit), (5) bijtend (Skt. kaṭuka, Jav. pĕdĕs), (6) wrang (Skt. kasāya, Jav. sĕpĕt) en als men een zevental gebruikt: (7) vettig-zoet (Skt. sudura, Jav. agurih-awudak).

De ook in de latere Moslimsche mystiek voorkomende sĕgara pitu (zeven zeeën) zijn dus de grondstoffen van het menschelijk lichaam, met hun kleur en smaak.

Het verdient opmerking, dat behalve deze drie bijeenhoorende "beteekenissen", het begrip rasa nog een andere ontwikkeling, reeds bij de Hindoe's, had, n.l. van sap en essentie naar semen

---

1) Deussen, *Philosophie*, p. 255.

2) Deussen, *S. U.*, p. 605—10.

virile, speciaal Çiwa's zaad, waarbij rasa = kwikzilver, mede een rol speelde. Dat er bovendien bij de latere Javanen contaminatie ontstond tusschen rasa = essentie en rahasya = geheim onderricht, is overbekend.

§ 10. *Daçendriya, Pañca-mahābhūta, Pañca-tanmātra, Nawa-dwāra.*

De kennistheorie in Voor-Indië doorliep een geheele ontwikkeling, voordat zij kwam tot het systeem van eenerzijds de kenmiddelen (pramāṇa, waarover wij bij de bespreking van de Wṛhaspatitatwa iets naders zullen mededeelen, zie aldaar, p. 105) en anderzijds de reeks indriya-wiṣaya-tanmātra-mahābhūta.

Wij zullen ons echter hier beperken tot het "klassieke" stelsel van 2 × 5 indriya's, 5 tanmātra's en 5 mahābhūta's, zooals de Javanen het van de Hindoe's leerden kennen. Wij vinden dan de 5 waarnemende zintuigen: buddhīndriya, jñānendriya, op Java meestal pañcendriya (later poñca driya geheeten), als tegenstelling tot het tweede vijftal der daad-organen: karmendriya, op Java vaak daçendriya, "het tiental completeerende organen", genoemd.

1. oor (çrotra, karṇa, Jav. talinga),
2. huid (twac, carma, Jav. kulit),
3. oog (cakṣu, netra, Jav. mata),
4. tong (jihwā, Jav. liḍah),
5. neus (ghrāṇa, Jav. irung).

Deze vijf zinnen hebben ieder hun gebied (wiṣaya), waarover zich hun waarnemingsvermogen uitstrekt; het zijn: 1. çabda (geluid), 2. sparça (tast-indruk), 3. rūpa (vorm, kleur), 4. rasa (smaak), 5. gandha (geur). De inhoud van een afzonderlijke waarneming op elk dier 5 gebieden, wordt nu voorgesteld als te bestaan uit uiterst fijne deeltjes, "tan-mātra" geheeten:

1. Çabda-tan-mātra (geluids-element: zachte klank); 2. sparça-t.m. (gevoels-element: lichte schok); 3. rūpa-t.m. (geziehts-element: vage gestalte); 4. rasa-t.m. (smaak-element: fijne "smaak-rest"); 5. gandha-t.m. (reuk-element: zwakke geur).

Uit deze fijne deeltjes worden dan de grove elementen, mahābhūta, opgebouwd, te weten: 1. ākāça, Jav. hĕning-hĕning, soms paḍang = luchtruim; 2. bāyu, Jav. angin = wind; 3. agni of tejas, Jav.

apuy, apí, teja, soms raçmi = vuur, gloed; 4. āpas, rasa, Jav. bañu = vocht, water; 5. prthiwī, Jav. lĕmah = aarde.

Naast de 5 waarnemende zintuigen komen dan de 5 karmendriya (daad-organen), die samen met de vorige vijf de tien zinnen daçendriya [1]) heeten, n.l.: 6. mond (wāk, waktra, Jav. cangkĕm), 7. hand (hasta, pāṇi, Jav. tangan), 8. anus (pāyu, Jav. pamungkur, silit), 9. schaamdeelen (upastha, Jav. purus), 10. voet (pāda, Jav. suku).

Deze daçendriya (10) met de mahābhuta (5) en manas (verstand) vormen samen de ṣodaçawikāra, die men b.v. in de Bhuwana-koça (Hoofdstuk I, commentaar op str. 9, zie later, p. 81 noot 2) en Caturyugawidhi-çāstra (zie Drewes, *o. c.*, p. 156) vermeld vindt.

Onder de nawa-dwāra (Jav. bubuhan sanga) verstaat men de 9 lichaamsopeningen: 2 oogkassen, 2 neusgaten, 2 oor-openingen, mond, anus en schaamdeelen. Spreekt men van 11 openingen, dan telt men den navel (nābhi, Jav. pusĕr) en de fontanel (brahmarandhra, çiwa-dwāra, Jav. wunwunan) mee.

§ 11. *Catur-pada.*

De leer omtrent de 4 staten (sthāna) van de menschelijke ziel is sinds de Upaniṣad's gemeen goed van alle Hindoe-theologie.

Bij primitieve volkeren wordt de slaap dikwijls beschouwd als een tijdelijk verlaten door de ziel van het eigen lichaam, waarbij dan vaak deze slaap als een halve dood, en de dood omgekeerd als een diepe, groote, volstrekte of laatste slaap beschouwd wordt.

Uit dit primitief geloof omtrent de gedeeltelijke vrijwording van de ziel tijdens den slaap heeft zich bij de Hindoe's een geheel, gesystematiseerd dogma ontwikkeld, dat in z'n hoofdtrekken hierop neerkomt [1]):

... so durchläuft er [der Atman] in diesem seinem Individual-

---

1) Evenals op Java onder daçabāyu óók verstaan wordt het 2e vijftal (zie boven § 6. Daçabāyu), wordt daçendriya gebruikt voor het completeerende vijftal.

2) Deussen, *Philosophie*, p. 267—81; over de latere, populaire Javaansche voorstelling van den slaap als broeder van den dood, zie men b.v. Serat Tjenṭini, Zang 139, str. 39.

stande zeitlich eine Reihe von Zuständen, in welchen sein wahres metaphysisches Wesen schrittweise immer deutlicher zutage tritt, diese sind 1) das Wachen, 2) der Traumschlaf, 3) der Tiefschlaf *(sushupti)*, d. h. der tiefe traumlose Schlaf, in welchem die Seele vorübergehend mit Brahman eins wird und eine dementsprechende, unüberbietbare Wonne geniesst, und 4) der "vierte" (caturtha, turya, turîya), gewöhnlich Turîya genannte Zustand, in welchem jenes Aufhören der vielheitlicher Welt und Einswerden mit Brahman, auf welchem die Seligkeit des Tiefschlafes beruht, nicht wie in diesem unbewusst, sondern unter vollem Fortbestehen des Bewustseins eintritt.

Die Theorie von diesen vier Zuständen der Seele hat sich erst allmählich ausgebildet." [1]).

De namen van deze vier staten (sthâna, Javaansch: pada) zijn:

1. jâgaraṇa, Jav. jagra (waaktoestand).
2. swapna (droomtoestand).
3. susupta, Jav. supta (diepe, droomlooze slaap).
4. turîya, Jav. turya [2]) (vierde, hoogste staat).

Een definitie vindt men ook in de Sarvopanisatsâra § § 5—8 [3]).

De vierde staat, turya, wordt later weer opnieuw onderverdeeld, ook bij de Javanen [4]).

Ook deze vier pada's worden op verschillende wijze met de Praṇawa, Tripurusa, Triçakti en de padma's of cakra's van het lichaam in correlatie gebracht.

§ 12. *Sapta-bhuwana.*

Oudtijds had men de opvatting van de drie werelden, tribhuwana, n.l. bhur, bhuwah, swah. In het eerste hoofdstuk (zie Suryasewana, p. 17 sq.) spraken wij hier reeds uitvoerig over. Een latere uitbreiding is die met mahas, janas, tapas en satyam [5]). Bij de bespreking

---

1) Deussen, *Philosophie*, p. 267.

2) De verklaring hiervan bij Pigeaud, *o. c.*, p. 276 aanm. 1, is een vergissing.

3) Deussen, *S. U.*, p. 623.

4) Zie Cod. 5170 (Cat. II, 316) reeds aangestipt door Pigeaud, *o. c.*, p. 276 aanm. 1.

5) Deussen, *Philosophie*, p. 196; Deussen, *S. U.*, p. 548 anm. 2; p. 643; p. 775.

van de Bhuwana-koça en de Sapta-bhuwana zal de Javaansche voorstelling blijken. Tevens die der zeven hellen: atala, pātāla, witala, sutala, rasatala, mahātala en talātala [1]).

§ 13. *Andere groepen.*

Een groep, die niet zoo frequent voorkomt, is b.v.: de Caturaiçwarya (dharma, wairāgya, jñāna, aiçwarya).

Dharma — Recht, goede zede; wairāgya — het bevrijd zijn van hartstochten; jñāna — de (mystieke) kennis; aiçwarya — de toestand van Içwara, Heer, dus "heerlijkheid".

In de liturgie spelen zij een rol (zie Sūryasewana, p. 22 en 24). In de litteratuur komen zij een enkele maal voor, b.v. Wṛhaspatitatwa (zie aldaar p. 105 sq.); ook in het (oud-jav.) Brahmānda-purāna als de caturmukha van Brahma [2]).

Soms heeten zij ook, vermeerderd met hun negaties (adharma, awairāgya, ajñāna, anaiçwarya) de aṣṭa-aiçwarya.

Maar zóó worden ook de aṣṭa-mahāsiddhi genoemd [3]).

De triguna (sattwa, rajas, tamas) uit de Sāṃkhya-philosophie worden af en toe vermeld. R. Garbe keurt elke vertaling ervan in principe af [4]).

Op Java wordt sat(t)wa verwisseld met satya (technisch: de hoogste der sapta-loka) en worden rajah en tamah samengevoegd [5]).

3. Chronologische opmerkingen.

Daar de epische stof reeds gedurende een reeks van jaren de aandacht der Javaniei op zich geconcentreerd heeft, hebben wij ons op dit gebied eenigermate een chronologisch beeld kunnen vormen van den ontwikkelingsgang van de litteratuur der Javanen onder Hindoe-invloed.

---

1) Deussen, *S. U.*, p. 693.

2) Pigeaud, *o. c.*, p. 312 = Cod. 5023, f. 23, zie T, III, 174 s. v. stotra.

3) Zie Lingga-purāṇa, cap. 88, opgesomd in str. 9—10, besproken in str. 16—22; Oltramare, *Idées théosophiques dans l'Inde*, I, p. 350; 't tooneelstuk Prabodhacandrodaya, IIIe Acte, str. 22 (commentaar); voor Java, zie T, I, 221 s. v.; verder *Nawaruci*, in cod. 4343 pag. 26; ook nog onder, p. 106.

4) R. Garbe, *o. c.*, p. 274, 276.

5) Ook op Bali, zie Liefrinck, *Verordeningen der Balische Vorsten op Lombok*, I, (1915), p. 80—1.

Ruw geschetst kunnen wij de volgende stadia hierbij onderkennen:

1. Proza-werken, waarvan de hoofdstructuur is: Sanskrit-verzen, soms goed, soms verminkt overgeleverd, gevolgd door Oud-Javaansch prozacommentaar. Wij hebben hier vertalingen uit het Sanskrit, echter met dien verstande, dat de Javaan e p i s o d i s c h te werk ging, en niet doorloopend gaf Sanskrit-vers, gevolgd door Oud-Javaansche vertaling, maar af en toe een Sanskrit-strophe citeerde als aanhef voor een nieuwe episode, waar dan een Oud-Javaansche paraphrase op volgde, méér vertellend dan het geciteerde Sanskrit-vers [1]).

Het duidelijkste en meest bekende voorbeeld hiervan zijn de Oud-Javaansche proza-parwa's van het Mahābhārata.

De datum van de oudste werken van dit type staat nu wel vast en valt onder de regeering van Ananta-wikrama [2]), een vorst uit de oude Oost-Javaansche dynastie der Dharmawangça's (10e eeuw).

2. Hierop volgen de vrije kakawin-bewerkingen van dezelfde epische stof, dit stadium is zeer rijk vertegenwoordigd; ook in druk werd reeds veel toegankelijk. Het oudste ons bekende kakawin is de Arjuna-wiwāha [3]) tijdens Erlangga's regeering (1010—42). Vooral in den Kaḍirischen tijd (1042—1222) bloeide dit genre [4]).

3. Het derde stadium is dat, waarin de kakawin's omgewerkt zijn. Nauwkeurige dateeringen vallen moeilijk te geven, men kan bij benadering de laat-Majapahit'sche periode noemen (14e en 15e eeuw).

Hoe staat het nu met de chronologie der theologische litteratuur? Reeds in 1910 merkt J. Kats [5]) op, dat er geschriften zijn: "waarin na elk vers van een Sanskrit-origineel eene min of meer letterlijke vertaling volgt, dikwijls met achtereenvolgende afzonderlijke behandeling van elken pāda, voorts geschriften, die — hoewel

1) Een mooi voorbeeld van trouw commentaar op Skt. çloka's levert nog de *Amaramālā* (opgenomen in de Caṇḍa-Kiraṇa), dus *ouder* dan de proza-parwan's, zie Krom, *Over het Çiwaïsme van Midden-Java* (Mededeelingen der Kon. Acad. v. Wetensch., Afd. Letterkunde, Deel 58, Serie B, no. 8.

2) Het Wirāṭa-parwa is gedateerd Çaka 918 = A. D. 996; zie Krom, *Inleiding*, I, 64.

3) Zie Krom, *Inleiding*, I, 66.

4) Zie Krom, *Inleiding*, I, 69.

5) Kats, *o. c.* (Inleiding), p. 8.

misschien geheel of gedeeltelijk naar een Sanskrit-origineel samengesteld, — een vrije behandeling in het Oud-Javaansch bevatten", terwijl hij als derde groep geschriften noemt, uit compilaties van de beide eerste groepen bestaande.

Bij het beoordeelen van de chronologische plaats van een tutur zou men aanvankelijk geneigd zijn grammaticale of lexicale criteria toe te passen.

Door de epische litteratuur en de inscripties is het ons bekend geworden, hoe groote veranderingen zoowel grammatica als woordenschat ondergingen in de periode der 5 eeuwen, die verliepen tusschen de opkomst van Oost-Java en den nabloei van Majapahit (van ongeveer 950 tot na 1450).

Maar hiertegen zijn twee groote bezwaren, die deze criteria wel niet geheel waardeloos maken, maar toch voor ons doel moeilijk te hanteeren. Deze liggen in den aard van de tuturs zelve.

Het eerste bezwaar ligt in de eigenaardige geesteshouding van den auteur. Want bij vrijwel alle religieuse litteratuur ter wereld is de taal archaïseerend, zoodat men soms in zeer veel lateren tijd nog gaarne de dierbare oude woorden en zinswendingen zal bezigen; de tendentie is hier immers ten eenenmale geheel anders dan bij belletrie: niet de schoonheid moet worden gediend, niet den fijnen smaak der letterlievenden wil men streelen, maar men geeft onderricht in godsdienstige waarheden of hernieuwt en verfrischt verflauwde herinnering daaraan; en zelfs — of liever nog: juist — bij nieuwen of vernieuwden inhoud zal men gaarne, desnoods eenigszins gewelddadig, oude termen handhaven.

Heeft men dus een tutur in ouderen stijl en woordkeus gehouden, dan blijkt daaruit nog geenszins de werkelijke ouderdom van zulk een geschrift.

In omgekeerden zin waarschuwt een andere eigenaardigheid tot uiterste voorzichtigheid bij het hanteeren van bovengenoemde onderkennings-middelen. Wij bedoelen den persoon van den afschrijver.

Ook de oudste tuturs zijn ons in tamelijk jonge afschriften bekend. En nu begreep de afschrijver vaak zéér weinig van het origineel (een bezwaar, dat bij dogmatische werken veel sterker geldt dan bij epische litteratuur), of nog erger: hij vervormde het naar zijn eigen meening of kennis ervan; zoodoende kunnen in

oude fragmenten plotseling nieuwerwetsche spellingen voorkomen, of late toevoegingen uit de periode van den afschrijver. Reeds Kats neemt oudere en jongere stukken aan in een werk als de Sang hyang Kamahāyānikan, dat toch nog een zekere eenheid vertoont. Maar zulk een jongere toevoeging is geenszins een overtuigend bewijs voor den geringeren ouderdom van een werk of een hoofdstuk tegenover een ander, dat zulk een toevoeging mist; wij kunnen dan hoogstens concludeeren tot een jongere redactie in vergelijk met bewerkingen, die zulke nieuwigheden missen.

Waar wij door deze bezwaren: de archaïseerende neiging van den auteur, en daarnaast grammaticale, lexicale en soms zelfs speculatieve nieuwigheden van den afschrijver, de bruikbaarheid van de vroeger genoemde criteria ernstig in twijfel moeten trekken, zouden wij gaarne een ander schiftingsmiddel willen toepassen.

En dit meenen wij gevonden te hebben in de structuur van een geschrift of geschriftgedeelte als geheel.

Op gronden van structuur en opzet gaven wij boven een grove verdeeling der epische stof in drie typen; tevens merkten wij reeds op, dat Kats voor de godsdienstige litteratuur twee hoofdtypen onderscheidde, terwijl hij als derde groep aannam een combinatie van deze twee hoofdtypen.

Maar nu heeft het criterium van innerlijke structuur ter beoordeeling van *tutur's* nog een veel klemmender reden dan bij de epische litteratuur het geval zijn zou. Immers de inhoud van de tutur's ondervond, vooral in de enger-dogmatische groep, waarmee wij ons hier bezig houden, veel minder invloed van de inheemsch-Javaansche denkbeelden dan bij den verhalenden aard van heldendichten mogelijk was, de structuur daarentegen onderging groote veranderingen.

In dit opzicht kunnen wij een goede parallel vinden in de stijlgeschiedenis van de Hindoe-Javaansche bouwkunst.

Men kan in groote trekken spreken van een Midden-Javaansche bouwkunst, waar de Hindoe-gedachte ook in structuur en opzet tot uiting kwam, en daarnaast van een Oost-Javaansche kunst, voortgezet op Bali, waarbij, werkend volgens Hindoe-voorschrift, toch het contact met het Hindoe-voorbeeld steeds flauwer werd, en waarbij steeds meer eigen, inheemsche opvatting in den vreemden bouwstijl uitdrukking vond.

Hoe hebben wij ons nu de ontwikkeling van de tutur voor te stellen? Deze ontleent *structuur* èn *inhoud* aan het theologische Hindoe-boek, dat is in casu een Purāna of een Purāna-achtig werk.

Beschouwen wij den Barabuḍur als een in hoofdzaak Hindoe-monument op Java, dan zouden wij zijn litteraire parallel moeten zoeken in een geheel in het Sanskrit gehouden werk, op Java gevonden. Dergelijke geschriften zijn ons niet overgeleverd. Dat ze geenszins ondenkbaar zijn, blijkt uit geheel in het Sanskrit gestelde inscripties, wèl bewaard gebleven [1]).

Vinden wij in het Lara-Jonggrang complex een eerste begin van het naar boven komen van het inheemsche tegenover het geïmporteerde, dan blijkt, dat van ongeveer denzelfden tijd af documenten van godsdienstige litteratuur ons bewaard zijn gebleven.

Immers in een geschrift als de Sang hyang Kamahāyānikan (zie bijlage II) komen omvangrijke gedeelten voor, waarin een Sanskrit-origineel, in strofen vervat, vers voor vers geciteerd wordt, met nauwkeurigen uitleg in het Oud-Javaansch. Dergelijke geschriften of hoofdstukken beschouwen wij als het oudste type van Javaansche bewerking van een Hindoe-geschrift.

Een verder blijk van getrouwe navolging van het Hindoe-voorbeeld is ten eerste samenhang tusschen titel en inhoud en een hoofdstuk-indeeling. Hiervan is ons maar één, gelukkig zeer gaaf bewaard, specimen bekend, n.l. de *Bhuwana-koça*, die zeer duidelijk in 10 hoofdstukken is ingedeeld, geheel naar Purāna-model.

Wij zullen daarom dit geschrift, dat naar zijn inhoud ook van hoog belang is, later nader beschouwen.

Een langzamerhand meer loslaten van het Hindoe-voorbeeld vinden wij in een groep geschriften, nog wel met duidelijken titel en zekere volledigheid van behandeling, ook nog met trouwe navolging van het Sanskrit-origineel, vertaling van strofe na strofe in het Oud-Javaansch, maar reeds zonder hoofdstuk-indeeling.

---

1) En nog meer uit de reisberichten van Chineezen, als I-tsing, die Sanskrit-texten op Sumatra studeerde, en uit het feit, dat op de Barabuḍur Sanskrit-texten voor de reliefs werden gebruikt (Lalitawistara, Jātakamāla, Gaṇḍawyūha, etc.). Zie Krom, *Inleiding*, I, Hoofdstuk X. Reeds toen kende men echter ook geschriften in het Kuen-Luen, het Hindoe-Maleisch, zie het Nālandā-art. van Bosch in TBG 65, afl. 3, p. 558 en noot 79 aldaar.

De Bhuwana-sangksepa en de Tatwa sang hyang Mahājñāna zijn hiervan specimina.

Geleidelijk aan verlaat men dan het Hindoe-voorbeeld; er worden nog Sanskrit-strofen aangehaald, maar het geheel is een doorloopende Oud-Javaansche text, in kleinere episoden ingedeeld door die Sanskrit-strofen. Een goed voorbeeld hiervan is de Caturyuga-widhiçāstra [1]). Zulke geschriften zijn dus zeer goed te vergelijken met het oudste type der epische litteratuur: de proza-parwans.

Later wordt de band met de Hindoe-origineelen geheel verbroken; men behandelt dogmata in proza en in poëzie, zoowel in kakawin's als in kidung's. In de proza-litteratuur is de oude opzet geheel verlaten: men vindt soms een verminkte Sanskrit-strofe aangehaald, maar deze dient meer als *ornament*, als *motto* boven een hoofdstuk, dan dat de auteur een poging tot vertaling waagt. Zulke motto-verzen als ornament vinden wij in de Nawaruci, Sang hyang Tattwa-jñāna (te onderscheiden van de Tattwa sang hyang Mahājñāna), in de Dharmawiçesa e. a.

Verhandelingen als de Rwa bhineda, Amrta kundalinī e. a. missen alle herinnering aan strofen.

Een typisch verschijnsel van de jongere tutur is ook het ontbreken van titels, het blijken brokstukken uit een groot geheel, maar de samenhang, waarin wij ze nu aantreffen, is een geheel andere dan de oorspronkelijke.

Wij komen dan in de periode der Kalĕpasan-bundels, bevattende alles en nog wat, dat tot verlossing kan dienen. Men zie eens wat reeds Juynboll in zijn Catalogus meedeelt over den inhoud van zulke Compendia als Cod. 5079 [2]) en Cod. 5174 [3]). En bij nauwkeurige bestudeering bleken deze mededeelingen verre van volledig te zijn [4]).

---

1) Zie de voortreffelijke typeering der structuur van dit geschrift bij Drewes, *o. c.*, p. 154—5.

2) Cat. II, 262—3.

3) f. 1—35 op p. 302; f. *a* 36—50 op p. 295; f. *a* 51—67 op p. 270—1 (alles in deel II).

4) Juynboll stipt aan, wat hem het belangrijkste voorkwam uit een handschrift; als wij opmerken, dat zijn qualificaties vaak onvolledig en soms onjuist zijn, bedoelen wij daarmee geen afbrekende critiek op het werk van den catalogisator, want inderdaad lijken alle tuturs bij *oppervlakkige* beschouwing veel op

4. Overzicht van de behandeling.

Als wij hierboven een langzaam verloopend proces van de tutur-structuur schetsten, waarbij het loslaten van het Voor-Indisch model als een zeer voornaam criterium voor chronologische volgorde kan gelden, bedoelen wij geenszins daarmee uit te sluiten, dat men ook nog wel eens volgens een ouder type schreef, terwijl reeds een jonger type in opkomst of bloei was. Een dergelijk gedeeltelijk over elkaar heen schuiven van twee typen van structuur is uit de bouwkunst der Javanen overbekend [1]).

Wij denken nu achtereenvolgens:

1°. de Bhuwana-koça te behandelen, waarbij zich eenige opmerkingen over de Bhuwana-sangksepa en andere werken aansluiten, welke een overgang vertoonen naar het strofenlooze type.

2°. Door stukken als de Rwa bhineda en Amrta kundalinī dit type te illustreeren.

In een aanhangsel volgt iets over den inhoud van de Balineesche Weda's (bijlage I), en een nadere analyse van den Sang hyang Kamahāyānikan (bijlage II).

5. De texten.

Eerste gedeelte: Oudere texten.

De Bhuwana-koça.

Van de Boeddhistische Sang hyang Kamahāyānikan vormt de Bhuwana-koça een waardige, Çiwaïtische pendant. 't Behoort tot de tantristische Siddhānta-litteratuur [2]). De opzet is zeer

elkaar, en *schijnen* zij allen ongeveer hetzelfde te behandelen. En van iemand, wiens opdracht tot beschrijving van *alle* Javaansche handschriften te Leiden, aangeworven sinds Vreede's Catalogus, bovendien aan beperkten tijd van uitvoering was gebonden, kan men redelijkerwijze niet een diepgaande studie van elk manuscript afzonderlijk verwachten.

[1]) Zie b.v. Krom, *Inleiding*, II, 56, over een zeer leerzaam voorbeeld van twee verschillende typen uit denzelfden tijd afkomstig: de ietwat *oudere* Gaṇeça van Bara uit 1239, representeert de jongere "Singhasari-school", terwijl door de *jongere* Tjaṇḍi Kidal (omstreeks 1248 gewijd) de oudere "klassieke" of "classicistische" bouwstijl vertegenwoordigd wordt.

[2]) Over het systeem dezer siddhānta's, zie H. W. Schomerus, *Der Çaiva-Siddhānta*, Leipzig, 1922.

schematisch. Het deelt met vele andere Oud-Javaansche tuturs, de algemeene groepsbenaming Upadeça, in casu: *Çiwopadeça* [1]); een nadere meer inperkende titel is jñāna-siddhānta-çāstram, waardoor het tot een handboek van een bepaalde Çiwaïtische secte gekenmerkt wordt, een derde titel, den eigenlijken naam bevattend, is: Bhuwana-koça-nāma parama rahasyam.

Rahasya, "Geheim-lehre", esoterisch onderricht, is in de Indische litteratuur een bekend synoniem van Upaniṣad; in den technischen zin van kanonieke Upaniṣad moeten wij dit rahasya hier zeker niet nemen; het is hier algemeen gebruikt en komt tot in de jongste tuturs [2]) voor als "esoterisch onderricht".

Onze tutur (Cod. 5022, Cat. II, 261, eenig exemplaar te Leiden), is in 10 hoofdstukken ingedeeld, die patala's heeten (*niet* patālah!).

Bij Juynboll kan men de volledige hoofdstuk-titels in extenso vinden.

De eerste 5 patala's vormen samen het Brahma-rahasya:

Cap. 1 loopt van fol. 1—5.
Cap. 2 „ „ fol. 5—*a* 10.
Cap. 3 „ „ fol. *a* 10—19.
Cap. 4 „ „ fol. 19—28.
Cap. 5 „ „ fol. 28—*a* 36.

De volgende drie patala's hooren te zamen, en zijn apart genummerd; vooraf gaat: "Om giraiçwaryāya namaḥ".

Cap. 1 (6) Jñāna-siddhānta-çāstram van fol. *a* 36—*a* 37.
Cap. 1 (7) Bhasma-mantra-sakala-widhi-çāstram „ fol. *a* 37—*a* 41.
Cap. 3 (8) Jñāna-sangkṣepa-nāma-çāstram „ fol. *a* 41—46.

Dan komen nog twee hoofdstukken, die weer met nawamaḥ en daçamaḥ regelmatig doornummeren.

---

1) Vgl. titels als: Caturpakṣopadeça, sang hyang Upadeça, Parama-rahasya-upadeça, Parama-samaya-mahopadeça, Akṛtopadeça, Dharmopadeça, Çabdopadeça, sang hyang Paramopadeça, en *jongere* als: Rasa ni upadeça mami.

2) Zie titels als: Parama-kuṭa-rahasya, Janma-rahasya, Pawisikira sang Guru, rahasya ring *siksa* nira; — het slot van vele tutur-fragmenten luidt: "[Iti] rahasya tĕmĕn."

Cap. 9 loopt van fol. 46—*a* 53.

Cap. 10 „ „ fol. *a* 53—58.

Het laatste stuk, van fol. 58—68, bevat geen titel of hoofdstukaanwijzing.

Friederich vermeldt het werk (*Voorloopig Verslag*, I, 22).

Juynboll beperkt zich nopens den inhoud tot: "... een cosmogonisch werk"... "ook hier worden de lichaamsdeelen met de goden en de letters vergeleken"... "De inkleeding is deze, dat de Muni Bhārgawa aan Çiwa naar den pāda nirbāṇa vraagt."

Belangrijker is echter het volgende: "Hier volgt echter achter ieder Sanskrit-vers de O.-J. proza-vertaling. De spelling der Sanskrit en O.-J. woorden is zeer goed. Dit is werkelijk een O.-J. v e r t a l i n g van een Sanskrit-text, die er geheel in voorkomt."

Dit is volkomen juist, en in zooverre behoort het tot deze oudste groep, ouder dan de episodische bewerking naar den trant van de proza-parwa's.

De reeds besproken hoofdstuk-benamingen wijzen duidelijk op purāṇischen invloed. Men vergelijke het: "iti bhuwana-sāniddhyanāma çāstra, brahma rahasyam, prathamah patalah" eens met den titel van b.v. Agni-purāṇa, cap. 121: "iti āgneye mahāpurāṇe jyotih-çāstra sāro nāma eka-vimçaty-adhiçatatamo 'dyāyah".

Of: "iti bhasma-mantra-sakala-widhi-çāstram dwitīyah patalah", met Agni-purāṇa, cap. 22:

"iti ādimahāpurāṇe āgneye snāna-vidhi-kathanam nāma dvāvimço 'dhyāyah" en talrijke andere.

Wat den specialen titel Bhuwana-koça betreft, zoowel cap. 108 als 120 van 't Agni-purāṇa heeten beide: "bhuvana-koça-varṇanam", evenzoo cap. 54 van 't Garuḍa-purāṇa, terwijl Lingga-purāṇa, cap. 45 "bhuloka-varṇanam" heet.

Wat 't element "jñāna" in titels betreft, noemen wij:

Agni-pur., cap. 376 en 378: brahma-jñāna, cap. 379: advaitabrahma-jñāna, Lingga-pur., cap. 86: çiva-jñāna; cap. 108: pāçupatajñāna; Garuḍa-pur., cap. 235; brahma-jñāna, cap. 236: ātmya-jñāna.

Nopens "bhasma" in den titel van hoofdstuk (7), diene, dat de Purāṇa's dit inwrijven met asch meestal bij de wasschingen (snāna) behandelen, b.v. Lingga-pur., cap. 34: bhasma-snāna-ādiprakāravarṇanam.

Afgaande op de titels zouden wij dus kunnen verwachten: een cosmologische schets naar purāṇa-trant, behandeling van de bhasma's, mystieke leer volgens Siddhānta-systeem.

Het werk zelf behandelt echter andere onderwerpen dan de titels der hoofdstukken zouden doen verwachten. Wij geven van de eerste strofen text en commentaar, gevolgd door een Nederlandsche vertaling ervan. Daarna korte opmerkingen over den verderen inhoud van Caput I (str. 7—34). Van de andere hoofdstukken zullen wij Caput VI en IX uitvoerig behandelen.

Het begin luidt (met enkele correcties, die wij cursief lieten drukken):

Awighnam astu:

Sasanggraha kāri sira mowus, lingnira:

(1) Praṇamya, çirasc, dewa, wākya(m) munir amanmatha
dewadewa, mahādewa, parameçwara, çangkara.

çrī muni Bhārgawa, sira mahyun tumakwanakĕn ikang pada nirbāṇa ri bhaṭāra, mangkana pwābhiprāyanira, manambah ta sira ri bhaṭāra, "çirasā", makakāraṇa hulunira sira, ri tĕlasnira manambah, mojar ta sira: he "dewadewa", kita dewa ning dewatā kabeh, he "mahādewa", kita bhaṭāra Mahādewa ngaranta, he "[maheçwara]", kita bhaṭāra Maheçwara ngaranta, he "cangkara", kita ta bhaṭāra Çangkara ngaranta.

(2) Çunyaçca nirbānādhikaçciwānggatwe nirīksate
kutah[1]) tadwākyam madhulam çrutwā dewo 'watistha ca[2]).

Nāhan takwanakĕna ninghulun ri bhaṭāra, hana ta pada "çunya", ya sinangguh kamoksan, nga, wiçesa ya, ya "çiwa" ngaranya, nirīksate" katon pwa ya de sang yogīçwara "kutah[deçe]", ndi teka deça katonanira, sājñā bhaṭāra, an mangkana kottaman ing wuwus sang rsi, ya ta karĕngö de bhaṭāra ["dewa uwāca", mojar ta bhaṭāra, lingnira].

De vertaling hiervan zou kunnen luiden:

"Er zij geen hindernis.

In samenvatting nu sprak hij het volgende:

---

1) l.: kutas.
2) l.: wātisthata (?)

(1) *Na het hoofd gebogen te hebben (sprak) de asceet zonder begeerte (dit woord?): o God, God der goden, groote God, Hoogste Heer, Zaligmaker.*

De asceet[1]) Bhārgawa wenschte den Heer te ondervragen nopens den status "nirbāṇa", aldus was zijn voornemen; hij maakte een eerbiedige buiging voor den Heer, "çirasā", dit deed hij door middel van zijn hoofd. Na zijn eerbetoon sprak hij: "Dewadewa", gij die God van alle godheden zijt, "Mahādewa!", gij Heer, Mahādewa is Uw naam, "[Maheçwara]!" (het Skt. heeft *parameçwara*), gij Heer, Maheçwara is Uw naam, "Çangkara", gij Heer, Çangkara is Uw naam.

(2) *Het Ledige, het Nirwāṇa, enz. wordt in den toestand van Çiwa-incorporatie geschouwd, vanwaar dat zoete woord? God, dat gehoord hebbend, verwijlde* (in zijn gedachten, zijn gesprek?) *daarbij.*

Zóó zou ik aan den Heer willen vragen; er bestaat een "ledige" status, die beschouwd wordt als de z.g. Verlossing; die daartoe machtig is, (of: daarin machtig is), die heet "Çiwa"; "nirīksate" hij wordt geschouwd door den Asceten-heer; "kutaḥ[deçe]", waar wordt die plaats gezien? Met Uw verlof, Heer, als zoodanig is het hoogste van wat de Zieners spraken en dat werd gehoord door den Heer... (Hierop wijkt het commentaar van het origineel af; dat wellicht niet begrepen werd) "[dewa uwāca]", de Heer sprak als volgt: .....

Tot zoover vers en commentaar, bij de volgende strofen (3—6) geven wij Skt.-text en vertaling. Het getrouwe commentaar nemen wij niet op, alleen bij afwijking stippen wij dit aan; vooraf ga een opmerking over het "kutaḥ deçe" van den commentator.

De status (Skt. sthāna) van het Ledige, of het Nirbāṇa wordt door den Javaanschen commentator geheel niet meer abstract opgevat, maar als een concrete deça, "streek, land". Ook in andere gevallen, b.v. bij de 4 staten van de ziel (waarover men § 11. Caturpada zie) is het woord sthāna, dat zoowel concreet als abstract gebruikt werd door den Hindoe, door den Javaan ver-

[1]) çrī in titels (uit de oorkonden overbekend) zou men, mocht men naar een Hollandsch aequivalent zoeken, wellicht met "heerlijk" kunnen weergeven.

vangen door pada, dat de ruimtelijk-concrete plaats aanduidt. De neiging om alle als abstracta bedoelde grootheden, ideeën, begrippen, als ruimtelijk beleefde visie te localiseeren, is wel zeer sterk geweest bij den Javaan.

Dan volgt:

(3) swaçarīre mahāyogī, paçyate hṛdayāntare
wākyan te parameçānam sūryāyuta-mamaprabham.

In zijn eigen lichaam ziet de groote asceet, binnen in zijn hart, dit woord, U, den Hoogsten Heer, in glans ontelbare zonnen gelijk (l: — sama prabham, zooals strofe 27*d* luidt).

Het commentaar sluit zich geheel hierbij aan.

(4) hṛdistham sarwabhutanam, paçyate jalacakrawat
anādi-mā[d]dhyanidhānam, çiwāngga-dhyānam amṛtam.

In het hart zich bevindend van alle levende wezens ziet hij Het, als jalacakra, als rustplaats zonder begin of midden, de meditatie van het Çiwa-lichaam, het Onsterfelijke.

Van het commentaar stippen wij aan, dat het "çiwāngga" opvat als "evenals Çiwa", (vgl. Oud-Jav. kadi naast kadyangga); hij voegt bij "tarpādi, tarpa maddhya" nog "tarpānta" (zonder eind); nidhāna geeft hij weer met "langgĕng", bestendig, het beeld "jalacakra-wat" durft hij niet aan; hij zegt: "kadi jalacakra rupanira", als jalacakra is zijn gestalte.

(5) manas ya darçyate wīra, amī bhutena caksuso
hṛdisthāne lalātewam (?), murdhāntare nirīksyate.

Als manas wordt Het gezien, o dappere; in deze oogen? (l.: amīsu tena caksuhsu: corruptie van dergl. verbogen vormen is geen uitzondering), in de plaats in het hart, ... op het voorhoofd, midden, op den schedel.

De commentator begrijpt de beteekenis volkomen: "ikā tang pada mangkana, ya ta katon denta, makakārana manah ta, mwang jñāna jitendriya, ngkā ri tumpuk ning hati, tĕngah ning hulu, mangkana wuwusan inghulun i kita ngwīra".

Vanwaar echter de toevoeging "mwung jñāna jitendriya", de kennis die de zinnen overwonnen heeft? Wij vragen de aandacht voor "tumpuk ning hati" als weergave van "hṛdi-sthāne". Immers dit "tumpuk ning hati" wordt later een veel gebruikte term in de mystiek over het menschelijk lichaam.

Tumpuk beteekent "laag, stapel"; het is toe te voegen aan Juynboll's Woordenlijst, p. 268 tusschen tumpu en tumpur; wil men 'n Hollandsch woord, dan slaan wij "hart-streek" voor.

(6) yātra yātre samuddhiksyā, kotra kotrewa labhyate
pādma kudmala sangsthānam trikonasya samīranam.

Lees: "yatra yatra samudiksya, kutra kutraiwa labhyate", etc. Overal waar hij kijkt, daar treft hij het, de lotus..... is de wind? (beweging?) van den driehoek.

Commentaar: katon pwa kang pada, mangkana de sang yogīçwara, kapangguh ta ya ngkāna denira, mwang hana ta "trikona" munggwi pucak ning pādma, mālyang ta ya wih [1]).

Wordt aldus die plaats gezien door den Ascetenheer, dan wordt het daar door hem aangetroffen, en er bestaat een driehoek, die zich bevindt in den top van de lotus, ...

Na aldus enkele strofen met commentaar gegeven te hebben, zullen wij verder enkele hoofdzaken uit het vervolg van dit hoofdstuk aanstippen.

Na deze inleiding over de mystieke centra in het lichaam (hart, oog, voorhoofd), komt een uitvoeriger behandeling van het hart, dat omgekeerd hangt (adhomukha, sumungsang), over de daça nāpī, waarmee de 10 aderen bedoeld worden, het telkens terugkeerend nāpī zal wel een vergissing voor nādī zijn, waarvan slechts 3: mahānādī, malatī en nāla-retaka genoemd worden. De mahānādī blijkt de ader van het hart naar het hoofd te zijn; hieraan wordt een beschouwing vastgeknoopt over de Çunya-çiwa, die nirwikāra is, dus "zonder verandering". De commentator legt dit zeer juist uit als onberoerd door de sodaça-wikāra [2]). Maar wel doordringt Çunya-çiwa van zijn kant alle wezens (bergen, planten, dieren, menschen), hij is wyāpī, wyāpaka, de Door-dringer. Daar onze kennis gering is of geheel ontbreekt (jñāna-warjita; met hīna-jñāna als commentaar) is dit moeilijk te vatten. De 10 aderen verdeelen zich over het lichaam als stralen van den zon. Dan wordt de mālinī besproken als gaande van het hoofdhaar naar het hart, en van-

1) In commentaar op str. 17 ook: mā lyang taya lwirnya".

2) Zie hiervoor § 10 ("Daçendriya, enz."). Ook in de Caturyuga-widhiçāstra komen zij voor, zie Drewes, *o. c.*, p. 156, aanm. 3.

daar naar den navel. Volgt de nāla-retakā, zwart als een donkere wolk. In str. 16 worden de aderen gezamenlijk iḍā's genoemd; in het hart zijn vijf kleuren: 1. rakta (rood), 2. triwarṇa (driekleur: rood, wit, zwart), 3. asita (donker, zwart), 4. dīpta (als zonneglans), 5. als sphatika (doorzichtig bergkristal). De commentator verdeelt deze vijf over Aghora, Tatpurusa, Sādhya, Bāmadewa en Içāna. Nu wordt de Suksma-para-çunya besproken (comment.: pada çunya), de Kewalya, dat als para-nirbāṇa de eigenschapslooze plaats is van de Asta-çiwa (deze niet behandeld). Andere namen zijn parama-nirbāṇa, kewalya-çāntika (comm.: kewalya-pada) en paramātma. Het plaats nemen van Çiwa in het hart en het voorhoofd, door dhyāna (meditatie) van den wiku. Dan volgt strofe 23—28 met Wiçwadewa, Tatpurusa, Brahma, Wisnu en Mahābrahma, waarvoor de comm. geeft: Aghora, Tatpurusa, Sādhya, Bāmadewa en Içwara. Letters: A, T, S, B, I.

Hiervan citeeren wij str. 24*a*:

"pradīptāditya sangkāçaḥ, jyoti jwālita pinggalam"

met 't comm.: "kady āditya wahu mĕtu, mwang kadi teja ning apuy". Als de zon, wanneer die juist is opgegaan, en als de glans van het vuur. Deze uitdrukking wordt in de latere tuturs herhaaldelijk aangetroffen.

Hierop (str. 29—30) over Param Brahma = Mahasuksma = Çānta-parama-nirmala. Hoe de mahāyogī door de dagelijksche oefening de zonden in zijn eigen lichaam verbrandt, evenals het vuur de boomen, leert str. 32—33. Zoo komt hij tot de Verlossing (moksa), die is het vereenzelvigen van eigen ziel met Çiwa (çiwātmaka), de heerlijkheid (aiçwarya) is het hoogste, moeilijk te verkrijgen heil voor alle schepselen.

Het tweede hoofdstuk vangt aan met bhūr bhuwah swah, de bekende mahāwyāhrti's[1]), die mystieke syllaben zijn, in allerlei, ook ritueele toepassing, maar tegelijk de 3 werelden, later tot een zevental uitgebreid. Die andere werelden (loka, pada) worden niet in de volgende Skt.-verzen genoemd, maar wel in het commentaar,

1) Zie Oldenberg, *Religion des Veda*, 3. Aufl. 1914, p. 431, n. 2. Vergelijk het meegedeelde bij Suryasewana, pag. 17 sq. en boven § 12 (saptabhuwana). Verder Deussen, *S. U.*, index s. v. bhūr..; Deussen, *Philosophie*, p. 111, 196.

n.l. mahāloka met Brahma = Tatpurusa, janaloka met Wisnu = Sādhya of Sadyojāta, tapaloka met Bāmadewa. Wèl wordt de hoogste, zevende, hemel in den Skt.-text genoemd, n.l. de satyaloka, Rudra's plaats, gelocaliseerd in den hals (kantha-mūle). Van de overige wordt het eerste drietal — in het commentaar samengevat als Indraloka — in den navel geplaatst.

Hier is dus een syncretistisch streven merkbaar om de pañcawaktra (5 aangezichten van Çiwa) in overeenstemming te brengen met de saptaloka of saptabhuwana; immers bhūr-bhuwah-swah, als eenheid, beantwoordt volgens de commentator aan A(ghora); van de 4e, 5e en 6e loka gaven wij de correspondeerende goden (T., S., B.) reeds op, aan den zevenden hemel, Rudra's plaats, beantwoordt het 5e "gelaat" van Çiwa: Içāna of Içwara.

Ook wordt de Gāyatrī genoemd (strofe 2), maar niet medegedeeld; haar 3 kleuren zijn: rood, wit en zwart [1]). Ook de trits (trigana): sattwa, rajah, tamah [2]). Het te verwachten "triguna" wordt niet gebruikt!

Het pañca-çuddha-[swabhāwa] uit strofe 3 wordt uitgelegd als: açuddha-widyā, swabhāwa, prakrti, pradhāna, abyakta.

"Nahan ta wisnu-bheda" leert de commentator [3]).

In hoofdstuk III volgt een cosmogonie niet in mythologischen zin, doch volgens de philosophie der latere Upanisad's [4]): ākāça, bāyu, agni, salila (= āpas), mahī (= prthiwī), waarbij telkens een volgend element uit het voorafgaande ontstaat, en waarbij bovendien de theorie van de Vedānta-sāra [5]) verkondigd wordt, dat het luchtruim (de aether) slechts hoorbaar is (çabda), de wind hoorbaar en voelbaar (çabda + sparça), enz.

Het commentaar op str. 7 geeft de dwādaçatattwa ("tattwa rwa wēlas"):

---

1) Vgl. Sūryasewana, pag. 19 sq. (trisamaya).

2) Het eerst in de Sāmkhya-philosophie; zie Farquhar, p. 130; later in de Yoga-systemen en zoo ook bij de Siddhāntisten, Schomerus, o. c. tabel op p. 431; zie eerder: § 13. "Andere groepen".

3) De Siddhānta kent als pañca-çuddha-tattwa: nāda, vindu, sādāks ya maheçwara, çuddhawidyā zie Schomerus, o. c., tabel op p. 431.

4) Zie hierboven § 4. Triçakti en § 10. Daçendriya, enz.

5) Zie Böhtlingk's Sanskrit-Chrestomathie, 3e Aufl., 1909, p. 302, § 128.

(1) Rudra, (2) puruṣa, (3) awyakta, (4) buddhi, (5) ahangkāra,
(6) pañcatanmātra als één,
(7) manah,
(8) ākāça, (9) bāyu, (10) agni, (11) āpah, (12) prthiwī.

Hier hebben wij een volgorde van tattwa's, zooals de latere Yoga-systemen die kenden. Zooals men weet, is de tattwa-theorie van de Yoga-scholen aan die van de Sāmkhya ontleend. De Sāmkhya, die men atheïstisch zou kunnen noemen, begon met puruṣa. De theïstische[1]) Yoga plaatste daar een persoonlijk (?) god boven, meestal Içwara genoemd. In hoeverre het vervangen van Içwara door Rudra op een bepaalde Çiwaïtische secte wijst, weten wij niet. Dit systeem van tattwa's wijkt in volgorde af van dat der Siddhānta-school. In verband met de vele trekken, die in de Bhuwana-koça juist wel op Siddhānta-invloed wijzen, is het van belang dit te vermelden.

't Volgend hoofdstuk (IV) behandelt onder meer het weer verdwijnen, de oplossing der elementen (līna). Het zesde hoofdstuk pretendeert de kern van de (Javaansche) siddhānta-jñāna te bevatten.

Dit kleine hoofdstuk zullen wij in zijn geheel hier laten volgen. (De Sanskrit-strofen gespatieerd).

Vooraf gaat, zooals reeds eerder werd opgemerkt:

Om giraiçwaryāya namah.

Hetu ning sinangguh matuhā, haywa tan prayatna rikeng siddhānta-çāstra, rapwan tan pātaka.

1. kim punah janma mohaçca, na jñānah
na krtodhanah
na çīlo na wayastapah.

nguni-yuni tekang wwang moha, tanpa jñāna, tan çīla, tan gumawayakĕn dānadhana, taning wayah, taning tapa, haywa rakwa tanpa nĕmwa ngpāpa.

---

1) Garbe, *o. c.*, p. 149, acht op grond van Yoga-sūtra I, 24, dit "theïstisch" (uitdrukking van Deussen) te veel gezegd; God is slechts een bijzondere ziel (puruṣa-wiçeṣa), niet essentieel verschillend van de andere individueele zielen.

2. tena jñānena he skandha, wṛddha-wṛddhatara smṛtaḥ
na dīrgha nāçubhiḥ keço, na çwetaḥ rupa-jātibhiḥ.

sangsipta nika sang widwan, saprayatnā ri sang hyang siddhānta-jñāna sira, sira ta matuhā tĕmĕn, āpan matuha dening jñānanira, mangkanānaku sang kumāra, tan ikang madawā kumisnya, tan ikang atiçaya tuhānya, tan ikang madawā rambutnya, tan ikang maparasa lĕngis keçanya, tan ika wwang aruhur kajātinya, ikang sinangguh matuha, nga.

3. sarwa-çāstram adhiyita, tyajanti, jñānam uttamam
jñānawwāpi na windeta, aho mayā wimohitaḥ.

hana sira sādhaka mangaji sarwaçāstra, ikā sang hyang siddhānta uttama ināryaknira, jñānawwāpi na windeta, ikā ta sang sādhaka mangkana, tar wruh ring jñānangku ikā. ahomayā wimohitaḥ, āpan kawĕneng (?) dening bañcanangku.

4*a*. sarwaçāstrasya yatparam.

hana karih çāstra lĕwih sangkerikang çāstra kabeh.

4*b*. siddhāntajñānam uttamam.

sang hyang "siddhāntajñāna" sira wiçesanya.

4*c*. aditya mānawo loke.

hana pwa wwang mangaji sang hyang siddhānta-jñāna irikang loka.

4*d*. saphalan tasya jīwitam.

ya ta saphala huripnya haneng loka, ling bhaṭāra mangkana pwa ya.

5*a*. ihātra ca mahādewī.

ring ihātra kāla pwa ya, kapangguh tang suka māgŏng denya.

5*b*. parātra çiwatām brajet.

irikang dlāha pwa ya, sayojya pwa sira lāwan bhaṭāra çiwa saduga.

5*c*. ewam etāni yuktāni.

ikā ta anghing hīngan ing warah-warah-ku ri kita bhaṭārī atyanta yukti tĕmĕn.

5*d*. n a s a n d e h o w a r ā n a n e.

tan sangsāra ikang kumawruhi ring jñāna mangkana, mangkana ta kita bhatārī, haywa sangçaya irikang warah-warah.

6*a-b*. e w a m e t ā n i s a r w ā n i, w a c a n ā n i s u p u t r a k a h.

mangkana ta kitānaku sang kumāra, haywā ta kita sangçaya ri warah-warah-ku kabeh ri kita.

6*c-d*. e w a m j ñ ā n a m m a h ā d e w i, [n a] p r a k ā ç ā t i t a t a t w a w i t.

kunang deya nira sang t a t w a w ī t, ike sang hyang siddhānta-j ñ ā n a, winuwus ta bhatārī.

7*a*. r a h a s y a n n i r a t a h t w a y ā.

ta-r (?) warahakna ya denta ring janma kuhaka, haywan warahaknanta sang hyang siddhānta-jñāna, sang wĕnang manuta māry adaning guru yāga.

7*b*. p a ñ c a - p a d a d h a n a m y a d i.

ikang mās kālih sapaha, yan mangkana wehakna nira sang hyang jñāna-siddhānta, de sang pandita.

I t i j ñ ā n a - s i d d h ā n t a - ç ā s t r a m, p r a t h a m a h p a t a l a h.

Van de 7 strofen, waaruit dit hoofdstukje bestaat, bevat de eerste slechts 3 pāda's; strofe 4 en 5 worden in afzonderlijke voeten gegeven, str. 6 in twee dubbelvoeten, terwijl de laatste strofe niet eens voltooid is.

De eenigszins corrupte Skt.-çloka's zullen wij niet vertalen, wel het O.-J. commentaar:

Om hulde aan de Bergheerlijkheid![1])

Ter oorzake van hen, die als de Ouden beschouwd worden; laten zij toch vooral voorzichtig zijn nopens dit Siddhānta-voorschrift, dat het niet tot hun verderf zij. (çloka) Wat nog meer is, die lieden zijn m o h a [verdwaasd], zonder j ñ ā n a [kennis], zonder ç ī l a [fatsoen], zij deden niet aan goede gaven, er was geen w a y a h [kracht?], geen t a p a h [ascese], moge zij geen p ā p a [kwaad] ontmoeten. (çloka) De samenvatting daarvan is, dat de wijze, bij

1) Girīçwara kan ook Woord-heer = Bṛhaspati zijn. De hulde kan dus óók aan de Woordheer-lijkheid gebracht worden.

beoefening van de heilige Siddhānta-kennis, de wezenlijke Oude is, n.l. Oud wegens zijn kennis, zoo is het, mijn kind, Kumāra, — en niet zij, wier knevel lang is, die zijn niet zoo zeer oud, en niet zij, wier haar lang is, en niet zij, wier hoofdhaar naar de olie riekt, niet zij, wier geboorte ver terug ligt, — maar die (eersten) worden als "Ouden" beschouwd.

(çloka) Er bestaan beoefenaars (strevers), die de s a r w a ç ā s t r a bestudeeren, die geprezen wordt als de hoogste, heilige Siddhānta, j ñ ā n a w(w)ā p i n a w i n d e t a; met die beoefenaars staat het zoo, dat zij mijn kennis niet weten. a h o m a y ā w i m o h i t a h, immers zij worden getroffen (?) door mijn Misleiding[1]). (çloka) Er is nu een voorschrift, voortreffelijker dan alle andere, (çloka) de heilige Siddhānta-kennis, dat is zijn onderscheiding, (çloka) er zijn ook lieden, die deze heilige Siddhānta-kennis bestudeeren in deze loka [wereld], (çloka) dat s a p h a l a [met vrucht] slaat op het leven van hen, die in de wereld zijn; (toen) sprak de Heer als volgt: (çloka) in het Tegenwoordige nu ontmoeten zij groote vreugde, (çloka) in het Hiernamaals worden zij gelijk aan den Heer Çiwa, waarlijk. (çloka) Tot zoover slechts gaat mijn onderricht aan U, Vrouwe, buitengewoon passend is het waarlijk. (çloka) Er is geen aardsche kwelling meer voor hen, die in deze kennis inzicht hebben, zoo is het met U, Vrouwe, wees niet ongerust (bij) dit onderricht. (çloka) Zoo is het ook met U, mijn kind Kumāra, weest ook gij niet ongerust bij al mijn onderricht aan U. (çloka) Wat nu die T a t t w a w i t betreft, de heilige Siddhānta-kennis, die is nu besproken, o Vrouwe; (çloka) als er door U zou worden onderricht aan slechte lieden, die moet gij niet de heilige Siddhānta-Kennis onderrichten; ... die in staat is tot het volgen...

(çloka) Dit goud, tot een gewicht van 2 sēpaha, als het zoo is, dan moet de heilige Siddhānta-Kennis versterkt worden door de Geleerden..... (onduidelijk).

---

[1]) De voorstelling, dat de onwetenden en ketters door welbewuste misleiding van God's kant getroffen worden, is in andere godsdiensten ook bekend. Vgl. voor de Joodsche opvatting: Exodus 10_{20}, 11_{10}; over de Paulinische, Romeinen 9_{18}; ook de Islām kent Allah als "het hart verhardend"; Wiṣṇu incarneerde zich in Buddha, om de menschen te misleiden, enz. enz.

Het 7e hoofdstuk handelt over de 3 toestanden: Ontstaan (utpatti), Bestaan (sthiti), Vergaan (lĭna), waarbij de heilige letters a-u-m betrokken worden en tevens de Trinitcit. (Zie boven, § 2, Tripurusa, slot).

Een strofe als (4)

ukāro lĭyate 'kāre, akāro līnam makāre
makāro lĭna winduke,

is daarom al merkwaardig, omdat uit een zeer laten Kalĕpasan-bundel (Cod. 5174) blijkt, dat zelfs de woorden hiervan nog waren blijven hangen [1]). Ook in de liturgie spelen deze staten van den kosmos een groote rol [2]).

Het negende hoofdstuk, waarvan de aanvangsstrofen met mandalāni, mudrārcanāni, çaiwatantra en dgl. termen zouden doen vermoeden, dat men een uiteenzetting van die onderwerpen zou krijgen, gaat echter na het noemen ervan, zonder verdere behandeling, over tot de mantra's, omdat deze belangrijker (uttama, para) zijn dan de beeldendienst (arcana) en de handhoudingen (mudrā). Wij geven hier eerst een stuk text (Skt.-strofen met commentaar) en vertalen alleen het laatste.

f. *a* 49

arcanang kim param çrestham, mudrānām uttamañ ca kim
mantrānām uttamang kiñ ca, kutanam uttamañ ca kim.

nihan takwanakna ninghulun wanch, ndyata tur lwih nikang arcana mwang mudrā, lāwan ikang [sarwa] mantra, mwang kuta (mantra).

ki jñānang kiñ ca wijñānam.

nihan takwanakna ninghulun wanch, ikang jñāna mwang wijñāna.

1) Cod. 5714 f. 63a luidt: "ha (?) kara, liyatte kerem me praliyat ti (?) praliyate, hangkareng windu lidah "(linah?)" met deze uitleg:

"Ne praliyate... ga..., tĕgĕsnya, hakareng maring umkara, sampun ring hukara, maring windu, maring sunya, lit ning sunya, maring nirbana, maring hilang, ilang ta maring ngĕndi, madi (?) sunya ta maring ngĕndi, maring nantanepi, nepi, nepi ngaranya sang hyang tama hat... ma, yeka gra ning kili sunya."

2) Zie Süryasewana, p. 19.

swargada mokṣadan tathā.

aparantekang amuhara swarga lāwan kamokṣan.

praṇawasya tu mahātmyā,

mapatiwiçesa nikā sang hyang Praṇawa, matangyan wiçesa.

brāhmi tu lakṣaṇañ ca kim,

tapwan wruh nghulun irikā, matangyan warahanghulun.

ahang hi bhagawān nātha, dāsī bhutātma kewalam

f. 49. ndyata matangyā twaraha kita, ya ta lingĕn ku bhaṭāra bapa ninghulun mangke warah nghulun.

kim idam praṇawan tatwam, bruwi bruwi ca tatwatah.

ta pwan wruh ri tatwanikā sang hyang Praṇawa nghulun, ya ta matangyan warahakna bhaṭāra.

Mangkana takwan bhaṭārī ri bhaṭāra,

Dewowāca:

Arcanāt paramam mudrā, mudrānā (m) mantram uttamam

mantrānām uttamang kuṭam, kuṭanām praṇawam param.

ikang arcana tinakwanakĕn ta bhaṭāri ringhulun, nguni, ya ta warahaknangkwa ri kita, ikang mudrā ya lĕwih sakeng arcana, ikang mantra lĕwih sakeng mudrā, ikang kuṭa [mantra] lĕwih saking mantra kabeh, praṇawa-kuṭa lĕwih sangkerikā.

sarwesam apī kuṭanām, praṇawam kuṭam uttamam

nāda nādānta winduçca, çarīran niskalam smṛtam.

ikang kuṭa [mantra] kabeh, praṇawakuṭa tĕmahanya, kinahanan ta ya dening nāda nādānta mwang windu, ya pwan mangkana ikang praṇawa, ye kā çarīra ninghulun niskala ikā.

triwidham praṇawan dewi, hraswa dīrgha plutan tathā.

ikā tang praṇawa bhaṭāri, tĕlu lwirnya, hraswa, dīrgha, pluta, nāhan awaknya.

bhūr bhuwah swar iti kyatah.

ya sinangguh tribhuwana, nga,

praṇawan tri widhiṃ smṛtaṃ.

f. *a* 50 ikā tāwaknikang praṇawa tĕlu, ya ta katuturana sang sādhaka.

ĕka windu mahādewi, praṇawaṃ hraswam ewa ca.

ikang praṇawa hraswa, yekā tunggal windu nya.

dwiwinduh praṇawaṃ dīrgham.

ikang praṇawa rwā windu nya, yekā dīrgha.

tri winduh praṇawaṃ plutaṃ.

ikang praṇawa tĕlu windunya, yekā pluta, nga.

eka winduç ca utpattiḥ.

ikang praṇawa tunggal windunya, yekā-utpatti.

dwi winduh sthitir ewa ca.

ikang praṇawa rwā windunya, yekā sthiti.

triwinduçca pralīnake.

ikang praṇawa tĕlu windu-nya, ya pralīṇa.

triwinduh praṇawam smṛtaṃ.

nāhan tāwak ning praṇawa tĕlu katuturana.

brāhmā hraswanta wijñeyaṃ.

ikang praṇawa hraswa brāhmā ikā.

wiṣṇuḥ dīrghas tathaiwa ca.

ikang praṇawa dīrgha wiṣṇu ikā.

īçwaraḥ pluta wijñeyaḥ.

ikang praṇawa pluta, ya īçwara; ya ta kawruhana sang sādhaka.

brāhmā ca prakṛti widdhi.

sang hyang Brāhmā, sira Pradhāna.

wiṣṇuḥ puruṣa ewa ca.

sang hyang Wiṣṇu, sira Puruṣa.

īçwaraḥ putra ewa ca.

sang hyang Īçwara, sira Putra.

triwidhaṃ swarga-mokṣa-daṃ.

nāhan pagantyanikang praṇawa tĕlu.

wiṣṇutpatti mahādewi.

sang hyang Wiṣṇu sira gumanti pradhāna.

īçwaraḥ puruṣewa ca.

sang hyang Içwara, sira Purusa.
brāhmā putras tu samwidham.
sang hyang Brāhmā, sira Putra.
f. 50 triwidham swargalaksanan.
nihan pagantyanikang pranawa tĕlu.
pradhānam īçwaram proktam.
sang hyang Īçwara sira Pradhāna.
brāhmā purusa ewa ca,
[commentaar weggevallen].
wisnuh putras tathaiwa ca.
sang hyang Wisnu sira Putra.
etat tribheda-laksanam.
sang hyang Içwara, sira Pradhāna, sang hyang Brāhmā sira Purusa, sang hyang Wisnu, sira Putra, nāhan ta yāwak nikang Pranawa, tĕlu bhineda.

Vertaling van den commentaar:

"Dit zou ik verder willen vragen. Wat is beter dan de arcana's (beelden) en de mudrā's (handhoudingen), benevens alle mantra's en kuta(-mantra's).
Dit zou ik verder willen vragen: Die jñāna (kennis) en wijñāna (inzicht), die de swarga (hemel) en de verlossing verschaffen, [welke is die?] ..... voortreffelijke van de heilige Pranawa, daarom is het voortreffelijk. Want daar ik dat nog niet weet, zoo onderricht mij[1]). Dat is de reden, dat gij mij moge onderrichten, dat had ik aan U, Heer, mijn vader, te zeggen, zoo deel ik U nu mede. (De Skt.-strofe anders; iets uitgevallen?) Daar ik nog niet de tattwa (het wezen) van de heilige Pranawa weet, daarom moge U mij onderrichten. Zoo vroeg de Vrouwe aan den Heer[2]). Over de arcana's werd aan mij door de Vrouwe gevraagd, vroeger; daarover zal ik [nu] U onder-

---

[1]) Mits men leest: "warahĕn nghulun", verwisseling van -*a* met -*ĕn* wel meer.

[2]) Mogelijk is ook hier een strofe weggevallen. De voorstelling schijnt deze te zijn, dat Kumāra aan zijn vader, Çiwa, vraagt om onderricht, en deze het hem mededeelt als een reeks vragen en antwoorden tusschen de Vrouwe (Bhaṭāri) en den Heer (Bhaṭāra). Ook in hoofdstuk VI is een dergelijke dubbele inkleeding merkbaar.

richten. De mudrā's zijn voortreffelijker dan de arcana's, de mantra's dan de mudrā's, de kuṭa's dan alle mantra's. De Praṇawa-kuṭa nog weer voortreffelijker dan deze kuṭa's. Van al deze kuṭa-(mantra)'s is het eind-résumé de praṇawa-kuṭa die de plaats is, waar zich de nāda-nādānta en de windu bevindt, want, als het alzoo staat met de praṇawa, dan dient deze tot çarīra (lichaam) van mij, immaterieel[1]). Deze praṇawa, o Vrouwe, kan driëerlei zijn, hraswa (kort), dīrgha (lang) of pluta (gerekt), zoo is zijn gestalte. Deze worden de tribhuwana genoemd (n.l. bhurbhuwahswah uit de strofe), de gestalten van de praṇawa zijn drie, zoo worde het onderwezen aan den Sādhaka (beoefenaar, strever), de korte, die heeft één windu, de lange heeft twee windu's, de gerekte heeft er drie. De praṇawa met één windu, dat is utpatti (ontstaan), die met twee windu's is sthiti (bestaan), die met drie windu's is pralīṇa (vergaan), zoo worden de drie gestalten van de praṇawa onderwezen. De korte is Brahma, de lange Wisnu, de gerekte Īçwara, dat moet de Sādhaka weten. Brahma is Pradhāna, Wisnu is Purusa, Īçwara de Zoon. Zoo is de wisseling van de 3 praṇawa's. Wisnu verandert in Pradhāna, Īçwara in Purusa, Brahma in den Zoon. Als volgt is de wisseling van de 3 praṇawa's: Īçwara wordt Pradhāna, [Brahma wordt Purusa], Wisnu wordt de Zoon; Īçwara-Pradhāna, Brahma-Purusa, Wisnu-Zoon, zóó is de gestalte van de Praṇawa, in driëen gedeeld."

In het nu volgend gedeelte wordt onderricht, hoe Brahma uit den Ochtend, Wisnu uit den Middag en Īçwara uit den Avond ontstaan is. Dan volgt de gelijkstelling Brahma = bhuḥloka, Wisnu = bhuwaḥ-loka, Īçwara = swaḥ-loka; dan Brahma als mula (onder), Wisnu als madya (midden), Īçwara als ūrdhwa (boven). De bhuḥ-loka is eka-windu (*a* 51), de bhuwaḥ-loka dwi-windu, de swaḥ-loka

1) Sakala, "van deelen voorzien", stoffelijk, pluralistisch, staat tegenover niṣkala, "zonder deelen", onmaterieel. In het populaire spraakgebruik van tegenwoordig Bali beteekent sakala: deze stoffelijke wereld hier, 't ondermaansche, tegenover niṣkala de transcendente wereld, 't hiernamaals. Ook is het op Bali gebruikelijk om het Buddhisme als niṣkalā (transcendenten, abstracten godsdienst) te stellen tegenover het Çiwaïsme als sakalā (concrete wereldbeschouwing).

is tri(ni)-windu. Dit stuk eindigt: "nahan ta lwir nikang pranawa tĕlu bheda". Dan wordt gesproken over sad-windu (de zes windu's) op soortgelijke wijze. Iets verder volgt de strofe:

brāhmā wisnu mahādewah, nāda nādanta-
kan tathā

kunang ikang nada mwang nādānta, lāwan windu, tripurusāwaknya. Vertaald:

"Brahma, Wisnu en Mahādewa, dat is nāda (nagalm) en nādāntaka (dat wat het slot van den nagalm uitmaakt)"; comm.: "Deze nāda en nādānta benevens de windu, daarin is de Tripurusa belichaamd." Het geheel heet ook Rudra-kāla-çiwa. Wat hier direct op volgt omtrent de verhouding van sakala tot niskala, en omtrent jñāna-çakti en kriyā-çakti, maakt den indruk, dat de schrijver zijn Skt.-origineel niet meer geheel begreep en bovendien, dat er half-verzen zijn weggevallen; het slot is, dat de sakala in de niskala verdwijnt.

Volgt de plaats van Parama-çiwa, Sadā-çiwa en Sadā-rudra (hoog, midden, laag); wie van dit alles de essentie begrijpt, gaat in tot den hoogsten Çiwa. Dan wordt de Pañcabrahmāksara behandeld, ook weer in z'n drie mogelijkheden van hraswa, dīrgha en pluta, met utpatti, sthiti en līna. Zeer belangrijk is de comm. van een verloren Sanskrit-vers: "ika tang pañca-brahmāksara kinĕmpĕl, ya ta matĕmahan ongkāra". Die Pañcabrahmāksara wordt samengedrongen, zoodat hij ten slotte de Omkāra wordt.

Belangrijk daarom, omdat het vooral bij de Siddhāntin's een bekende theorie was, dat ook de pañcāksara (na ma çi wā ya), — die van gelijke functie is als de pañca-brahma (sa ba ta a i) —, identiek is met de pranawa (om). Schomerus (*o. c.*, p. 372—9) geeft plaatsen uit de Tiru arud-payān, hoofdstuk IX (zie vooral de "tweede vraag"!), en wijdt een uitvoerige beschouwing aan deze identificatie, welke eindigt met: "Dasz die Siddhānta-Lehrer erklären, dasz die 5 Buchstaben Çi, Vā, Ya, Ma, Na identisch sind mit Om, ist nicht zu verwundern. Ohne in den Verruf der Ketzerei zu kommen, durfte sie ohne weiteres an die Stelle des alten, ehrwürdigen Om nicht eine andere Formel setzen. Dadurch, dasz sie erklären, dasz die Formel Çivāyanama nichts anderes bedeute als Om, suchen sie den Anschein der Rechtgläubigkeit zu wahren."

In onzen text krijgen wij dan de volgende drietallen, die *afwijken* van het Siddhānta-systeem.

Paramaçiwa — nāda — Içāna.
Sadāçiwa — windu — Tatpurusa.
Sadārudra — ardhacandra — Aghora.
Pradhāna — (ontbreekt) — Bāmadewa.
Purusa — (ontbreekt) — Sādhya.

Ook de Evolutie-reeks: Uit niskala → nāda, uit nāda → windu, uit windu → ardhacandra, uit ardhacandra → wiçwa. Waarop de Involutie-reeks (natuurlijk in omgekeerde volgorde) wordt behandeld. Na eenige herhalingen wordt deze kennis als guhya, rahasya, tot esoterische leer verklaard, wie haar openbaar maakt, komt in de hel. Nog eens volgt een samenvatting. Wij wijzen nog op eenzelfde evolutie-reeks in de Bhuwana-sangksepa en de Sapta-padapranawa (zie p. 97, noot 1); later als motto gebezigd in Cod. 5203 fol. 31, zie hiervoor p. 107, noot 2.

De Bhuwana-sangksepa [1]).

Dit geschrift sluit naar inhoud en vorm zeer dicht aan bij de Bhuwana-koça. Echter ontbreekt een hoofdstuk-indeeling. Het is

1) Voor het gemak van de belangstellenden geven wij hier een overzichtstabel van het voorkomen van enkele hier besproken tutur's in de Codd. 5215, 3930 en 3963, tevens met vermelding van de nummers bij v. d. Tuuk, Brandes, en pag. Catal. van Juynboll.

Cod. 5215 fol. 1—*a* 14 = [Lombok-collectie]; Tatwa s. hy. Mahajñāna A; Cat. II, 262.

Cod. 5215 fol. *a* 14—27 = [Lombok-collectie]; Bhuwana-sangksepa A; Cat. II, 262.

Bundel Br. 79 (I) = Cod. 3930 (1) p. 1—39 = bundel Tuuk 363 (I) = Br. Cat. n°. 1445; Wṛhaspati-tatwa B; Cat. II, 284.

Bundel Br. 79 (II) = Cod. 3930 (2), p. 39—60 = bundel Tuuk 363 (II) = Br. Cat. n°. 1209; Caturyuga-widhi-çastra A; Cat. II, 301.

Bundel Br. 79 (III) = Cod. 3930 (3), p. 60—114 = bundel Tuuk 363 (III) = Br. Cat. n°. 983; s. hy. Tatwa-jñāna B; Cat. II, 274.

Bundel Br. 79 (IV) = Cod. 3930 (4), p. 114—6 = bundel Tuuk 363 (IV) = Br. Cat. n°. 974; "s. hy. Ātma-lingga"; Cat. II, 280.

Bundel Br. 79 (V) = Cod. 3930 (5), p. 116—24 = bundel Tuuk 363 (V) = Br. Cat. n°. 1162; Tatwa-wit; Cat. II, 299.

Bundel Br. 112 (I) = Cod. 3963 (1), p. 1—59 = bundel Tuuk 505 (II) = Br. Cat. n°. 1444; Wṛhaspati-tatwa A; Cat. II, 284.

in Leiden vertegenwoordigd door 2 codices, waarover eerst 'n enkel woord.

Cod. 5215 bevat den volledigen text.

Deze codex is door Juynboll onduidelijk en niet juist gecatalogiseerd (zie Cat. II, 262).

Het eerste gedeelte bevat inderdaad de Tatwa Sang hyang Mahājñāna (waarover onder, p. 98), maar het tweede gedeelte bevat onzen text, en *niet* de Caturyugawidhiçāstra, zooals Juynboll zegt. Op fol. *a* 14 begint de Bhuwana-sangksepa met "Awighnam āstu nama çaiwaya"; daarop volgt een Skt.-vers met uitleg; op fol. 14 (regel 3) staat de strofe (4):

na bhumi na jalam wapi na tejā na ca marutah
na sūryacandra sārwepi, nakāçam nantarām bhawet.

Dit is de 4e strofe van ons geschrift en *niet* de aanvang van de Caturyuga-widhiçāstra. Want dit geschrift noemt bhatāra Paçupati als verkondiger, en de eerste strofe luidt anders. Voorts is de inhoud een andere. Over de Caturyuga-widhiçāstra, zie men onder, p. 107.

In Cod. 5215 loopt dus de Bhuwana-sangksepa van fol. *a* 14 tot fol. 27 (regel 2). Het slot bij Brandes (*Beschrijving* I, 209) is de commentaar op de laatste çloka van het werk, en staat op fol. *a* 27.

Cod. 3963 (3), pag. 26—53 (Cat. II, 261—2) bevat een *ingeschoven stuk*, aldaar loopend van pag. 26—29.

De inhoud van dezen *inlasch* is als volgt:

1°. pag. 26—28 bevat in totaal 15 Sanskrit-çloka's, waarvan de eerste drie volledig (met 4 pāda's) worden vermeld, gevolgd door Oud-Javaansch commentaar. Daarop volgen de strofen in ongelijk aantal pāda's bijeen; soms slechts één pāda, waarop direct commentaar, soms twee, soms drie. Ditzelfde verschijnsel

---

Bundel Br. 112 (II) = Cod. 3963 (2), p. $\left\{\begin{matrix}60—84\\1—25\end{matrix}\right\}$ = bundel Tuuk 505 (III) = Br. Cat. n°. 1153; Tatwa s. hy. Mahajñāna B; Cat. II, 272.

Bundel Br. 112 (III) = Cod. 3963 (3), p. 26—53 = bundel Tuuk 505 (IV) = Br. Cat. n°. 293; Bhuwana-sangkṣepa B; Cat. II, 261—2.

Bundel Br. 112 (IV) = Cod. 3963 (4), p. 54—59 = bundel Tuuk 505 (V) = Br. Cat. n°. 976; s. hy. Pamutus; Cat. II, 277.

Hierop volgen in Cod. 3963 andere geschriften, als Calon Arang.

(de çloka onderbroken door direct commentaar op een enkele pāda) constateerden wij ook reeds bij de Bhuwana-koça.

Het stuk handelt (evenals cap. IX van de Bhuwana-koça) over de windu's (str. 1—4); over Paramaçiwa, Sadāçiwa en Sadārudra (str. 6); over de pañcāksara brahma, die ten slotte identiek is met de pranawa omkāra (zie boven, p. 93) en evenals deze weer kan voorkomen als: hraswa, dīrgha, pluta (str. 7 sqq.). Ook hier de waardeeringselimax: arcana, mudrā, mantra, kūtamantra, pranawa (zie boven, p. 91).

2°. pag. 28: een stuk *zonder* Sanskrit-strofe:
Eerst over de p a ñ c a b ā y u (prānā, apāna, wyānā, sāmānā!), met eigen kleuren, godheid, vuur en plaats.

Dan volgen de s a p t a n d a (= saptānda), "om bhuh; om bhuwah", etc., en de s a p t a l o k a (muladara, nābhi, udara, hrēdaya, waksa (?), kantha, muka).

3°. pag. 29 bevat het beroemde stuk, hier P a r a m a t a t w a geheeten [1]):

1. "na, bhumi, nā, jalam, wyāpih, nā, tejo, nā, cehā, marutah, nā, surya, na, candra, çeewa, nā, kaçata rājas thatam.
Siddhyāning sang hyang suksma ikā.

2. uddha jñāne, na, moksañcā, çuddha lilāmprayotmakā, çuddha suksmāntare yogi, akaçambuhu nirmalam
Siddhyān sang hyang suksmantara ikā.

3. na, swārga, na, ryatimoksa, na, çiwampada, çunyatam.
na wiyat, na, di cinwyante, dik çata suptam apnuyat
Siddhyān sang hyang paramasuksmā ikā.

4. na buddhih, na manangkārāh, na, wisnu, na, brahma içwaram, na, niste, na, madhyottamah, na, miwa dewatā punah
Siddhyān sang hyang atyantya suksmā ikā.

5. na, tijñānan, bhuwet çunyah, nirabyaktanta niskālam
nirupan sarwa bhawesu, moksam etat prakīrtatah
Siddhyān sang hyang ātisuksma ikā.

---

[1]) Wij geven dit stuk ter typeering van dit afschrift, ongecorrigeerd; vgl. de toestand ervan in de Caturyuga-widhi-çastra (onder, p. 107; cf. Drewes, *o. c.*, p. 154), Dharmawiçesa (onder, p. 125).

6. na boddhih, na mano nityam, niscitta, ça nirātmakah
nirogī nirābhiprayam, munī susthata çisyate
Siddhyān sang hyang kamoksan ikā.
Kayatnaknānta ike kamung sang paramā sadaka.

Dan volgt pas de eigenlijke Bhuwana-sangksepa.

Hier (zie boven, p. 91 noot 2) is de inkleeding, dat Umā tegelijk met haar zoon Kumāra aan Bhatāra Içwara onderricht vraagt.

In verband met de verwante plaatsen geven wij hier nog eens de *vierde* en *vijfde* strofe:

na bhumir na jalam wyāpih, na tejo na ca mārutah
na sūryacandra sarwe 'pi, nākaçam nāntaram bhawet
na ghorah na ca megha tnih (B: gih), na ratri na dīnan tathā
na warsan na widyut naiwa, atisuksma bhawet sadā.

Deze, hoewel niet onberispelijk, lijken toch meer op een Sanskrit-vers dan de çloka's uit den *Inlasch*, Paramatatwa, of uit de Dharma wiçesa (motto of ornamentvers, zie p. 125).

De eigenlijke oorsprong van den cosmos is dus volgens str. 6 Niskala, waaruit resp. mātra, nādānta, nāda, windu, candra, wiçwa [1]), tryaksara, brahma, enz. ontstaan.

Cod. A (5215) en B (3963) stemmen, soms vaak mèt spelfouten, overeen.

A fol. 23 = B pag. 45 geeft de sapta patala in deze strofe:
talam sutalam nitalam, santalam tu tathewā ca
atalañ ciwa tetalam, talātalani saptāla.

(Men vergelijke hiermee de loci uit Wrhaspati-tatwa (onder, p. 110 en 112).

De sapta dwīpa, sapta parwata, sapta samudra, volgen.

Ook de sapta tirtha (A fol. *a* 24 = B pag. 47 r. 14 v. b.):
manaça Narmada tirtham, buddhis Sindhus tathewa ca
kantham ̄le smrtah Ganggā, jihwā yañca (?) Saraswati
caksu Rewati tirtham, çrote çrestha nadi tathā
çiwa nadi smrtah pano (?), saptatirtha pratisthita.

1) Vgl. Bhuwana-koça, Hoofdstuk IX, slot, op pag. 93 meegedeeld. De strofe "niskale jāyate nādah, nādād windu samudbhuwah" (waarbij tusschen niskala en windu nāda is ingeschoven) dient als "motto" in Cod. 5203 f. 31; hiermee vangt tevens Cod. 5146 aan, waarvan het begin Sapta-pada-pranawa heet, vgl. noot 2 op p. 107.

Op A fol. 25 (regel 3) krijgen wij de voorstelling, dat de "grondstoffen" van het menschelijk lichaam correspondeeren met de pañcamahābhuta (zie § 10. Daçendriya, enz.) Het vleesch = prthiwī (aarde), het bloed = āpas (water), het semen? (raçmi) = tejas (vuur), de adem = bāyu (wind). Bij ākāça wordt geen correspondent in het menschelijk lichaam genoemd. Volgt een opsomming der 5 prāna's: prāna, apāna, samāna, udāna, byāna (zie § 6. Daça-bāyu): de prāna zetelt in het hoofd, de apāna in .....?, de samāna in het hart, de udāna in het voorhoofd en de byāna in alle ledematen.

Op A fol. *a* 26 komen de staten van de ziel (zie § 11. Caturpada), met de bijbehoorende godheid; hier is echter tusschen jagra en swapna een "supta" ingeschoven; wij vinden n.l.: jagra: Brahma, supta: Hari (= Wisnu), swapna: "waisnāwah", susupta: Rudra, turya: Maheçwara.

Dan krijgen wij de tattwa's[1]) als volgt: ahangkara = Brahma, manas = Wisnu, buddhi = Içwara, dit heet de "tryantasya laksana"

De triguna wordt aldus behandeld: rajas = Rudra, tamas = Çangkara, satwa = Mahādewa, de "triguna laksana".

Citta-jñāna = Çiwa en Kewala-çunya = Sadāçiwa.

A fol. *a* 26 (laatste regel) heeft "etat bhuwana sangsiptam...", waarmee Cod. B, blz. 51 overeenkomt. Men vergelijke hiermee A fol. *a* 20 (= B, pag. 40) "ewam bhuwanasangsiptam" (zie Juynboll, Cat. II, 262). Ten slotte volgen nog de kleuren van zeven weekdagen (sapta-wāra), die natuurlijk hetzelfde zijn als "de kleuren der planeten" van Cod. 3963, blz. 52 (bij Juynboll, Cat. II, 262). Het slot vindt men gelijkluidend met Cod. 3963, door Brandes medegedeeld (n°. 293).

De Tatwa Sang hyang Mahājñāna.

Zooals uit pag. 93 noot 1 blijkt, hebben wij hiervan 2 exx., n.l. Cod. 5215 (fol. 1—*a* 14) en Cod. 3963 p. 60—84. Van het tweede ex. hebben wij het begin bij Brandes (*Beschrijving*, III, 184; n°. 1153) evenals het slot. Beide komen overeen met aanhef

---

[1]) Vgl. Bhuwana-koça, Hoofdstuk III, str. 7 (boven, p. 83—84, meegedeeld).

en eind van het Lombok-exemplaar. Over den inhoud deelt Juynboll niets mede dan: "Het is een philosophisch gesprek tusschen Batâra Guru en Kumâra, in Skt.-verzen gevolgd door de O.-J. vertaling." (Cat. II, 272).

Wat echter uiterst merkwaardig is, maar aan de aandacht van Brandes en Juynboll ontsnapte, is het volgende. Op fol. *a* 5 regel 1 van Cod. 5215 (dien wij codex A zullen noemen, tegenover het afschrift uit de verzameling-Tuuk, cod. 3963, als B), begint een strofe:

"swalinggân para linggâm wa..."

waarmee een verhandeling over lingga's aanvangt.

Het eind van het commentaar op deze strofe (regel 2 van dezelfde fol. *a* 5) luidt:

parama sarwajñâ ya sinangguh hatma lingga, ngaranya... enz. [1]).

Dan volgt de strofe op regel 3:

"çiwâlinggâ sahaçrani, atma linggâ...".

En hierin herkennen wij de zoogenaamde "Sang hyang Âtmalingga" van Brandes en Juynboll [2]); n.l. het brokstuk: Cod. 3930(4) p. 114—6 = Br., n°. 974. Op de eerste vijf çloka's, waarvan het fragment dus str. 2—5 vertegenwoordigt, laat de Tatwa s. hy. Mahâjñâna nog andere volgen tot op fol. 6, waar met de paramalingga geëindigd wordt om over te gaan tot de "4 staten".

Daar het geheele brokstuk bij Brandes, *l. c.*, is afgedrukt, kunnen wij daarheen verwijzen; echter blijkt nu uit de Tatwa sang hyang Mahâjñâna niet alleen het fragmentarische, maar ook het corrupte karakter ervan.

Met behulp van Cod. 5215 vergeleken met Cod. 3963, pag. 9, kunnen wij nu reeds str. 5 herstellen tot:

---

1) Zie verder Brandes, *Beschrijving*, III, 58—9.

2) De inhoud van dit brokstuk is *niet* van eenzelfden aard als die van de Sabda-pralina; deze laatste handelt over de Pranawa, Tripurusa en Triçakti (aanvang), terwijl jongere termen als Raja panulah voorkomen; volgens Juynboll zelf (Cat. II, 280) is van de Sabda-pralina de "taal corrupt en met Bal. vermengd". Het is dus een *jonger* geschrift met *afwijkenden* inhoud. Zie nog pag. 111, noot 2.

apsu dewo dwijātīnāṃ, ṛsiṇāṃ diwi dewatah
çilākāntañ ca lokānaṃ, munīnām ātmo dewatah.

De vertaling hiervan stemt met het O.-J. commentaar overeen:

"Volgens uitspraak der brahmanen is de "kadikaran" van den Heer in het heilige water (tirtha), volgens de ṛsi's is de "kadikaran" van den Heer in het luchtruim, volgens de populaire opvatting (lokānām; comm.: ring loka pwa ya), is Zijn "kadikaran" in de steenen, in de stroomen; tevens is in de beelden [1]) de "kadikaran" van den Heer. Echter is volgens de asceten (l. yogī met Cod. 5215 en 3963) de heilige Ātma de "kadikaran" van den Heer."

Hier worden dus als groepen geestelijken aangegeven: 1°. de officieerende brahmanen, met hun wijwater, 2°. de ṛsi's (hier als astrologen op te vatten? [2]) met hun bespiegelingen over het luchtruim), en 3°. de yogī of muni's (asceten, mystici), die de ziel als voornaamste object van speculatie hebben.

Het vierde lid der vergelijking vormt het volk ("loka"), dat aan heilige steenen en stroomen gelooft en den beeldendienst in den tempel hooghoudt [3]). Kadikaran is een Jav. abstractum van adhikāra, met de waarde van: opperste, hoogste, voortreffelijkste, hoofdzaak.

Op de lingga-theorie volgt, zooals wij reeds opmerkten, een behandeling van de caturpada. Het stuk eindigt met een beschouwing over Purusa en Prakṛti, waarop 3 strofen volgen met: (1) "mahājñāne mahāguhya..."; (2) "mahājñāna mahākathām..."; (3) "mahājñāna mahātatwam...". Van deze derde strofe geeft Brandes weer het slot volgens Cod. 3963; de laatste woorden "iti

---

1) Lees: lāwan lingir pratimā (met Cod. 5215 èn Cod. 3963, pag. 9).

2) Men vergelijke het verband, dat tusschen de ṛsi's en sommige planeten en vaste sterren gelegd wordt. De aṣṭalana uit de Sang hyang Kamahāyānikan (ed. Kats p. 156, zie alhier, p. 153) geeft als achtste lid *taranggana* (sterren), terwijl de parallel uit 't Brahmāṇḍa-purāṇa bij Pigeaud, *o. c.*, p. 213 (aṣṭatanu van Çiwa) als achtste lid *mahāpaṇḍita* noemt!

3) Vgl. hiermee de Wāhyaka's uit de S. h. Kamahāy. *b* 44 (ed. Kats, text, p. 50; aant., p. 100); een geheel andere indeeling in de Wṛhaspatitatwa, zie alhier, p. 101.

tatwa sang hyang Mahājñāna. mulih ngantu wiçeṣā'' staan in Cod. 5215 op fol. *a* 14, 2e regel.

De Wṛhaspati-tatwa.

Bekend uit slechts twee hss., reeds vermeld in noot 1 op p. 94, n.l. cod. A = Br. 1444, cod. B = Br. 1445.

Gaven de Bhuwana-koça, de Bhuwana-sangkṣepa en de Tatwa sang hyang Mahājñāna een nauwkeurige vertaling van de Sanskrit-strofen, bij de Wṛhaspati-tatwa is de hoofdzaak het Oud-Javaansch geworden, al komen er nog talrijke çloka's in voor.

Juynboll vermeldt (Cat. II, 384) de saḍrasa (cod. A, p. 25), de twee geuren (cod. A, p. 25), de pañcendriya (A, p. 26), de 6 yoga's (A, p. 49). Uit het begin bij Brandes (*Beschrijving*, III, 354), blijkt, dat na de tweede Skt.-strofe Wṛhaspati aan bhaṭāra Īçwara vraagt: sajñā bhaṭara, warahēn ike sang hyang aji kabeh, matangyan kweh prabhedanira ning bhaṭara, an pawarah ri sang watĕk dewata kabeh; hana çewa, nga, hana pāçupāta, nga, hana alepakā, nga...''.

I. Hier worden dus 3 groepen onderscheiden, de Çaiwa, Pāçupata en Alepaka. Het loont de moeite uit andere tot nu toe bekend geworden bronnen de gegevens omtrent de secten of groepen geestelijken te vergelijken.

II. Het Ṛsiçāsana [1]) begint met een opsomming van de Çiwa-(çewa-) paksa, als volgt: çiwa (çewa)-siddhānta, wesnawa, pāçupata, lepaka, cānaka, ratnahara, çambhu.

III. Het Anggastya-parwa (34, Pigeaud, *o. c.*, p. 323) somt naar aanleiding van de ''muktapada'' op: yogita-paksa, bherawa-marga, sidanta-çewa-pasupata, wesnawa-paksa.

IV. In de Korawāçrama [2]) worden in verband met de Mahāmeru opgesomd: mahāpuspita, boddha, bherawa, çrīdanta; in den volgenden zin, aanvangend met ''tan len sang hyang mahā-meru...'' de wesnawapaksa, en de pandita ''ing prthiwi'' en

[1]) Cod. 3958, p. 25, geciteerd bij T, IV, 214, s. v. pāçupata; ook in Cat. II, 196.
[2]) Geciteerd bij T, IV, 891 s.v. bhairawa; niet in Pigeaud's excerpt, *o.c.*, p. 333.

"ing apah"; in den volgenden zin (zelfden aanvang) de mahābhiksu "ring teja"; daarop de mahāwawal "ing bayu"; tenslotte de mahāwawal "ing ākāça".

V. In de Caturpaksopadeça (Pigeaud, *o. c.*, 328) bij de tyāga van de bāyu-paksa vindt men: bherawa, sidanta, bodda. Het geheele werk verdeelt de geestelijken in 5 paksa's, waarvan de bāyu-paksa dus deze 3 genoemde groepen omvat; deze 5 paksa's komen dus overeen met de pandita (1, 2) mahābhiksu (3) en mahāwawal (4, 5) uit bron IV.

VI. De Sang hyang Kamahāyānikan noemt naar aanleiding van het paramaguhya (cod. A *b* 45, ed. text, p. 51, vertaling p. 101): boddha, bhairawa, siddhānta en waisnawa.

VII. In de afwijkende redactie C (*b* 47, ed. p. 143) hiervan, naar aanleiding van het paramaçunya: boddha, bherawa, siddhānta, sang rsi, brāhmana.

VIII. In de Rājapatigundala (Pigeaud, *o. c.*, p. 292) vindt men: brāhmāna, çewa, bodda.

IX. De Korawāçrama, 77 (Pigeaud, *o. c.*, p. 40—41, p. 336) geeft: çrīdanta-paksa, brāhmana (onderscheiden in Hindoe's en Javanen) en de bhodda-paksa.

X. Ten slotte is de indeeling rsi-çewa-sogata uit de Nāgarakrtāgama overbekend.

Brengen wij nu deze gegevens in een samenvattend beeld, dan krijgen wij:

Overzicht der Secten (volgens enkele litteraire gegevens).

I	çewa	pāçupāta	alepaka					
II	çiwasiddhānta	pāçupata	lepaka e a.		weṣṇawa			
III	sidanta-çewa	-paṣupata	yogitapakṣa?	bherawamarga	weṣṇawapakṣa	yogitapakṣa?		
IV	çridanta			bherawa	weṣṇawapakṣa	boddha		
V	sidaṇta			bherawa		bodḍa		
VI	siddhānta			bhairawa	weṣṇawa	boddha		
VII	siddhānta			bherawa		boddha	brāhmana	sang ṛṣi
VIII	çewa					bodḍa	brāhmāṇa	
IX	çridānta-pakṣa					bhodḍa-pakṣa	brāhmaṇa	
X	çewa					sogata		ṛṣi

De plaats van de yogitapaksa is geheel niet zeker (III).

Wij moeten niet uit het oog verliezen, dat (II) als geheel slechts de çiwapaksa omvat.

De mahāpuspita uit (IV) durven wij niet te identificeeren. Wie de mahābhiksu(ka) — die in de Sāra-samucchaya tutur, 12, gelijkgesteld worden met paribrājaka, dus rondtrekkende bedelmonniken, maar in de Sutasoma voortdurend als wisselwoord voor mahāmunda en mahāyāna worden gebruikt, — in onze bron IV zijn, is niet duidelijk. De Caturpaksopadeça rekent hen onder de apah-paksa = bhujangga; terwijl onze bron IV hen "ring teja" noemt.

Behoudens deze restricties krijgen wij het volgende resultaat.

Men stelde çewa met siddhānta[1]) geheel gelijk. Dit klopt met de groote rol, die de siddhānta-leer speelt in de Bhuwana-koça.

Als Çiwaïtische secten beschouwde men altijd de Pāçupata en "(A)lepaka". De eerste zijn ons uit Voor-Indische werken bekend, de andere groep niet.

Soms rekende men de Bhairawa[2]) onder de Çiwaïeten (zie b.v. Pigeaud, *o. c.*, p. 264), maar meestal scheidde men deze beide. Eénmaal (bron II) worden de Wesnawa onder de Çiwa-paksa gerekend. Boddha en Sogata waren reeds lang bekend als wisselwoorden (in de Nāgara-krtāgama metri causa); soms maakte men onderscheid tussehen Brāhmana en Rsi (zie over een aanhanger van rsi-paksa, die "ambhairawa", Pigeaud, *o. c.*, p. 277).

Nadere bestudeering van nog onuitgegeven theologische werken, en vooral de vervulling van den "vromen wensch" van een "Corpus Inscriptionum Javanicarum" zal hier nog veel verduidelijken. Voorloopig wees Prof. Krom ons op de volgende gegevens.

De oorkonden van Bĕndosari en Sĕkar — over welker dateering men TBG 53, p. 411 en 59, p. 424 zie, alwaar Krom Bĕndosari plaatst tussehen 1272 en 1280 en Sĕkar nà 1287 — bevatten ook mededeelingen omtrent de paksa's en noemen Bhairawa, Sora, Boddha, resp. Bhairawa, Siddhānta en Boddha. Over deze oorkonden en de historische ontwikkeling van het Pamgĕt-schap en de geestelijke

1) Wil men (zie Pigeaud, *o. c.*, p. 41) nog meer argumenten voor çri-danta = siddhānta, dan zie men Cod. 5342, 1°. "nihan sang sādhaka siddhānta, en 3°. "nihan krama ning sang çiwa-çridanta." (Cat. II, 375).

2) Over de Bhairawa's nader bij de Dharma-wiçeṣa (onder, p. 128).

rechtbanken schreef Bosch in TBG 59, p. 505—521. Het drietal çaiwa sogata ṛsi (1), sogata maheçwara mahābrāhmana (2), mahābrāhmāṇa çewa sogata (3) vindt men op inscripties: (1) "Simpangsteen" van Airlangga, Çaka 956 = A. D. 1034 (OJO, LX; deel I, p. 129); (2) "Calcuttasteen" van Airlangga, Çaka 965 = A. D. 1041 (OJO, LXII, deel I, p. 138); (3) Singasari-inscriptie van Çaka 1273 = A. D. 1351. Zie over deze drie Krom, in *Bijdragen*, deel 75, p. 23.

Na deze vermelding van de secten volgt een lang stuk over "Karma-waçana", dat uitgelegd wordt als het karma, dat men *hier* bewerkt en waarvan men de vrucht in het *hiernamaals* plukt, 't zij goed, 't zij kwaad.

Hierbij is een uiteenzetting over asih, punya en bhakti opgenomen [1]).

Een Skt.-strofe met uitvoerig commentaar over de blinden en den olifant [2]) als beeld van de onvolmaaktheid van de verschillende opvattingen omtrent de godheid, waarbij de eindconclusie is: "ikang çāstra lawan aji, akeh pwa kawyāpaka-n-sang hyang Wiçesa": alle leerbocken en formulieren zijn uitingen (emanaties) van God Almachtig.

Verder worden bijna al de hoofddogma's in den breede besproken:

de *tatwa's* (pradhāna, triguna, buddhi, ahangkāra, indriya, pañcamahābhuta); de *cetana tĕlu* (paramaçiwa-tatwa, sadāçiwa-tatwa, çiwātma-tatwa), *asteçwarya* (anima, etc.); *asta-widyāsana* (ananta, suksma, çiwatama, ekarudra, ekanetra, trimurti, çrikanta, çikandi; de *tripramāna*, n.l. de pratyaksa (perceptio, dit is in strijd met de verworpen wikalpa!), anumāna (het syllogisme) en āgama (traditio); (bij T, I, 76); andere *asteçwarya* (dharma, jnāna, etc.).

Van *dit* achttal aiçwarya's (zie Schets dogmata, § 13) vinden wij bij v. d. Tuuk terug:

a i ç w a r y a "heerlijkheid", die bestaat uit bhoga (spijs en

---

[1]) Men vergelijke hierbij: Sang hyang Kamahāyānikan A, fol. *a* 53, *a* 57, ed. Kats, p. 60, 64, 186 (aant. n°. 44) triparārtha.

[2]) Cf. Pigeaud, *o. c.*, p. 303.

drank), upabhoga (kleeding) en parabhoga (huisvrouw en bedienden) [bij T, I, 225 s. v. aiçwarya].

a n - a i ç w a r y a "onheerlijkheid", bestaande uit de afwezigheid van deze drie "zaken".

a - d h a r m a "ondeugdzaamheid", n.l. het ontkennen van het bestaan van hemel en hel, goed en kwaad (T. I, 159 s. v. adharma).

a - j ñ ā n a "on-kunde" is het beheerscht worden door wikalpa (de zinnelijke ervaring), sangçaya (de twijfel), bhranta (onjuist inzicht, dwaling); (T. I, 337 s. v.).

De *asta-siddhi* (dāna, adhyayana, çabda, tarka, sohrdam, met de drie adhyātmika siddhi: n.l. adhyātmika, adidewika, en adibhotika duhka [1]); de *pañcatanmātra* [2]) [24, zie T II, 581], de *pañcamahābhūta*, de *sadrasa* [25, zie T III, 148], de *rwa ning gandha* [T I, 447 s.v. abo], *çukra* [zie T III, 123—4].

Interessant is hier de theorie over het aandeel van vader en moeder ten opzichte van het geslacht van het kind.

---

1) Cf. Garbe, *o. c.*, p. 324 en litt. aldaar.

2) "Aparan sinangguh pañca tanmātra, nga, nyapan tahan kwa linganta, nahan yang çabda, sparça, rūpa, rasa, gandha. Wyaktinya tutupana talinganta, hana çabda karĕngö, litt?) nikang çabda karĕngö, yekā çabda tanmātra, nga; hana ta angin madrĕs, litlit nika rumĕsĕp ing kulit kahiḍĕpanya, yekā sparça tanmātra, nga; hana ta sandhyawela, nga, huwus sumurup sang hyang āditya, hana ta tejanira kawĕkas, litlitnikang teja katon, yekā rūpa tanmātra, nga; [rasa tanmātra, nga,] kang pinganan mapahit, mamanis kunang litlitnikang rasa rinasan kawĕkas ing liḍah tan wawang hilang, hana çeṣanya kari, yekā rasa tanmātra, nga; hana ta candana tinunu, litlit ni gandhanya inambung, yekā gandha tanmatra, nga."

"Wat wordt beschouwd als de "pañca-tanmātra"? Want wat moet men anders onder die uitdrukking verstaan, dan het volgende (vertaling onzeker): çabda, sparça, rūpa, rasa, gandha. Het is evident, dat, als gij uw ooren bedekt, er dan een geluid gehoord wordt, de fijne deeltjes van dat gehoorde geluid, dat is çabda-tanmātra; er is een zachte wind, de fijne deeltjes, die binnendringen in de huid, volgens de opvatting, dat is "sparça-tanmātra"; er is het oogenblik van de schemering, de zon is reeds ondergegaan, van zijn glans is het laatste nog aanwezig, de fijne deeltjes van dien glans worden gezien, dat is "rūpa tanmātra"; ["rasa tanmātra"], wat gegeten wordt, bitter of wel zoet, de fijne deeltjes van den smaak, die nog juist even geproefd worden door de tong, bijkans verdwenen, maar er is nog een rest achtergebleven, dat is "rasa-tanmātra"; er is geurhout, dat verbrand is, de fijne deeltjes van de geur, die men opsnuift, dat is "gandha-tanmātra"."

Bij overwegend manlijk aandeel (çukla) wordt het een jongen, bij omgekeerde verhouding (overwegende çwanita, een "deftige" schrijfwijze voor çonita, vrouwelijk bloed) een meisje, bij gelijk aandeel een kĕdi of janmāntara purusa, ook wel een wala wadihara (d.i. een zevenmaands kind of een te vroeg geboren misdracht). Verder komt hierbij de theorie van de zes hulzen [1]) (satkoça), waarvan beenderen (tahulan), spieren, aderen en peezen (otwat) en merg (sumsum) door den vader (çukla) worden gevormd; het moederlijk aandeel (çwanita) maakt vleesch (daging), bloed (rudhira) en huid (carma). Verder vindt men een bespreking van nādī's, prāna's, caturpada, sadangga-yoga, daçaçīla, etc. Verschillende onderwerpen worden tweemaal behandeld; overal is de bespreking zeer uitvoerig.

De Caturyuga-widhiçāstra.

Behalve het reeds in noot 1 op p. 94 genoemde hs., n.l. Cod. A = 3930, p. 36—60; Br. n°. 1209, zouden volgens Juynboll (Cat. II, 262, 302) nog in Codd. 5215, 5174, 5071 en 5112 exemplaren van hetzelfde werk te vinden zijn.

Boven (zie p. 95) toonden wij reeds aan, dat Cod. 5215 slechts de geschriften Tatwa sang hyang Mahājñāna en Bhuwana-sangkṣepa bevatte. Cod. 5174 begint met de Dharma-wiçesa. Ook daar hebben wij met een "ornament-vers" te doen: "na bumi, na jalĕm, nangapi, na ca maruta, na çyurya, na candra, na kaçi, na windu to, na carana, na yoga, na niskalĕm, na purwa, na dewa suksma". Want na de onvolledige verklaring van dit *motto* gaat de schrijver meteen over tot een late cosmogonie, met namen als Herttha-he(r)t(h)o (wellicht verbastering van arta-hetu?), Nir-awayawa, Lohana e. a.

Of Cod. 5112 fol. 12—26 onze tutur bevat — die dan tusschen zeer jonge stukken verzeild zou zijn geraakt, n.l. de Prayoga sang sādhaka en de tutur Bhujangga Bali — dient nog nader onderzocht; misschien ook hier slechts het "ornament-vers" of motto [2]).

---

[1]) Zie hierover: § 9. ṣatkoça, ṣadrasa, enz.

[2]) Dit motto vinden wij ook weer terug in Cod. 5203 fol. 28 (Cat. II, 340); dezelfde Codex heeft op fol. 31 "niṣkale jayate nadaḥ", evenals Cod. 5146 (Cat. II, 322), een motto ontleend aan de Bhuwana sangkṣepa (zie pag. 97, noot 1).

In ieder geval hebben wij in Cod. A = 3930 p. 36—60 en Cod. B = fol. 1—*a* 19 twee exemplaren. De opmerkingen van Juynboll (Cat. II, 302) omtrent "ongeveer denzelfden inhoud als de Caturyuga" zijn door Drewes (*o. c.*, p. 154) weerlegd. Uit vergelijking van Cod. A, p. 57 met Cod. B f. *a* 19 volgt, dat het eerste gedeelte Brahmokta widhiçāstra heet [1]). Uit het slot van A (Brandes, n°. 1209) "iti caturyuga widhiçāstra pratama patalah" zou men kunnen afleiden, dat ons slechts één hoofdstuk van een grooter werk is gespaard gebleven. Voor den inhoud verwijzen wij naar de duidelijke analyse door Drewes (*o. c.*, p. 154—6), die bovendien de structuur goed getypeerd heeft (zie boven, pag. 74, noot 1).

De Sapta-bhuwana.

Over dit werk zegt Juynboll (Cat. II, 275): "De inhoud komt in hoofdzaak overeen met dien van de sang hyang Tatwajñāna (zie later, p. 115), doch er wordt nog meer gehandeld over voorteekenen dan over zielsverhuizing." Slaan wij nu na, wat hij over de sang hyang Tatwa-jñāna mededeelt, dan vinden wij (Cat. II, 274): "Het hoofdonderwerp is de zielsverhuizing" en nog dit "op p. 32 worden o.a. de zes smaken genoemd". Zoo weten wij van beider inhoud nog niet veel meer.

Van der Tuuk zelf noemt het (T, III, 294 s.v.): "een prozawerk vol bijgeloovigheden"... " 't bevat nog andere geschriften, allen zeer kort, maar 't begint met sapta-bhuwana".

De opmerking, dat het nog andere geschriften bevat, blijkt reeds juist uit een oppervlakkige beschouwing van wat Brandes (*Beschrijving*, III, 69—70) mededeelt.

Met behulp van de schaarsche gegevens uit Brandes, Juynboll en v. d. Tuuk's woordenboek — alwaar eenige citaten er uit opgenomen zijn, als: Sptb. —, blijkt 't volgende:

Wij beschikken over 2 redacties (?) of althans 2 geschriften, aanvangend met de Sapta-bhuwana, n.l. Cod. A = 3948, p. 88—119 = Br. n°. 988, en Cod. B= 4468, p. 1—37 = Br. n°. 989 [2]). De

[1]) Vgl. Drewes, *o. c.*, p. 156 en zijn aanm. 2 aldaar.

[2]) Cod. 4468 = Br. n°. 989 is een afschrift van Cod. 3786 = Br. n°. 990 v. d. Tuuk citeert naar het afschrift, dat wij Cod. B noemen. — Ook in 's Rijks

verhouding tusschen A en B is niet duidelijk zonder hernieuwd, volledig onderzoek, want volgens Brandes en Juynboll komt A, p. 114, regel 11 van boven, overeen met B, p. 37, dat daar de slot-pagina is. Reeds hier (A, p. 114 = B, p. 37) *eindigt* een stuk met "Iti sang hyang Jagatkārana", en dit is de titel van een afzonderlijken tutur, n.l. Cod. 5045, 4° = fol. 45—*a* 48, volgens Cat. II, 312.

Volgens deze opvatting zou A, p. 88—114 = B, p. 1—37 zijn en reeds de "sang hyang Jagatkārana" omvatten, terwijl dan A, p. 114—9 een uitbreiding zijn zou.

Maar nu eindigt A, p. 119, meegedeeld bij Brandes, met een stuk:

a) "anggustā" tot "pada halomma weweh", waarop nog volgt:

b) "bungkah ing sĕmbah" tot "hengĕbal gde pajanmanta" *einde*.

Het slotstuk *a*) vinden wij nu bij T, III, 773 s. v. lĕmĕs, als Sptb. 32.

Is hier geen drukfout in 't spel, dan zou dus A, p. 119 = B, p. 32 zijn.

Een verder onderzoek naar de stukken, volgend op het eerste, de Sapta-bhuwana, blijft dus gewenscht.

Toch meenen wij in afwachting daarvan nu reeds enkele onderwerpen, in de Sapta-bhuwana behandeld, ter sprake te moeten brengen.

Het begin is te vinden bij Brandes, en bovendien in v. d. Tuuk's Woordenboek en wel in citaten onder saptāgni (T, III, 297), voortgezet onder kilang (T, II, 283). v. d. Tuuk geeft over 't algemeen een betere redactie (B) dan die bij Brandes volgens A.

Voor de behandelde grootheden verwijzen wij over 't algemeen naar sehets Dogmata, § 9, 12, enz. Wij vertalen het begin:

"Dit is de volgorde der s a p t a b h u w a n a: in het Oosten de saptagiri (zeven bergen), in het Zuiden de saptāgni (zeven vuren), in het Westen de sapta-aumkāra (n.l. a, u, m, om, nāda, windu en ardhacandra), in het Noorden de sapta-weda (welke deze

---

Ethnografisch Museum te Leiden is een lontar (Serie 360/7514) groot 158 bladen, althans volgens Juynboll (in zijn Cat. Ethn. Mus., deel VII, Bali en Lombok, 1912, p. 127) — wegens den naam Smara-kaṇḍi — de Saptabhuwana bevattend.

7 weda's zijn, weten wij niet), in 't Zenith de sapta-loka (zeven hemelen), in het Nadir de sapta-patala (voor: pātāla; zeven hellen). Voorts *in het lichaam:* is bhuh-loka de buik, bhuwah-loka het hart, swah-loka het hoofd, jana-loka de tong, tapa-loka de neus, mahā-loka het oog, satya-loka het hoofd (hulu, of liever, met Cod. 3860: gulu: de hals[1]), dit zijn de saptabhuwana.

Als volgt zijn de sapta-patala: tala is de aars, sutala de dij, atala de knie, witala de kuit, satala-tala de muis van de voet (paglaglangan), santala de "rug" van de voetzool, tala-tala de voetzool (hierbij wellicht gedacht aan Skt. tala = vlak van de hand of den voet), dit is de volgorde in het lichaam.

De Zon is het rechteroog, de Maan het linkeroog, Mars het rechteroor, Mercurius het linkeroor, Jupiter het rechterneusgat, Venus het linkerneusgat, Saturnus de mond, Rāhu "laklakan" de huig òf het zachte gehemelte, ketu de fontanel; dit zijn de Nawagraha (negen planeten) in het lichaam. Het hart is de Mahāmeru. De sapta-dipa (= sapta-dwīpa, zeven eilanden) zijn: beenderen, huid, vleesch, haar, nagels, tanden en aderen[2]). Als volgt zijn de sapta-samudra (zeven zeeën, wisselwoord voor saptarasa, zie Schets dogmata, § 9): het bloed is de "zoete zee", het zweet is de "zure zee", de urine is de "zoute zee", het vet is de "melkzee", de hersenen zijn de "nade"-zee (?), het merg is de "olie-zee", het speeksel de "honig-zee".

Hier zijn dus behandeld: 1°. de sapta-bhuwana, 2°. de sapta-patala, 3°. de nawagraha, 4°. van de sapta-giri alléén de Mahāmeru, 5°. de sapta-dipa, 6°. de sapta-samudra.

Zooals men ziet is dit alles de *mystieke* interpretatie van de zeventallen. De als cosmografisch of geografisch bedoelde behandeling der hemelen, hellen, bergen, eilanden en zeeën, zooals het Brahmānda-purāna, de Korawāçrama en andere O.-J. werken die geven, worden hier buiten beschouwing gelaten, het geldt hier den micro-cosmos.

---

1) V. d. Tuuk's citaat (T, III, 297) leest ten onrechte: wulu.

2) Hier eindigt bij van der Tuuk het citaat sub saptāgni, dat sub kilang sluit echter onmiddellijk hierbij aan.

In de latere litteratuur komen deze zeventallen herhaaldelijk voor [1]).

Een bron uit lateren tijd is Cod. 3860, waarvan p. 1—14 door Juynboll beschreven zijn op p. 305 en p. 14—24 op p. 280 van zijn Suppl. Cat., deel II. Deze merkt reeds op, dat de taal corrupt en met Balineesch vermengd is. Hieruit mogen wij wellicht concludeeren, dat deze jonger is dan de Sapta-bhuwana, die immers nog Sanskrit-çloka's bevat, en in "zuiver Oud-Javaansch" is geschreven (Cat. II, 275), alhoewel dit een gevaarlijk criterium blijft [2]).

Deze codex 3860 behandelt volgens Juynboll (Cat. II, 305) op p. 5: "de saptabhuwana, saptadewatā, saptadwīpa, saptārnawa"; voor vergelijking met het begin van ons geschrift Saptabhuwana is deze behandeling wel van belang; wij laten haar volgen; (pag. 5 regel 2 van den Codex) geeft de volgende gelijkstellingen:

buhloka — wětěng, buwahloka — hati, swahloka — ḍaḍa, mahāloka — gulu, janaloka — lidah, tampoloka — irung, satyaloka — mata;

...dipa: tulangan, jambudipa: wwat, sangkadipa daging, salmadipa ....., gomendipa wulu, samadwipa kuku, krosadwipa untu;

mutra: ...sik twak (?), rasa: tasik kilang, karingĕt: tasik asin, idu: tasik madu, gajih: tasik miñak.

Hieruit blijkt vooral de corrupte spelling (iets, dat echter aan een lateren *afschrijver* kan liggen!). Naast de overeenkomst in het geheel, zijn er echter kleine afwijkingen van de Saptabhuwana; de swahloka wordt hier in de borst geplaatst (tegenover Sptb. in het hoofd), de organen voor mahāloka en satyaloka zijn verwisseld.

---

1) Enkele van deze behandelingen hopen wij naar aanleiding van den inhoud van Cod. 5174 nog te bespreken (zie onder: Astalingga, op p. 130; Gandhapura wangi, op p. 134. Ook in de Dasang bumi, Ajñana, Putru (zie onder, p. 134).

2) Ook de Nawaruci bevat nog Sanskrit-çloka's, hoewel zéér bedorven. Men zou dan deze Nawaruci als overgangs-phase kunnen stellen tusschen de onde groote werken — waarvan de Saptabhuwana, en sang hyang Tatwajñāna de latere vormen —, en de jongere, zooals deze Codex 3860 (waarin de Sabdapralina, zie pag. 99 noot 2) en de Tattwawit ("corrupt Oud-Javaansch" volgens Juynboll, Cat. II, 299). Hierop zou dan de stroom van titel-looze werken gevolgd zijn, die weer "paragraaf"-namen vertoonen, maar als geheel tamelijk onsamenhangend zijn.

Als men de Voor-Indische opvatting volgt, waarin de kringen in het lichaam altijd van onderen af naar boven toe genomen worden, zou Cod. 5860 correcter zijn; dit is ook niet onwaarschijnlijk, waar in dat handschrift de namen der dwīpa's nog genoemd worden (overigens in corrupte lezing), terwijl Sptb. deze namen geheel niet noemt (kent?). De saptārṇawa zijn echter weer onvolledig.

Merkwaardig is, dat de Sptb. in Cod. B, p. 14[1]) geeft:

"patala, likĕt; nitala, lbu; sutala, lĕmah; antala, lĕmah kuning; tala, paras; tala-tala, grĕsik; mahātala, watu."

Wij vinden hier dus een opklimming: modder (?), stof, aarde, gele aarde, tufsteen, grint, steen.

Uit vergelijking van de beide reeksen namen der zeven hellen bij deze twee behandelingen in *hetzelfde* werk blijkt duidelijk, dat men de volledige zeven hellen niet goed meer kende:

Skt.	pag. 1.	pag. 14.
pātāla	tala	patala
witala	witala	nitala
sutala	sutala	sutala
atala	atala	antala
rasatala	santala	tala
talātala	tala-tala	tala-tala
mahātala	sa-tala-tala	mahātala

Ook de sapta-samudra kende men niet meer, zooals vroeger.

Wel nog (1) zoet, (2) zuur, (3) zout, maar in plaats van (4) bitter, (5) bijtend, (6) wrang, (7) vet-zoet treden hier op (4) melk (pŏhan), (5) nade?, (6) olie (miñak), (7) honing (madu).

Een ander citaat geeft v. d. Tuuk s. v. growong (T, IV, 684), waar men een beschouwing vindt over het sterven op één der 5 weekdagen; de volgorde der weekdagen (pañca-wāra) is hier:

1) Geciteerd bij T, IV, 682, s.v. grĕslk.

manis, wage, kliwon; tusschen manis en wage komen echter pahing en pon; dat deze inderdaad uitgevallen zijn (in Cod. B of in het Woordenboek?) wordt bevestigd door het ontbreken van 2 windstreken; er volgt n.l. op wetan (Oost) in eens lor (Noord); aan te vullen: kidul (Zuid) en kulon (West). Voorloopig is deze locus te corrupt om een vertaling te geven.

Een belangrijker reeks vindt men in Cod. B, p. 30. Belangrijk, omdat zij typeerend is vóór de steeds grooter wordende neiging om acht-tallen te vormen, een neiging, die in een werk als de Astalingga, waar niet minder dan 50 acht-tallen opgesomd worden, hoogtij viert. Den text vindt men bij van der Tuuk [1]; wij vertalen:

De Mandara-berg heeten de longen, hun kleur is wit, de plaats van de heilige Lingga in 't Oosten, zij zijn het medium van de Citta.

De Malyawān-berg heet de milt (lever?), haar kleur is rose, de plaats van de heilige Lingga in 't Zuid-Oosten, zij is het medium van de Buddhi.

De Windhya-berg heet het hart, zijn kleur is rood, de plaats van de heilige Lingga, in 't Zuiden, het is het medium van de Manah.

De Rewataka-berg heet het scrotum, zijn kleur is oranje, de plaats van de heilige Lingga in 't Zuid-Westen, het is het medium van de Tutur.

De Tuhina-berg heeten de darmen, hun kleur is geel, de plaats van de heilige Lingga in 't Westen, zij zijn het medium van het Mengĕt.

De Gandamadana-berg heet de hinĕban?, zijn kleur is —, de plaats van de heilige Lingga in 't Noord-Westen, hij is het medium van de Satya.

De Aila-berg heet de galblaas, haar kleur is zwart, de plaats van de heilige Lingga in 't Noorden, zij is het medium van de Çuddha.

De Himawān-berg heeten de nieren (?) [2], hun kleur is —, de plaats van de heilige Lingga in 't Noord-Oosten, zij zijn het medium van de Suksma.

De bergen zijn bekend, hoewel er nog al eens wat afwisseling heerscht, en men ook andere wel aantreft, b.v. in de Putru, en in de

---

[1]) Geciteerd bij v. d. Tuuk s.v. pingga (T, IV, 332).

[2]) Of "bovengedeelte van de longen", zie pag. 117, over marga tiga.

Nawaruci, om nog te zwijgen van de *geographische* litteratuur[1]). Hoewel Tuhina en Aila ook namen van bestaande bergen zijn, komen zij elders niet in opsommingen voor. Tuhina vindt men nog in de Arjuna-wiwāha, Zang XV, str. 9*b* (ed. Friederich, p. 44). Ook de reeks inwendige organen is niet constant; wij verwijzen hiervoor naar de Aṣta-lingga en andere nog te geven tuturs (zie pag. 130 en 134).

Bij de kleuren valt op te merken, dat de 6e (tusschen geel en zwart) wordt aangegeven met "Çangkara-warṇa", d.w.z. de kleur van den Lokapāla (windstreek-hoeder) van het Noord-Westen. Evenzoo is de 8e kleur niet genoemd, maar aangewezen door "Çambhu-warṇa", de kleur van den Wereldhoeder uit het Noord-Oosten.

Uit andere gegevens weten wij echter, dat, hoewel de "tusschenkleuren" niet vaststaan, men gaarne voor het Noord-Westen çyāma (groen, blauw-groen of groen-zwart) noemt. Voor het Noord-Oosten wordt wel eens nīla (blauw-zwart) genoemd, soms ook de "goudkleur". Uit de jongere tuturs blijkt duidelijk, dat alleen de vier hoofdkleuren: wit (N), rood (Z), geel (W) en zwart of blauw (N) behouden bleven. Wilden zij een achttal maken, dan spraken zij eenvoudig van abang-aputih (ZO), "kuning-ahirĕng" (NW), enz. Het laatste achttal is van hybridische samenstelling; ons is althans geen Voor-Indisch systeem bekend, waarin het een bijeenhoorende groep vormt.

Wel kunnen wij enkele leden als bijeenhoorende groepjes onderkennen:

Citta, Manah en Buddhi[2]) zijn 3 fijnere onderscheidingen voor het verstand, als waarnemend, twijfelend en beslissend, volgens de Siddhānta-leer, die echter tusschen de "twijfelende" Manas en de

---

1) b.v. Korawāçrama, f. 85 sqq., bij Pigeaud *o. c.*, p. 336 sq.; Brahmāṇḍapurāṇa f. 60 sqq., bij Pigeaud, p. 315 en opnieuw (in de beschrijving van Bharatawarṣa), f. 66 sqq., bij Pigeaud, p. 316.

2) Zij komen voor in verschillende Upaniṣad's; echter, meestal met ahaṃkāra als vierde, samen de antaḥkaraṇa (inwendige organen) vormend; zie vooral Deussen, *Philosophie*, p. 224—5; Garbe, *o. c.*, p. 315 sqq.; de term "citta" is speciaal in de Yoga-scholen gebruikelijk voor "buddhi" uit de Sāṃkhya, volgens Garbe, *o. c.*, p. 309.

"beslissende" Buddhi nog de "pretendeerende" Ahamkāra ("ik beweer, dat het zoo is") invoegt (Schomerus, *o. c.*, p. 187 sqq.). Op dit drietal, Citta, Manah, Buddhi, volgen Tutur en Mengĕt, dit zijn 2 leden van het drietal: Tutur-Mengĕt-Manon [1]). Waarschijnlijk is dit (evenals bij de Triçakti: bāyu-çabda-hiḍĕp, vertaling van: prāna-çabda-manas) de vertaling der tripramāna: āgama-anumāna-pratyaksa, de door de Yoga-scholen overgenomen 3 kenmiddelen [2]). Dat het derde lid "manon" wel meer afviel, bewijst de Kuñjara-karna, waar men het "kind" "si Tutur-Mengĕt" noemde [3]). Of satya, çuddha en suksma in eenig systeem een bijeenhoorend drietal vormde, is ons niet bekend. Dat dergelijke achttallen uit andere groepen aangevuld werden, bewijst de Asta-lingga bij herhaling.

Uit de gegeven citaten kan reeds voldoende blijken, dat de Sapta-bhuwana, zooals wij hem nu kennen, veel verwantschap vertoont met de jongere wijze van behandelen der Hindoe-philosophische stof.

Tot de grootere werken, waarin ook nog Sanskrit-çloka's aangetroffen worden, en "in zuiver Oud-Javaansch geschreven" (Cat. II, 274) behoort wellicht ook nog de Sang hyang Tatwa-jñāna met zijn aanhangsel de Sang hyang Prayogasandhi.

Het eerste werk is te onderscheiden van de Tatwa s. hy. Mahājñāna (zie boven, p. 98 sqq.), terwijl onder den zelfden titel ook de Nawaruci bekend is. Ook "Prayoga sandhi" komt als titel van *verschillende* werkjes voor; b.v. Cod. 5079, 2° fol. *a* 10 (*a* 26)—*b* 10 (*b* 26) over ademhalingstheorie; Cod. 5113 (Cat. II, 302) bevat emanatie-theorieën. Over nog 2 stukjes, onderling verschillend, maar beide ook met *dezen* titel, zie Cod. 5174 (onder, p. 134).

---

1) Zóó b.v. in de "Bungkah ing sĕmbah", die de 3 deelen van een sĕmbah bungkah (wortel), isi (inhoud), tungtung (top, spits), telkens vergelijkt met andere drietallen (Cod. 5154 f. *b* 25—*a* 27, zie beneden, p. 118).

2) Zie de behandeling ervan in de Wṛhaspati-tatwa (boven, p. 104) en vgl. voor de verwerking ervan in de moslimsche mystiek op Java, Schrieke's Dissertatie (Leiden 1916), p. 70 sq.

3) Zie Kern, V. G. X, text, p. 67; vertaling, p. 35.

Tweede gedeelte: Jongere texten.

Bij ons overzicht van de behandeling der dogmatische tuturstof (boven, p. 75) stelden wij voor om na een bespreking van enkele grootere werken eenige stukken uit de strofen-looze litteratuur te geven. Om echter een beter beeld te kunnen krijgen van den merkwaardigen samenhang, waarin zulke stukken voorkomen, was de behandeling van een laten Kalĕpasan-bundel niet ongewenscht.

Bundel N°. 5154.

Naast een raadplegen van den Catalogus voor den inhoud van codices als 3860, 5045, 5062, 5079, 5085, waarnaar wij reeds eerder verwezen (boven, p. 54), is ook Cod. 5154, waaruit de stukken Amrta kundalinī en Rwa bhineda geput zijn, leerzaam voor een beeld van den inhoud der jongere tuturs.

Cod. 5154 bevat:

1°. de Amrta kundalinī fol. *b* 1—*b* 5;

2°. de Tingkah ing sang hyang Pañcāksara, maar aan het slot heet het "iti sang hyang Tryaksara" fol. *a* 6—*b* 6.

(*a* 7) Hierop volgt een *teekening* van een mensch met de nāda bij de fontanel; de windu bij den hals; de ardha-candra bij het sleutelbeen; de um-kāra bij de borst; de am-kāra bij den navel; dan volgt de *beschrijving* van dien mensch "um-nada ring wunwunan" enz., dus juist, zooals de teekening aangeeft. Er naast zijn twee lotussen geteekend. De eerste heeft 8 bladeren, is dus de astadala-padma, en bevat de letters der beide spreuken n-m-ç-w-y en s-b-t-a-i; echter zóó, dat men telkens één blad oversloeg, dus *s*-n-*b*-m-*t*-ç-*a*(?)-w op de acht bladen, de overblijvende aksara's in het hart van den lotus y-i. (Zie een dergl. teekening op p. 147). Uit Schomerus' werk weten wij reeds, dat Ya (corresp. I) in 't midden de ziel voorstelt, en N-M (wedergeboorte) en Çi-Vā (verlossing) aan weerskanten gedacht worden [1]). De tweede lotus bevat 16 bladen, en a-u-m in het hart geschreven (zie een dergl. lotus op p. 147); wellicht is de eerste dus de harts-lotus, de tweede de navel-lotus (zie Schets dogmata, § 8).

Ook is er nog een teekening, waarin:

um
t y a
i

1) Schomerus, o. c., p. 373 (een andere volgorde heeft weer een andere waarde). Ook bij het ritueel komt de wisseling voor (zie Sūryasewana, p. 19).

De beteekenis hiervan ontgaat ons; ook die der toevoeging "yan tĕka ring pada-dwaya".

(*b* 7) Een opsomming van gelijkstellingen en localisaties van het gebruikelijke type. Belangrijk is nog het teeken der beide om's, waarvan de windu's verbonden zijn (o—o), zoodat de eigenlijke letters ieder naar een kant gaan. Dit teeken, dat dikwijls voorkomt, heet de *ratna-dwaya*.

Als lossen zin vinden wij: "kadi dilah tanpa kukus, paměnĕr ing çaçih."

(*a* 8) Weer een behandeling van de tryaksara, daarna dit stukje: "nihan tingkah ing marga tiga. Kanistha amarga ring çiwa-dwara, nga, wunwunan; madhya ring tungtung ing ghrana; utama ring tutud, nga, luhur ing pusuh-pusuh — iti marga tiga."

Zoo staat het met de drie wegen. De minste leidt naar de "çiwa-dwāra", dit is de fontanel; de middelste naar de punt van den neus; de beste naar de "tutud", dit is het bovengedeelte van de longen (?) [1]). Marga tiga.

(*b* 8) Opnieuw localisaties; daarop de kern van de Rwa-bhineda, die wij echter later uitvoerig zullen behandelen. Op *a* 9 weer illustraties.

3°. de Rwa-bhineda fol. *b* 9—*a* 10.
4°. de Caturdaçapura fol. *a* 10—*a* 12; ook Krtasamayopadeça genoemd.
5°. de Upadeça fol. *a* 12—*b* 14; ook Parama-rahasya geheeten, bevattende een naderen uitleg van het voorafgaande.
6°. de Niskala-jñāna fol. *b* 14—*b* 17.
7°. over het toepassen van de Rwa-bhineda bij het sterven fol. *b* 17—*b* 18.
8°. een symboliseering van de windu, nāda, enz. fol. *a* 19—*b* 19.
9°. over wiçwa = wi + çwa, etc. fol. *b* 19—*b* 20.
10°. over pradhāna en purusa fol. *b* 20—*a* 21.
11°. over Yamapata, Sadārudra, enz. fol. *a* 21—*b* 21.
12°. de Pañca-paramārtha fol. *b* 21—*a* 22.
13°. de Niskala-jñāna (anders dan onder 6°.) fol. *b* 22.
14°. "Nihan krama ring sang mahayati, yan tĕka ring pati" vangt een stuk aan, behandelend, wat men doen moet als de dood nadert (*b* 22—*b* 25).

---

1) Onzeker; of nieren? (zie pag. 113, over den Himawān-berg).

15°. "Bungkah ing sĕmbah" (*b* 25—*a* 27). Over dit stukje spraken wij naar aanleiding van de tripramāṇa: tutur-mengĕt-manon (zie boven, p. 114, noot 1).

16°. "Daçendriya" (*b* 27—*b* 28) behandelt het gebruik der 10 zintuigen.

17°. Suryasewana B (*a* 29—*b* 33) (zie Hoofdstuk I, § 1, De Balineesche bronnen).

18°. Mystieke syllaben (*a* 34—*b* 34).

19°. Tīrtha-kamaṇḍalu (*b* 34—*b* 36) (zie Hoofdstuk I, § 1, De Balineesche bronnen).

Hiervan zullen ter illustratie de Amṛta kuṇḍalinī (1°) in text en vertaling, de Rwa-bhineda (3°) en de toepassing er van bij het sterven (7°) in vertaling volgen.

De Amṛta kuṇḍalinī is een beschouwing over de ademhaling, in verband met de Praṇawa en de mystieke kringen in het lichaam [1]).

In de voorstelling der Hindoe-yogin's zou *kuṇḍalinī* de slang zijn, die onder in den buik (in de mūlādhara) ligt, in drie-en-een-halve winding.

Farquhar zegt hiervan [2]): "Mūlādhāra, the lowest and most important of all (chakra's) contains Brahman in the form of a *lingga*, and the Devī lies asleep, coiled three and a half times (probably with reference to the three and a half morae of the syllabe Om: a + u + m + nāda, as tought in the Yoga-Upanishads) round the lingga like a *serpent* (See an image in G. N. Rao, *Hindu Iconography*, I, 328). In this posture she is called *kuṇḍalinī*, the coiled one. By Çākta yoga she may be *waked* and induced to ascend to the highest chakra". [Cursiveeringen van ons].

Hoewel ook in de Javaansche behandeling de amṛta kuṇḍalinī optreedt, blijkt niet duidelijk, dat de Javananen deze als slang opvatten [3]).

1) Zie schets hoofd-dogmata, § 1, § 5, § 8.

2) Farquhar, *o. c.*, p. 201.

3) In de opvatting van de Haṭha-yoga in de *Haṭha-yoga-pradīpikā* en *Gheraṇḍa-saṃhitā* gaat de slang *niet* naar boven, maar wordt zij slechts gewekt om den adem, die naar boven gaat, vrijen doortocht te laten; zie H. Walter, Dissertatie München, 1893, p. XXX sqq., en Schmidt, *o. c.*, p. 221 sqq.

Naast het aangetroffene in Cod. 5154 fol. *b* 1—*b* 5, vinden wij een gelijke behandeling in Cod. 5079, 1° fol. *a* 15—*b* 15 en Cod. Bat. Gen. [1]) 928 (één dubbel palmblad). Beide loopen echter slechts tot fol. *b* 2 van Cod. 5154. Het stuk, dat deze Cod. alleen heeft, geven wij dan ook slechts in résumé.

Text: (Cod. 5154 = A, in hoofdzaak gevolgd; van Cod. 5079 = B, en 928 = C alleen belangrijke of duidelijke varianten vermeld, ( ) alleen in A.

Awighnam astu.

Nihan tingkah ing angrĕgĕp sang hyang Amṛta kuṇḍalinī. Yan mahyun dawa hurip ta, panghatĕguh hiniḍĕp ta. Haja salah para(n). Hana bahni-dharaṇa ngaranya: mĕnĕng tan molah (haneng nabhi); hiḍĕpĕn sang hyang agni rahasya ring pusĕr; mantrakna AṂ - [C: yata gumĕsĕng papa-kleça ning çarirante mwah] sakweh ing papa-pataka ning bapa ibu, [C: mwah sapapa ning kapangan kenum gĕsĕng] dadi hawu denira sang hyang agni rahasya, aneng pusĕr.

Hingiliran dening bayu saking tungtung ing hirung. [C: mañjing] [2]) hawan lyangnya kiwa tĕngĕn; AḤ mantrakna.

Marganya ring nadi susumna, mareng hati: ring kana gĕnah ing bayu. Hanunggal ri wit ning trinãdi. Larisakna maring kuṇḍa rahasya ri pusĕr; ika ta gawe wrĕddhi ning agni murub, anggĕsĕngi sarwa papa kleça [C: ring çarira].

Patĕngĕran ing agni wrĕddhi: hasing pinangan(ta), tan pamikarani, çirna ning jro wĕtĕng (; sadakala ulahakna).

Hana(ta) pinaka-hinum-inuman nityakala: sang hyang Amṛta-kuṇḍalini ngaranira. Aumkara sumungsang ri wit ning gulu [3]). Aumkaranira ring ḍaḍa, ardhacandranira patĕmon ing iga ring ḍaḍa. Windunira ring (hulu-n-) ati, nadanira ring nabhi. Matangyan sang hyang Amṛta tumitis saking wit ning hati [4]), maring sarwa sandhi ning çarira ya ta dirghayusa phalanya.

Kunang yan apisah ikang bayu lawan agni rahasya, kajarnya

---

[1]) Dr. Pigeaud uit Solo had de vriendelijkheid, dezen Codex voor ons te transscribeeren.

[2]) Hier A: pasuk, de andere stukken [C: .....] ontbreken in A (en B).

[3]) A, B, C hierbij nog: "kuṇḍalinira", wat geen duidelijken zin geeft.

[4]) B tĕlas. (eindigt)

mati kita; patĕngĕran: mata tanpa non rat [1]), talinga tanpa ngrĕngö, ilat tanpa ngrasa, idu tan mĕtu saking tungtung ing ilat.

Yan mangkana [C: tan urung mati kita] [2]). Hidĕpĕn ika."

Vertaling:

Er zij geen hindernis.

"Als volgt is de wijze van zich te verdiepen in de Amṛta kundalini.

Als gij wenscht, dat Uw leven lang zij, worde het middel ter bestendiging ervan overdacht. Dwaal niet af. Er is een bahnidharaṇa [3]): stil, zonder actie (in den navel). Bepeins het heilige geheime vuur in den navel, spreek: AM. [C: dat verbrandt alle zonde (en) smet in uw lichaam en] alle kwaad en zonde van uw ouders [C: benevens van wat gegeten en gedronken is, het verbrandt en] wordt asch door het heilige geheime Vuur, dat zich in den navel bevindt.

En ook < het vuur? > toegevoerd door den adem uit de punt van den neus. Dat dringt binnen langs het rechter- en linkerneusgat; AH worde gesproken.

Zijn weg is langs de Susumnā-ader naar het hart. Daar is de plaats voor den adem, in den stam van de trinādi worden zij één. Laat het verder gaan naar de geheime kunda in den navel. Dit veroorzaakt een vermeerdering van het vlammende vuur, dat dan alle zonde (en) smet [C: in het lichaam] verbrandt.

De kenteekenen van de vermeerdering van het vuur zijn deze, dat al wat door U gegeten wordt, zonder wikāra te veroorzaken, verdwijnt binnen in uw buik. (Doe het altijd zoo!).

Er bestaat iets, dat als een eeuwige drank beschouwd wordt, de heilige Amṛta-kundalinī. De omgekeerde Aum-letter is in den stam van den hals. De Aum-letter is in de borst, de Ardhacandra is in het punt, waar de ribben van de borst samenkomen. De Windu is in (het hoofd van) het hart, de Nāda is in den navel. Daarom druipt het Amṛta uit den stam van het hart [B: einde.], naar al

---

[1]) C: netra.

[2]) A: ika, mati tĕka ya.

[3]) bahni-dharaṇa = brandstapel. Dhāraṇā "het fixeeren van de aandacht op één punt" is een bekend lid der ṣaḍ-angga-yoga. Contaminatie is niet uitgesloten.

de gewrichten van het lichaam, de vrucht ervan is een lang leven.

Als de Bāyu (wind) zich scheidt van het geheime Vuur, dan is dat een mededeeling van Uw dood, de kenteekenen ervan zijn: het oog is zonder gezicht, het oor is zonder gehoor, de tong zonder smaak, het speeksel scheidt zich niet meer af op de punt van de tong. Als het zoover gekomen is, dan [C: blijft Uw dood niet uit] (A: dan komt Uw dood). Bedenk dat[1])".

Het is leerzaam hiermee te vergelijken wat men over de Kulakundalinī vindt in "Principles of Tantra"[2]): "To awaken Kulakundalinī is the first grand work achieved through long-practised Kumbhaka. In the Mūladhāra Chakra Her vital sheath sends out, through the Iḍa or Pingalā nerves, an incessant centrifugal and centripetal energy, which draws in and drives out the atmospheric air. It is said that the range of the vital energy thus sent out extends to nine inches without the nostrils. This output of the vital energy has, by voluntary effort by means of Kumbhaka, to be withdrawn. When Kumbhaka is of sufficiently long duration, the vital energy, being no longer able to act and re-act upon atmospheric air, rebounds upon the vital sheath itself, thus producing an abnormal action, not only upon the vital sheath, but on the space in the vicinity occupied by potential fire. When these two Nature's finer forces, allied together, impringe upon the vital sheath, the mind, ever sensitive to abnormal actions of the body, forthwith repairs to the spot, and makes its first acquaintance with its real Mother, kulakundalinī. Kulakundalinī is thus aroused from Her apparent slumber, and the Ego finds itself at the lotusfeet of its long-lost Mother. The glamour of its stepmother, Avidyā, for the time being vanishes, and the Ego — the reincarnating Jīva of millions of births and sufferings — implores the arms of its evergracious loving Mother." ... "Being thus awakened, Kundalinī enters the great road to liberation (Mukti) — that is, the Sushumnā

---

1) Vergelijk na een betoog in Arabische werken: fa tadabbar, fa ta 'ammal.

2) Principles of Tantra, Part II, ed. Arthur Avalon (London, 1916); wij citeeren uit Introduction, p. CVI sq. Het geheele werk is vol van dergelijke gelijkstellingen, als wij ook in de Hindoe-Javaansche mystiek (dogmatiek) telkens aantreffen. Alle afwijkingen en overeenkomsten echter te vermelden ligt niet binnen het bestek van deze bijdrage.

nerve — and penetrating the centres one by one, ascends to the Sahasrāra, and there coming in blissful communion with the Lord of Lords, again descends down through the same passage to the Muladhara Chakra. Nector is said to flour from such communion. The Sādhaka drinks it and becomes supremely happy. This is the wine called kulāmṛta...''.

Hierop volgt (alleen in A) een verhandeling over de pañcāksara en pañcabrahma, met de gebruikelijke localisaties. Over de 3 wiçesa's: çabda, bāyu, hidĕp en de trinādi. De voorstelling uit dit stuk is deze, dat men de sadā (= sadā-çiwa, n.l. het goddelijke principe in den mensch), via de fontanel, de b(h)yoma-çiwa-märga [1]) in laat gaan, om daardoor het bewustzijn te verliezen. Dan ziet men vele kleuren, als in een bergkristal (sphatika, çuddha-sphatika) [2]). Dan wordt de Çiwapada bereikt, welke extatische toestand hier ook kanirbānan genoemd wordt.

De R w a - b h i n e d a (fol. *b* 9—*a* 10) vertalen wij als volgt:

''Zoo staat het met de heilige Rwa-bhineda.

Als gij bestendiging van uw leven wenscht,

''Om, am ah'': spreek dan deze mantra uit over uw navel

''Om, am ah'': spreek dan deze mantra uit over uw fontanel.

Dit is de bedwinging van uw levensadem, een lang leven is de vrucht ervan. Wanneer uw doodsuur is aangebroken, spreek dan ''om am ah'' uit over uw fontanel, en daarna over uw navel [3]).

Het beloop ervan is, dat gij bij uw sterven niet meer de sangsāra zult meemaken, dat is het resultaat ervan; bovendien verdwijnt de smet der zonde in uw lichaam.

Als volgt is de ontsluiting van het geheim, de spreuk: ''om kiki nongèk, nini kongèk, ngukiah'', zoo luidt de heilige Sadyot-

1) Over b(h)yoma-çiwa — afbeelding ervan Cod. 5079 fol. *a* 12 — zie Sūrya-sewana, p. 35.

2) Het beeld van het bergkristal, waarin met allerlei ziet, is ook in de Çaiva-Siddhānta zeer geliefd.

3) De behandeling in Cod. 5079, fol. *a* 9 is m.i. duidelijker, daar is het:

a) bij het leven: aṃ, aḥ (navel); aḥ, aṃ (fontanel).

b) bij den dood: aṃ, aḥ (fontanel); aḥ, aṃ (navel).

Evenzoo in Cod. 5174, fol. *b* 35:

a) bij het leven: aṃ, aḥ (navel); aḥ, aṃ (fontanel).

b) bij den dood: aṃ, aḥ (fontanel); aḥ, aṃ (navel).

krānti; het is een allerhoogst geheim. Hier eindigt (het hoofdstuk over) het sterven en het leven. Hoed u voor verspreiding."

Cod. 876 BG. fol. 26—29 bevat een stuk geheim onderricht ("nihan upadeça warahakna ring sisya"), waarvan de volgende passage voor de onderlinge waardebepaling van sommige mantra's van gewicht is.

"Nihan ikang dasāksara, māti dening pañcāksara, māti dening triyaksara, triyaksara māti dening rwa bhineddha, rwa bhineddha mati dinadekĕn tanāna."

Dit is de "daçāksara" (mantra van 10 letters: S-B-T-A-I-N-M-Ç-W-Y), die sterft door, [opgaat in] de "pañcāksara" (mantra van 5 letters, meestal: N-M-Ç-W-Y, soms: S-B-T-A-I, die juister pañcabrahma heet), deze door [in] de "tryaksara" (A-U-M), deze weer door [in] de "rwa bhineda" (AṂ-AḤ); de Rwa bhineda sterft om in het Niet op te gaan.

Naast onze vertaling van de Rwa bhineda, en de parallel uit Avalon's "Principles of Tantra" laten wij hier nog een *mondelingen uitleg* door een *Balineeschen Brahmaan* aan de Kat Angelino volgen[1]): "Tijdens het leven van den mensch huist AṂ, dat is sūrya, het levensvuur in de nabhi (of in den buik); ... een vuur, dat bij koorts heviger brandt, zoodat het lichaamsvocht wel eens als druppels uit de fontanel[-len?] opstijgt. AḤ, dat is candra, maar ook bañu [vocht; Skt. āpas, rasa] is onder die omstandigheden in de çiwadwara. Zoolang de toestand zoo is, ontwikkelt het vuur [sūrya, agni] onder het water [candra-bañu] regelmatig damp of bāyu [hiernaast in Skt. ook prāṇa] en zoolang zal de mensch gezond blijven en kan hij een lang leven hebben [dīrghāyusa]. Wil hij evenwel de verlossing (kamoksan, kalĕpasan) deelachtig worden, dan moeten AṂ en AḤ van plaats *verwisselen*. Hierbij zal het vuur in het water ondergedompeld worden, AṂ zal zich met AḤ verbinden, doch het vuur zal door het water uitdooven, en het water zal totaal verdampen door het vuur. Er zal *niets* zijn..."

Op fol. *b* 17—*b* 18 vinden wij een toepassing van de Rwa bhineda (met andere mantra's, als de Tri tinunggalakĕn: "Drie tot ééń

---

[1]) De Kat Angelino, *Moedra's*, enz., p. 32.

gemaakt" a + u + m > om, (zie Schets dogmata § 1 en § 2) bij het sterven:

"Wanneer gij de komst van den dood bemerkt, en de zekerheid volkomen is geworden door het zich vertoonen van al de voorteekenen, verdiep u dan in deze Begeerteloosheid (hika kang nistrĕsnan). Wend u er niet van af, u keerend tot vreugde en weelde, want in het omzien naar vreugde en weelde bij het komen van den dood, ligt een zonde bij het sterven.

Overal waar de gedachte heengaat, daarheen gaat ook de begeerte: daarin ligt het kwade ervan. Maar als gij indachtig zijt aan dat, wat verborgen is, binnen in uw hart, maak dan die letters: Um, Am, Mam, tot één letter: Om; dit heet de "Tri tinunggalakĕn". Maak ook tot één de nādi's en den vocht-weg (rasawaha), ten slotte: sluit deze negen poorten door de letters Rwa bhineda: am, ah. Dit is de geheime sleutel, op gezag van de Groot-Meester (sang adiguru). De sleutels dat zijn de Rwa bhineda en de Tri tinunggalakĕn... (upanggu basyā hĕnang hĕning kewala miçra ring Trinunggalakĕn mamiṣan lawan rwa bhineda ning mantra jugā nga)... [dit niet duidelijk].

Wanneer gij overdenkt de Rwa bhineda en de geheime Tri tinunggalakĕn, spreek dan de spreuk Rw. bh. en Tr. t. (ook) uit. (Maar) laat het niet gehoord worden, als gij dat zegt. (parĕng lawan nĕmu pat...?) de heilige Parātma in de Niskala. De gebieden van de negen poorten (en hun) sleutels zijn: het oog: 2, het oor: 2, de neus: 2, de mond: 1, aars: 1, penis: 1.

Als gij bij uw verlossing (kamoksan) dat, wat de Rwa bhineda genoemd wordt, aantreft, dan verdwijnt gij geheel.

Kies zeer goed uit, wien gij dit onderwijst. Verspreid het niet algemeen."

Bundel N°. 5174.

Cod. 5174 is een merkwaardig voorbeeld van wat zooal in late tuturs te vinden is. Reeds Juynboll splitste dit werk in 3 hoofdgroepen.

1°. fol. 1—35, waaruit hij enkele grepen deed in de beschrijving (Cat. II, 302).

2°. fol. *a* 36—50, waarover hij iets mededeelde (Cat. II, 295).

3°. fol. *a* 51—67, die hij beschreef op p. 270.

Het eerste gedeelte vangt aan met de Dharma-wiçesa (*b* 1—*a* 7). Dit is een cosmogonie in jongen stijl, openend met het "ornament-vers"[1]):

"Na bumi, na dalĕm, na ngapi na cam maruta, na çyurya, nā candra, na kaçi na windu to, na carana, na yoga, na niskalĕm, na parwa, na dewa suksma."

Na een soort uitleg hiervan wordt verteld, hoe slechts de ongeschapen Hartta-heto (= Artha-hetu?) er was, die het aanzijn gaf aan Nir-awayawa; dan volgt een genealogie (alles door "yuga" = yoga): Nirawayawa, Lohana, Grana-wiçesa, Anantawiçesa, door wiens "yuga" het heelal ontstaat[2]). Daarop wordt verteld, hoe diens geest een gierstkorrel deed ontstaan, of een boom zoo groot als een gierstkorrel, in vollen bloei, met bloemen, wit, glanzend, smetteloos; toen heette hij Manik-anungku-rat; daarop verplaatste hij zich (gumisir), en heette Manik-mĕlĕng-mĕlĕng, enz.

Hierop volgen nog verschillende wisselende gestalten met telkens andere namen, waarvan wij noemen Candu-çakti, Tutur mengĕt en Raja panulah, omdat deze grootheden in ander verband bekend zijn[3]). Het aanduiden van afweerspreuken of geschriften met de term "sang hyang manik" (het heilige juweel, te vergelijken met het gebruik in 't Skt. van ratna) komt meer voor, b.v. in dezen zelfden codex vinden wij (fol. *b* 26—*a* 27):

„Sang hyang manik amrĕtani, sang hyang manik angkayani, s. hy. m. suntagi manik, s. hy. manik antiwani, s. hy. m. gand(h)apura wangi, [s. hy. m.?] arcana-wiçesa, s. hy. manik astaguna, s. hy. m. dharmawiçesa, sira ta s. hy. m. aguguron, iti haji astaguna."

Hier hebben wij dus acht juweelen, waarvan gezegd wordt, dat zij "aguguron", te leeren, zijn, en waarvan ons uit de litteratuur

---

1) Zie boven, p. 74, 95, 96, 107.

2) Een ander geschrift, door v. d. Tuuk in zijn Woordenboek als *fr. s.* geciteerd, geeft een doorloopenden parallel-text, hoewel met vrij sterke afwijkingen; den aanvang van dien text (dien codex) vinden wij bij T, III, 590 s. v. wilayut; overeenkomende met Cod. 5174, *b* 1—*a* 3. Hieruit blijkt tevens de corruptheid van beide Codd., die slechts bij vergelijking een bruikbaren text opleveren.

3) Zie over Canḍu-çakti: Suryasewana, p. 31; over Tutur mengĕt, Dogmatiek, p. 115, met aant. 1, 2 en 3. Raja panulah is een afweerspreuk, die ook herhaaldelijk genoemd wordt; zie onder, p. 134.

verschillende als spreuk (b.v. gandha-purawangi, astaguna) of als geschriftje (dharma-wiçesa) reeds bekend zijn.

Na deze genealogie volgt het verhaal [1]), dat bhatari Uma ontstaat uit het wrijven der enkels van bhatara Guru, en dat zij op vreemdsoortige wijze omgang heeft met hem, terwijl zij zelf "lanang tan lanang, wadon tan wadon" is.

Het gestorte semen heeft ook bijzondere lotgevallen, overeenkomende met die uit de bekende (ng)ruwat-lakons [2]).

De volgende paragraaf (op f. *b* 4—*a* 5), behandelt de 8 windstreek-hoeders met Çiwa als negende in het centrum: (1) Içwara (uit Guru's borst ontstaan), (2) Maheçwara > Mahiçora, uit zijn rechterarm, (3) Brahma uit zijn rechterhand, (4) Rudra (anolih sira sakarĕng?), (5) Mahādewa uit het vlak van z'n linkerhand, (6) Çangkara uit z'n linkerarm, (7) Wisnu uit zijn hals, (8) Çamb(h)u uit z'n buik, (9) Çiwa uit het midden van zijn buik.

Deze groepeering der "nawa-sanga" vinden wij ook in de Astalingga (zie onder, p. 130), die alleen niet (9) Çiwa in het midden vermeldt, overeenkomstig den aard van het geschrift, dat *achttallen* opsomt. Ook de "Ucapan b(h)ima swarga" noemt dit zelfde achttal [3]).

Dan volgen de 5 rsi's: Koçika ontstaat uit de huid, Garga uit het vleesch, Metri uit de aderen, Kurusa uit de beenderen, Prĕtajala (= Prtañjali) uit het merg [4]).

---

1) Het relaas uit den parallel-text, *fr. s.*, vindt men bij T, I, 385, s. v. umar II.

2) Wij vestigen er de aandacht op, dat naast de door Hazeu gepubliceerde mededeelingen over ruwat-litteratuur (Album-Kern), het *nog niet* gepubliceerde, maar in Indië rijkelijk verzamelde materiaal van Schrieke — waarvan wij destijds inzage mochten ontvangen —, en het belangrijke artikel van Rassers in de *Bijdragen* (deel 81, p. 311—381) verschenen, ook hier te Leiden nog een belangrijke ruwat-text, geen lakon, en dichtbij de Skt.-litteratuur staande, aanwezig is, n.l. Cod. 5360, 7° en hiervan fol. 1—4, getiteld Pūjā-pūrwa-bhūmi, die met dezelfde voorstelling omtrent Umā's ontstaan aanvangt.

3) Volgens Cod. 4625 en 4626 (beide in den aanvang).

4) Dezelfde voorstelling in de Pūja-pūrwa-bhūmi, fol. 1 (na Uma's ontstaan). Deze pañca-kauçika spelen vooral bij de Pāçupata's een rol, zie Farquhar, *o. c.*, § 165. — Pigeaud noemt hen uit de Tantu (*o. c.*, p. 76, 145, 230) en uit 't Rsiçāsana (slot; Pigeaud, *o. c.*, p. 300). Op het identificeeren van deze groep met de Pañca-tathāgata in de Kuñjara-karṇa wees reeds Kern, zie V.G. X, text, p. 68, noot n°. 96.

Op fol. *b* 5 volgen de *oude* caturlokapāla: Indra, Baruna, Kowera, Yama; waarbij de godinnen der "nawa sanga" aansluiten, n.l.: (1) Ratih, (3) Çwaraçwati (= Saraswatī), (5) en (7) uitgevallen; deze hooren bij de *hoofd*windstreken, dan volgen de *tusschen*streken met hun godinnen en de reeds bovenvermelde goden, ZO, ZW, NW, NO, midden: n.l. (2) Kundang, (4) Kaça, (6) Wastu, (8) Ki nanti, (9) Sawitri. Dat dit novum van 9 godinnen niet vaststond, blijkt duidelijk uit de vermelding van de namen in de Asta-lingga (zie onder, p. 130) en de Ucapan B(h)ima-swarga, die opsomt: (1) Ratih, (3) Saraçwati, (5) —, (7) Çrī, (2) Kudu, (4) Sihwēlas, (6) Ki nanti, (8) Titra-sakti; deze text gaat nog door met de onderwereld (10), waar Nasukah en Pratiwi; de zonne-hemel (11), waar ..... met Manungkuli en de middenhemel (9), waar ..... met Sawitri.

Het corrupte slot van onze tutur (fol. *b* 6—*a* 7) geeft evolutiereeksen, door de triçakti en de triguna (zie Schets dogmata, § 4, § 13) in verband te brengen met 3 gamana's en nog 3 grootheden. Het scheppen of doen ontstaan heet ook hier weer "mayuga":

"Sampun mijil kang wetan kidul kulon lor, sumira mara hyang, hamapad suwung (?) ring tĕngah, mijil kang bayu çabda hiḍĕp, bayu masungnga (l.: mayuga) satwa, çabda mayuga ratah (l.: rajah), hiḍĕp mayuga tan, satwa mayuga setragamana, rajah mayuga titiçamana (lees: titigamana), tan ayuga toyagamana, çetragamana (l.: setragamana) mayuga kang bana, titigamana (l.: titigamana) mayuga kaça, toyagamana mayuga sab(h)arana. Samangkana yuganira bhatura Tripurusa, bayu mulih maring rat, çabda mulih maring kalĕp[h]asan, (h)iḍĕp mulih maring hyang. — iti dharmawiçesa."

Van de triguna is dus tamas door "tan" (het niet) vervangen. Wat ons echter in deze evolutie- of emanatie-reeks treft, is het drietal: setragamana, titigamana en toyagamana.

Immers (k)setragamana is de wijze der Bhairawa's, die op kerkhoven wonen, en waarvan gezegd wordt, dat zij lijken eten. In de Balineesche Wetboeken [1]) wordt het (k)setra als "exponeeren

[1]) Adi-Agama (ed. Batavia 1909), p. 86; Koetara-Agama (ed. Batavia, 1918), art. 54. Vgl. Bagoes Oembara, ed. v. Eck, 1876, p. 363; en "Schetsen van het

van lijken" verboden. Dat de Bhairawa's zelve hun lijken exponeerden, is niet bekend. In verband met de faam, dat zij ze opaten, is het werpen ervan in het water, alsook het behandelen met wijwater-ceremoniën bij hen onwaarschijnlijk. Ook in de Tantu heet de Bhairawa-secte çmaçāna-gamana, allerlei verhalen van hun "kerkhof"-geloof[1]) vindt men daar ook (zie Pigeaud, *o. c.*, Index s. v. bhairawa). Het titigamana is niet duidelijk (zie echter T, II, 652, s.v. titi III). Het toyagamana is het "wijwater"-geloof van de priesters, waarbij het "sa-bharana" = met alle statie, in vol ornaat, zeer goed past.

Op de Dharmawiçesa volgt een klein stukje, aan het begin "Bungkah ing astalingga" genoemd, aan het slot "Tatwa-bhuwana" (fol. 7).

Het opent met een reeks localisaties, die echter onvolledig is en eerst goed begrepen wordt door een stukje "Pasalahan ing Raga", dat op de Astalingga volgt (zie onder, p. 132). Daarop volgt een guru-reeks: "De Heilige Taya ging in de leer bij den heiligen Çanduçakti, deze bij den heiligen Raja Panulah, deze bij den heiligen Hayu — (evenals de Raja Panulah ook bekend is als afweerspreuk, zie p. 125, n. 3 en p. 134, is sang hyang Hayu ook de naam van een geschrift, n.l. Cod. 4463 [zie Cat. II, 281]. Over de verhouding Taya—Hayu, zie p. 58) — de heilige Hayu was zonder guru, hij was de guru van alle goden. Deze (Hayu) is de eerste van een genealogische reeks: Mewö, Mihi of Minging?, Kuruwucakra, Kětěk-měléng, Nir-awayawa, Hartha-heto (= Artha-hetu?), Prthiwi-maya, Nikupraya, Ramaditatwa, Çabda-çiwa-tatwa = Harohara-ça(m)bu, Rama-çiwa-tatwa = Harohara-rudra. Eindigt hier met: "iti Tatwa-bhuwana, haywa cawuh, rasa těměn."

Dan volgt de Astalingga (*b* 7—*a* 18).

Dit werk is ingedeeld in (kleine) paragraafjes, telkens een achttal samenhangende grootheden bevattend; van zulke achttallen vindt men er ruim 50. Echter zijn lang niet alle volledig. De hoofdgroep, waaruit alle andere achttallen telkens ontstaan, wordt

---

eiland Bali", in TNI, 1879, hoofdstuk IV, Godsdienst, p. 111, waar dit exponeeren van lijken "pasah" genoemd wordt.

[1]) Zie vooral het onlangs verschenen artikel van Moens in TBG, 64 (1925), p. 521 sqq.

gevormd door: Hiḍĕp, Citta, Manon, Tutur, Çabda, Ambĕk, Pangrĕngĕ en Bāyu. In den aanvang worden er echter twaalf genoemd, behalve deze acht nog: (9) Angĕn-angĕn, (10) Ajñana, (11) Manah en (12) Çarīra.

Noch het achttal, noch het twaalftal is voor ons van duidelijke herkomst [1]).

De openingsparagraaf, die hiermee acht "Taya's" verbindt, heldert die afkomst niet op: Taya wiçesa — Hiḍĕp (O); Taya prakāça — Citta (ZO); Taya pramāna — Manon (Z); Taya çūnya — Tutur (ZW); Taya praçaḍa (prasāda?) — Çabda (W); Taya nirmala — Ambĕk (NW); Taya hĕning (= sūksma) — Pangrĕngé (N); Taya murti — Bāyu (NO); dan volgt, doch zonder Taya's: Angĕn-angĕn (onderwereld), Ajñana (middenwereld), Manah (luchtruim), Çarīra (paḍang).

Na dit twaalftal volgt deze mystiek:

"Sang hyang Londa-prana heet de dag, in gestalte lijkende op "wawa sagalĕng" (?), zijn grootte is als het ei van een duif, zijn gefluister (wangsit) is Līla-warana, Sang hyang Wana-giri is de god van den dag; sang hyang Jurinĕt is het levensbeginsel (hurip) van den nacht, in gestalte gelijkende op een moskussen (lulumut sagalĕng), zijn grootte is als het ei van een duif, zijn gefluister Līla-warana, sang hyang Jiwa-mrĕta heet de nacht.

Sang hyang Çetra-bhawana is het levensbeginsel van de volle maan, "wakuṭa (m)esi meru" is de essence van de volle maan... (corrupt); sang hyang Çangga-huyang keert terug tot?... van den nevel (waluya tapuk ing limut), hij is het levensbeginsel van de nieuwe maan, bayu-çabda-hiḍĕp, "wakuṭa hesi meru" is de godheid van den nieuwen maan.

Sang hyang Kamoksan hangt zonder touw, hij zit zonder plaats, hij staat zonder schaduw.

Sang hyang Tunggal-wiçesa is machtig heel het godengeslacht te vernietigen, hij kan al de heilige Dharma's vernietigen; hij is (de heilige) Dharma, Pramāna, Manon, Mahāçarīra, Kamoksan, Lĕngis, Mewŏ; bhaṭāra Guru; de (heilige) Tunggal, hij is bhaṭāra Dharma, Dharmajati, Wiçesa, hij is het, die de Pustaka's maakt; hij is

[1]) En afwijkend van het achttal uit de Saptabhuwana (zie boven, p. 114 sq.).

Mahājñāna, Hĕning-jati, Hĕning-maya, Mengĕt, bhaṭāra Rat, bhaṭāra Taya, bhaṭāra Dharma-kamoksan, de (heilige) Dharma-kalĕpasan, Dharma-mangun-raga; Dharma-wiçesa; hij is het, die de Pustaka's maakt."

Dit stuk eindigt met: "Haywa hinarasa sang pandita".

Dan volgt een herhaling van de openingsparagraaf met de Taya's; dan nog eens hetzelfde, maar nu in plaats van "tayawiçesa ring hidep", etc. "lĕpas ing pūrwa pinakan hidĕp", enz. Deze beide paragrafen (met Taya en met Lĕpas) besluiten het werkje ook.

Nu pas komt de reeks der 8 achttallen. Niet alle zullen wij opsommen.

De goden zijn Hiçwara, Hiçora (= Maheçwara), Brahma, Rudra, Mahadewa, Çangka[ra], Wisnu, Sambu (vergelijk het opgemerkte bij de Dharmawiçesa, p. 126); de godinnen: Mahiçwari, Kedĕp, Çaraçwati, Durgadewi, Jalaksmi, Parwati, Çrī, Nanti (afwijkend van die uit de Dharmawiçesa en de Ucapan Bhimaswarga (zie boven, p. 127).

De sapta-dwīpa uit de Sapta-bhuwana (zie boven, p. 110 sq.) zijn hier "astāgni" geworden: (1) huid, (2) haar, (3) —, (4) "lulur" (scheenbeen?), (5) aderen, (6) bloed, (7) beenderen, (8) uçosan?[1]). "Nagels" en "tanden" ontbreken, en (6) bloed hoort in een andere reeks, n.l. der sapta-samudra, die geheel veranderd is in de "asta pasalahan":

(1) hersenen en merg, (2) nagels en haren, (3) bloed en zweet, (4) speeksel en slijm, (5) vet en vleesch, (6) jajaringan kakĕndangan; (7) —, (8) ot-pilamar?

Men ziet, veel nieuwe grootheden, andere groepeeringen en lacunes.

Een nieuw achttal is bovendien nog gevormd: de "asta jrohan" (acht inwendige organen): (1) longen? (pupusuh), (2) nieren? (tutud), (3) hart, (4) groote darmen, (5) scrotum; (6) —, (7) gal-blaas, (8) ? (inĕban).

De tweede maal, dat men dit achttal opsomt, wordt "tutud" door paparu (longen?) vervangen; het 6e lid ontbreekt weer.

---

1) Wellicht "uitademing", Skt. ucchwāsa, vgl. T, I, 226; en een citaat uit *fr. a.*, onder lerep (T, III, 670).

De "nawa-graha" (planeten-reeks) komt niet voor; wel het correlaat in den micro-cosmos, de "asta-babahan", of lichaamspoorten; zij zijn gelijk gebleven (zie pag. 110), echter in plaats van (8) laklakan en (9) wunwunan komt hier (8) cewah?

Een zeer merkwaardige reeks vormt de "asta-kamulan".

(1) nini lĕngis, kaki anungku rat
(2) bapa-babu, Guru-Uma
(3) kaki panas, nini atis
(4) bapa mengĕt, babu lali
(5) bapa tutur mengĕt, babu tutur meling
(6) uwa padang, uwa pĕtĕng
(7) paman limut, bibi rahina
(8) bapa (a)kaça, babu prĕt(h)iwi.

"Grootmoeder glanzend, Grootvader bestuurt de wereld
Vader-Moeder, Guru-Umā
Grootvader warm, Grootmoeder koud
Vader { is herinnering / herinnert het zich, } Moeder is (het) vergeten
Vader (is) "tutur onthouden", Moeder (is) "tutur vergeten"
Oom (is) helder, Tante (is) duister
Oom (is) nevel, Tante (is) dag
Vader (is) het luchtruim, Moeder (is) de aarde.

Wij hebben hier oud-inheemsche voorstellingen[1]), gedrongen in het Hindoe-keurslijf.

Zoo zijn er meer: er worden 8 rabut's (geesten ra + but, vgl. lĕmbut) opgesomd als "asta kabuyutan". Hierop volgen de ranini's. Dat dit er eigenlijk maar *vijf* zijn is geen bezwaar; de schrijver decreteert: iti asta-*pañca*-ranini(!) en noemt er maar *vier*. Ra nini Tatar, R. Kalesĕm, R. Lo-manis, R. Lalatĕng. Uit het geschrift "fr. S." citeert v. d. Tuuk[2]) ook de vijfde: "ra nini Burare". Andere achttallen zijn de 8 benoodigdheden voor den doode, de 8 hindernissen op den weg der gestorvenen, 8 zaken uit de hel, n.l.: kawah, sela matangkĕp, gĕni murka, kayu curiga, alang-alang taji, ĕndut blagada, Cingkara bala met Jogor manik, wot ugal-agil, alle bekend uit de Kuñjara-karna en andere hel-litteratuur. Een op-

[1]) Vergelijk de "broeders van den krokodil", bij Drewes, *o. c.*, p. 71.
[2]) T, I, 514 s.v. nini.

somming van "asta-rāma" levert op: Rama, Jambawan, Sugriwa, Hanuman!

Er volgen acht werktuigen voor smeden, acht metalen (asta mas), acht edelsteenen, enz.

Wij noemen de "asta-mandala çangkaning bhumi": (1) Kukub, (2) Çutajā, (3) Nangka, (4) Çagara, (5) Kasturi, (6) ——, (7) Jala, (8) Pamuluran.

Voor de geographische kennis van den schrijver zijn belangrijk: "asta rum ing nusa": Tatar, Palembang, Jawa, Malayu, Sabrang, Cĕmpa Kĕling, Buhun(a), Bali.

En de "asta gunung": Mahameru, Gunung hyang, Kampud, Kawi, Balangbangan, Lawu, Damalung, Wala-hulu.

Als "asta pustaka" kent de auteur: Rama, Jarimi, Romasa, Malawi, Yajña, Wiwaha, Bom(m)a, Bano.

Na het "iti asta lingga" volgt een stuk "Pasalahan ing Raga (kabeh)", dat het begin van de Tatwa-bhuwana (zie boven, p. 128 verduidelijkt. In plaats van de 8 hoofdgoden aldaar treden hier goden en rsi's om beurten als windstreek-hoeder op: Içwara (O), Wrĕspati (ZO), Brahma (Z), Purusangkāra? (ZW), Mahādewa (W), Brĕgu (NW), Wisnu (N), Çukra (NO). Nawaruci met Cetana (onderwereld), Çiwa (centrum), Wrĕspati, die reeds genoemd werd, nu met Widhi (luchtruim). Slot: "aan hen zijn toevertrouwd de hemelen, zij zijn alle Wisselingen van lichamen".

Op fol. *b* 18—*a* 36 komen tallooze kleine paragrafen, deels mystieke uiteenzettingen, deels spreuken: afweerspreuken, (ng)ruwat-formules, erotische spreuken of "schoonheids-haji's", kernspreuken ("iti sari ning...", "iti tos ing..."), "verlossings-essenties" ("iti lĕpas ing..." of "kalĕpasan ing...").

Enkele ervan kenschetsen deze soort litteratuur, die den overgang vormt van Hindoe-Javaansche dogmatiek naar de Mohammedaansche primbons.

Zoo vinden wij op fol. *a* 19: "Taya in de haar-punten, Bayu in het gelaat, Wiçesa in het oog. Dit is de essentie van de Drie." "Zijn en niet-zijn bevinden zich in het Gehoor, Awaruci in het Oog, Candu-çakti in beide Ooren. Dit is de essentie van het drievoudig Weten."

"Sang hyang Bondan ing çarāt, sang hyang Hĕning, sang hyang Tiga-rahasya sira wit ing hati. Kuñci yĕm iti tiga rasa." (fol. *a* 27).

"Windu, marta, maruta, lĕjur, iti tos ing tiga." (fol. *a* 21).

"Lingga tanpa-mĕngan, wetan; lingga purusa, kidul; lingga-wiçesa, kulon; lingga çunya ring madhya; kasiddhanira sang hyang Harttha-heto, tantu çidha (!) nira watĕk dewata kabeh; sang hyang Tanpa-mĕngan, kaçidhanira (!) ring paddanira; sang hyang windu nadda, kasidanira para watĕk bhinagawan kabeh. Ikang windu nadda hinguripan ing hanguluwung. Hanguluwung hinguripan ing anarawang; sang hyang windu-nadda panglinggihanira tungtung ing manon; manon mulih maring awa, çabda mulih maring pranawa; (h)idĕp mulih maring wiçesa; bāyu mulih maring hĕning; prĕmana mulih maring tana ni taya. S B T A I N M Çi W Y. — iti tos ning tiga." (fol. *b* 18—*a* 19).

Als verlossings-spreuken dienen:

"Aum, nirmala, nirpataka, nirpapa, nirkawah, nircuriga; kawah atĕmahan swarga. — iti panglĕburan ing kawah." (fol. *a* 36).

"Sunya sangkanira, sunya paranira pa. iki kalĕpasan utama." (fol. *a* 36).

"Raga rusak wit ing tan katon pĕr. kalĕpasan." (fol. *a* 36).

"Aum, prĕtiwi apah tejā datu prakese: yan mati sumalah ring setra.

Aum, apah tejā (da) datu prakese: yan mati çumalah ring toya.

Aum, tejā datu prakese: yan mati çumala(h) ring hagni.

Aum, murti-jati. — iti kalĕpasan." (fol. *a* 36).

Een merkwaardige reminiscens van de daça-bayu uit de Hindoe-dogmatiek is nog:

"Prana, apana, samana, hugana (= wyāna?), hudana, kumara, dewadata, dhanañjaya mulih ring sang hyang hananta-wiçesa, sira tos ing bayu." (fol. *b* 35).

Tijdens het baden moet men zeggen (fol. *b* 21):

"Aum sarwa-çidha sarwa dadi. Aum çuddha-mala-tĕka ta ya k a d i r g a y u s a n."

Een oude mantra vindt men hier nog: de Lokananta (= Lokanātha):

"Aum Brahma ya namah, Dhrasti ya namah, Rudra ya namah, ngKāla ya namah, Kālika ya namah, Bhūta ya namah. Aum sarwa-sarwa ya namah çwahah (= swāhā) (fol. *a* 23).

Ook afweer-mantra's als de Raja panulah (fol. *b* 25); erotische spreuken of schoonheids-haji's[1]) zijn de Citra-bhuwana (fol. *b* 29—*a* 32) en de Suksma Jahinang (fol. 32).

Noemden wij vroeger als aanhangsel van de Sang hyang Tattwajñāna een werk, Sang hyang Prayogasandhi (zie boven, p. 115), hier is zoowel een tooverspreuk tegen Kāla-mṛtyu (den Doodsgod) — (fol. *a* 23) — als een andere, aan "hyang Ghuna Kumara" (fol. *b* 24) als Yoga-sandhi betiteld. Evenzoo treffen wij tegenover het groote werk Kalimahauṣadha (Cod. 3928, Cat. II, 382) hier een duistere spreuk aan als "sari ning kali-maho-çadha" (fol. *a* 28).

In de paragraaf Gandha-pura-wangi (fol. *b* 28) worden 7 bloemen opgesomd, en in verband gebracht met de volgende microcosmische grootheden: huid, bloed, beenderen, hart, uçosan (? zie noot 1 op p. 130), vet en hersenen. Van de systemen uit de Saptabhuwana of uit de jongere Aṣta-lingga is hier niet veel meer over.

Naast de "Pasalahan ing raga [kabeh]", boven genoemd (p. 132), komen hier nog 2 stukjes onder denzelfden titel: (1) een involutie-theorie, met allerlei grootheden dooreen (fol. *a* 27), (2) een beschrijving van den terugkeer van allerlei bestanddeelen van het menschelijk lichaam in bepaalde elementen[2]) (fol. 33).

Hierop volgen in Cod. 5174 eenige groote en kleine stukken, beginnende met de Çilakrama. Zij beslaan fol. *a* 36—*b* 50 en werden reeds door Pigeaud (*o. c.*, p. 302—3) besproken. Dan komt de Putru (fol. *b* 50—*a* 61), waaromtrent men bij Juynboll (Cat. II, 270—1) reeds verschillende aanwijzingen kan vinden.

Het einde van dezen codex wordt weer door kleine stukjes gevormd.

a 62—*b* 63 Dasang bhumi (wellicht te lezen als Dasar ing bhumi, vgl. fol. *a* 9—13 van Cod. 5267, Cat. II, 318)
b 63—*b* 64 Ajñaṇa
b 64—*a* 65 Rare angon
b 65—*a* 66 'n stukje *zonder titel* over helledieren en hellestraffen

---

1) Zie Pigeaud, Korawāçrama, 71—73 (*o. c.*, p. 353).
2) De hier genoemde grootheden komen ook in (ng)ruwat-formulieren voor.

b 66—*a* 67 *zonder titel* over de mystieke beteekenis van de letters van 't Jav. alphabet

a 67 een stukje *zonder titel* over de sĕgara ngawang-awang en de sĕgara hijo. [verder onbeschreven].

Met deze gedetailleerde beschrijving van Cod. 5154 en 5174 meenen wij eenigszins een beeld gegeven te hebben van de jongere tutur-litteratuur.

SLOT-BESCHOUWING.

Zooals reeds bij de Chronologische opmerkingen gezegd werd, zouden wij hoofdzakelijk op gronden van structuur trachten een voorloopige ordening te brengen in de dogmatische litteratuur der Hindoe-Javanen.

Uit de behandeling der texten zelve kan gebleken zijn, hoezeer de verschillende stadia in elkaar overloopen en hoe voorzichtig men altijd blijven moet met alle indeeling, die immers licht kunstmatig wordt.

Zoo vertoonen de Bhuwana-koça en Bhuwana-sangkscpa een uitgesproken oude structuur, terwijl de stukken, behoorende bij het werk, dat naar zijn eerste hoofdstuk meestal Sapta-bhuwana genoemd wordt, niet meer regelmatige strofen met commentaar vertoonen, waarbij tevens de inhoud vaak dichter staat bij de latere werken dan bij de oudste.

Met de Amrta-kundalinī, Rwa-bhineda, Dharma-wiçesa, Asta lingga, e. a. zijn wij in de laat Oost-Javaansche periode; hierbij valt dan ook op te merken, dat stukken als de beide eerstgenoemde op *Bali* populair zijn en dat gelijke voorstellingen als in de beide laatstgenoemde (en de andere stukken uit Cod. 5174) in de *Moslimsche* litteratuur (sĕgara pitu, etc.) voorkomen. Ook de overeenkomst tusschen beschouwingen over Guru en Umā, zooals wij die in de Dharma-wiçesa vinden, met die uit de (ng)ruwat-lakons is merkwaardig.

Uit alles blijkt echter wel het meest duidelijk, dat eerst bij een *volledige* behandeling van de verschillende "tuturs" *nauwkeuriger* chronologie mogelijk zal zijn, en men een zuiverder beeld van den ontwikkelingsgang van het Hindoe-Javaansche denken zal krijgen, dan bij deze eerste poging te bereiken viel.

BIJLAGE I.

DE BALINEESCHE WEDA'S.

Wanneer wij het probleem van de kennis der Weda's op tegenwoordig Bali nader tot zijn oplossing willen brengen, valt ons op, dat al de gegevens[1]) over dit onderwerp een merkwaardige mengeling van romantiek en realiteit vertoonen.

De Balineesche priesterschap van heden kent en gebruikt het woord *weda* en ook *caturweda*.

Het opzeggen van bepaalde mantra's noemen zij mĕ-wedă; ze hebben geschriften, getiteld Weda; zelfs Buddha-weda.

De romantiek begint nu, als allerhand schrijvers, op den *klank* van het woord Weda afgaande, hier de bekende Oud-Indische weda-samhitā's vermoeden; en de zin voor werkelijkheid is aan het woord bij diegenen, die een *onderzoek* instelden naar wat met dat woord weda door de Balineezen bedoeld werd.

Bij twee schrijvers uit onzen tijd is er in eigen gedachten-wereld tegelijk die romantiek en die werkelijkheidszin aanwezig, n.l.: de Kat Angelino en R. Ng. Poerbatjaraka.

Laten wij nu eerst de romantici, bevangen door het woord "Weda" aan 't woord, om daarna voor goed afscheid van hen te nemen en ons te keeren naar de realisten, waarbij wij dan de resultaten van ons eigen onderzoek omtrent den inhoud der Balineesche Weda's zullen voegen.

I. Romantici.

In het jaar 1814, tijdens Raffles' bewind over Java, vertoefde John Crawfurd eenigen tijd op Bali; hij verzamelde daar ijverig gegevens en schreef zoowel een "History of the Indian Archipelago" (1820) als een opstel in "Asiatick Researches" (XIII, 1820), terwijl

[1]) De bibliografische gegevens tot het jaar 1920 zijn alle te vinden in het voortreffelijke "Litteratuur-overzicht omtrent Bali en Lombok", door den archivaris van het Bali-instituut, C. Lekkerkerker.

Raffles in diens "History of Java" uit 1817 hetzelfde vertelt, dat, hoewel het op Crawfurd's onderzoek berustte, 3 jaar vóór diens eigen publicatiën het licht zag [1]).

Beiden geven als Hindoe-litteratuur op Bali de titels van 13 werken op, zonder uitzondering rechts-litteratuur; bij Crawfurd was noch romantiek, noch realisme, maar eenvoudig zeer gebrekkige en onvolledige kennis, als wij lezen in "Asiatick Researches" (p. 147): "noch op Java, noch op Bali een spoor van de Veda's gevonden".

Deze blanke onkunde werd vervangen door meer kennis, toen R. Friederich Bali bezocht en vervolgens beschreef.

"Toen het gerucht zich begon te bevestigen, dat een expeditie tegen den Vorst van Boelèlèng ondernomen zou worden, wendde de directie van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, waarvan Dr. van Hoëvell destijds president was, zich met een request tot den G. G., waarin verzocht werd den heer R. Friederich, die na te Bonn en te Berlijn onder leiding van Lassen Sanskrit gestudeerd te hebben, sedert een jaar als assistent-bibliothecaris van het Genootschap werkzaam was, naar Bali voor nader onderzoek nopens Bali's godsdienst en letterkunde te zenden." [2]). Het verzoek werd ingewilligd. De resultaten van het onderzoek vinden wij in Friederich's Voorloopig Verslag van het Eiland Bali (VBG, 1849 en 1850) en zijn opstel in TNI (1849), getiteld "Over den godsdienst van Bali".

Friederich is de eerste, die op den klank van het woord *weda* afgaande, merkwaardige uitlatingen doet; hij beweert in zijn opstel (p. 318), dat hij "het bestaan der véda's op Bali al dadelijk in den aanvang van zijn verblijf leerde kennen"; "dat de huiselijke godsdienst der Brahmanen, ook buiten den naam (!) mavéda, de Véda's mompelen, of masoerja séwana, de zon vereeren, op het denkbeeld van een monotheïsme wijst." Verder: "Wij hebben hier de Véda's, van wier aanwezen (!) op Java geen spoor te vinden is."

---

1) John Crawfurd, Esq. On the existence of the Hidu-religion in the island of Bali, Asiatick Researches... of the Society... in Bengal, vol. XIII (Calcutta 1820) p. 128—70. History of the Indian Archipelago, Edinburgh, 1820.

2) Zie TNI, 8e j., 3e deel, 1846, p. 223—43.

Daarnaast vertelt hij in zijn "Voorloopig Verslag"[1]) (p. 10-11): "De *Veda's* staan bovenaan in de reeks der Balinesche-„evenals der Hindoe-litteratuur. Zij zijn volgens de opgaven der „priesters niet volledig op *Bali*, maar het zijn stukken, en naar „het schijnt vrij groote, van al de vier Indische *Veda's*, te weten: „1. van de *Rêg-Veda*, 2. *Jadjoer-Veda* (onnauwkeurig gewoonlijk „*Jajoer-Veda* geschreven), 3. *Lama-Veda*, 4. *Artawa-Veda* (eene „verbastering door transpositie der *r* ontstaan, die bij het over-„schrijven der Indisch-Balinesche *r* boven den regel zich ligt „verklaart; de Indische naam is *Atharwa-Veda*). De vervaardiger „der *Veda's* is Bagawân Bjasa (Vjasa in *Indië*). De *Veda's* „houden in de gebeden-formulieren, zoowel voor de particuliere „godsdienst der *Pandita's*, die zij in de huizen verrigten, als voor „de feesten, groote offeranden en verbrandingen van het volk, „waarbij de *Pandita* dezelve binnensmonds mompelt. Zij zijn een „geheim voor allen, buiten de Brahmanen, en de *Pandita's* onder-„wijzen de jongere Brahmanen daarin in het geheim. Het metrum „schijnt, zooals wij onder het Art. *Metrik* zullen zien, de epische „*Sloka*, de taal zuiver Sanskrit te zijn. Bijaldien zij geheel in „*Sloka's* geschreven zijn, is het te veronderstellen, dat de *Veda's* „in ouden tijd in dat Metrum overgebragt en in die gedaante naar „*Java* en *Bali* overgekomen zijn, of dat men ook op *Java* nog ver-„stond *Sloka's* te vormen. Indien hier de namen der *Veda's* niet „goed bekend waren, zoude ik liever veronderstellen dat zij de „echte *Veda's* nooit gehad hebben, nadat in *Indië* de Metrik der „*Veda's* door uitvoerige commentarien verzekerd, en als een inte-„grerend, heilig gedeelte dier oude geschriften te beschouwen is. „Men heeft aan mij al het *Brahmândapoerana* medegedeeld, onder „voorwaarde om geen' ongewijden daarmede bekend te laten „worden. Op gelijke wijze kan ik hopen, ook tot nadere kunde van „de overige geheimschriften en van de *Veda's* zelven te komen.

[1]) Over Friederich's taal kan ik niet nalaten het oordeel van Tiele (Vaderlandsche Letteroefeningen, 1866, I, December, p. 832—46) te citeeren: "Jammer slechts dat de lezing van diens geschriften zoo zeer bemoeilijkt wordt door de taal, waarin ze zijn opgesteld, en die wij misschien het best een soort van modern Kawi zouden kunnen noemen: een mengsel van duitsch en hollandsch, of laat mij liever zeggen: zuiver duitsch met hollandsche vormen."

„*Die Veda's zijn ook op Java*, naardien de priesters van *Bali* „van *Java* afkomstig zijn, en hunnen zetel in *Kediri* en *Madjapahit* „hadden. Directe overkomst van *Brahmanen* van *Indië* is op *Bali* „niet bekend, en ook de aankomelingen in *Madjapahit*, korten tijd „voor den val van dat rijk, hebben, naar het schijnt, niet de *Veda's* „van *Indië*, maar van *Java* aangenomen; en het wordt zelfs twijfel„achtig, of zij direct van *Indië*, of wel maar overkwamen uit een „ander gedeelte van *Java*, daar de *Pandita's* van deze aankomst „uit Indië niets weten, terwijl zij echter hun geslacht over *Kediri* „uit *Indië* afleiden. Van de wijze van het *Brahmândapoerana* op „*Bali* kan men tot het karakter der *Veda's* besluiten. Waarschijn„lijk zijn in de *Veda's* de echte Indische stukken, die in *Sloka's* „blijken geschreven te zijn, door eene Balinesche- of Kawi-verklaring „gevolgd, die na verloop van tijd ook voor de priesters noodig werd, „om niet het regt verstand der oorspronkelijke teksten te verliezen.

„De overblijfselen van de *Veda's* op *Bali* magtig te worden, is „eene der gewigtigste ondernemingen. De godsdienst kan eerst door „middel hiervan in haar geheel verstaan worden; verder geven zij „ook den maatstaf voor de beoordeeling van den staat van het „Hindoeïsme, toen zich dit naar de eilanden verspreidde, en zullen, „door vergelijkingen met de oudheden van *Indië*, namelijk bij nadere „kennis van de geschiedenis der *Veda's* in dat eiland, ook een „kriterium over den ouderdom van den Indischen invloed en daar„mede van de Polynesische beschaving opleveren. *Soerjasewana* „(vereering der zon) beteekent niet alleen de godsdienst der „priesters, maar ook het *boek*, waarin de stukken der *Veda's*, die „tot die godsdienst gebruikt worden, bevat zijn. Ik zag het „manuscript van buiten, c.c. 80 lontarbladeren groot."

Op pag. 30 zegt Friederich nog:

"Wij houden dus nog aan de veronderstelling, dat *de Brahmanen „op Bali de oude dienst der Indische Brahmanen, die alleen op „de Veda's berust, en de goden van het volk in weinig of geene „aanmerking neemt, bewaard hebben...*"

Dezelfde meening omtrent de Veda's in çloka-vorm herhaalt hij in z'n voorwoord bij de "Wrĕttasantjaja", die hij in hetzelfde jaar uitgaf, en voegt er aan toe: "Nog meer verwonderden zich de priesters, toen ik hen mededeelde, dat in *Kling* (Indië) de

Veda's aan de Europeanen bekend waren geworden, en beschouwden dit als een laagheid, die alles overtreft, van de zijde der Ind. Brahmanen. Mij hebben zij tot *Pandita* willen maken, en dan zou ik ook de *Veda's* krijgen."

Had Friederich werkelijk die *Veda's* onder oogen gekregen, dan zou hij niet eerst zichzelf en later een eindelooze reeks van afschrijvers en napraters in een romantische illussie omtrent den inhoud ervan gelaten hebben [1]).

Na Friederich zijn het Brumund, van der Tuuk, Kern en lateren geweest, die die illusie door feitenkennis hebben trachten te vervangen, maar het groote publiek van leeken en half-leeken hield liever de illusie vast.

Zoo schrijft nog in 1866 C. P. Tiele, zeker niet uit de eerste hand, over "De Hindoesche godsdiensten in den Indischen Archipel" in Vaderlandsche Letteroefeningen (p. 832 sqq.) — en dat N. B. twee jaar nà de publicaties van Brumund, waarover straks —, ... "men bezit er (op Bali) nog gedeelten der Veden zelf en van een ander vedisch (*sic!*) geschrift (Brahmanda purana) in de oorspronkelijke, de volmaakte taal, het Sanskrit, boeken, die met diepen eerbied beschouwd en voor oningewijde blikken verborgen worden...".

Na het tweede-hands werk van Tiele, krijgen wij van vele zijden veel juistere inlichtingen omtrent den werkelijken inhoud van de Weda's, 't geen echter niet verhindert, dat tot op heden het sprookje van de Balineezen, die de Voor-Indische 4 vedasamhitā's zouden bezitten, kennen, reciteeren, maar vooral geheim houden, niet geëindigd is. Hoe op zichzelf volstrekt ware en juiste gegevens, zooals b.v. die van Liefrinck, waar wij nog op terugkomen, dit in de hand werken, blijkt wel uit 't volgende:

1°. In een voor de kennis van de hedendaagsche geestesstroomingen zeer waardevol artikel in „de Taak" van 1917 (nos. van 11 en 18 Aug.) schrijft A. Mühlenfeld nog: "De pedanda's zouden de Véda's lezen", "de stedehouder

---

1) Ook van Bloemen Waanders (Boeleleng's eerste bestuursambtenaar) schrijft in TBG, 8, 1859, p. 140, X "De godsdienst", dat hij nopens den godsdienst geheel naar Friederich verwijst, en alleen nog enkele aanvullingen wil geven.

van Kareng-asem vertelde hem, dat ze zelfs over het algemeen het Sanskrit machtig zijn"; gelukkig betwijfelt Mühlenfeld althans dit laatste, maar ondertusschen is de Weda-roman weer in eere hersteld.

2°. In "Balineesche Moedra's" van zegge en schrijve 1922, doet de Kat Angelino, die toch juist zelf zooveel bijdroeg tot de kennis van den werkelijken inhoud der Bal. Weda's, nog weer mee aan de romantiek; de Balineesche Sūrya-sewana vergelijkt hij op p. 14 met den ouden *Veda*-dienst der Indische Brahmanen, terwijl juist zijn werk ons het mogelijk gemaakt heeft, vast te stellen, dat deze zonne-dienst niets meer gemeen heeft met de oud-Brahmaansche, uit Veda-reciet bestaande, behoudens dan dat één Gāyatrī-fragment [1]), dat nu wel het laatste bolwerk zal moeten blijven voor de Weda-romantici.

Niettegenstaande de waarschuwingen van de realisten klemt de Kat Angelino zich nog steeds vast aan de woorden: weda, caturweda; maar hoe kan ons zulks verwonderen, als hij uit Poerbatjaraka's zéér juiste opmerkingen over het mahāyānistisch karakter van het Boeddhisme op Bali met ophef concludeert (p. 57), "dat de Prajnaparamita aangeroepen werd, waarbij eigenschappen worden genoemd, volkomen gelijk aan die, welke in het oudste (spatieering van d. K. A.) sanskrit voorkomen"!

3°. Maar zelfs Poerbatjaraka zelve valt ten slachtoffer aan het Weda-spook; immers midden in een laat-tantristische ademhalingsoefening stuit hij op het woord recaka, dat niets anders dan "uitademing" beteekent; hij leest echter ṛcaka, en plaatst de volgende voetnoot (p. 65 noot 1): "Dit woord doet denken aan ṛc of ṛk d.i. de ṛgweda"; helaas herhaalt en onderstreept de Kat Angelino dezen lapsus nog eens op p. 56.

Als anecdote, die ons midden in de werkelijkheid plaatst, wil ik nog toevoegen, wat Prof. Caland mij mededeelde:

---

1) Zie Hoofdstuk Sūrya-sewana, p. 44, 46.

"De Heer Poerba-tjaraka deelde mij (Prof. Caland) mede, dat de Baliërs *thans* de gâyatrî correct kennen, daar Mej. Dr. M. Muusses ze hun heeft medegedeeld."

II. De realisten.

In het eind van 1862 bezoekt Brumund het eiland Bali en schrijft uit Pasaroean een brief, opgenomen in de Not. Bat. Gen., deel I, 1864; hierin lezen wij (p. 91): "Immers ik heb mij, in strijd met 't geen mijne voorgangers [Friederich, v. Bloemen Waanders] beweren, moeten overtuigen, dat Bali de Indische veda's en casten-verdeeling niet bezit... Die welke men op Bali zoo (n.l. Veda's) gelieft te noemen, zijn hoogstens op honderd lontar bladen gegriffeld", n.l. mantra's. Men heeft 4 dier mantra's de eigennamen der Veda's gegeven, Rig, Jadjoer, Sana en Arthawa, deze beslaan tezamen slechts 1½ lontarblad. "De algemeene en eigennamen der Veda's, evenals die der Indische casten, zijn op Bali in geschriften overgebleven. En nu hebben de Balinezen uit eene ligt te verklaren oorzaak aan de eersten hun mantra's, aan de anderen hun vier verschillende standen aangepast."

Zoo schreef dus reeds in 1864 Brumund.

In 1870 houdt van der Tuuk met Dr. Kern een briefwisseling over Kawi en Balineesch; hieruit publiceerde Kern "Korte mededeelingen" in de Bijdr. van 1870 en '71; zoo lezen wij (deel 17, p. 213) van Kern:

"Een enkele opmerking veroorloof ik mij naar aanleiding van de laatste mededeeling omtrent de weda's, dewijl sommige lezers misschien daaromtrent eenige verwachtingen koesteren. Zonder de geheim gehouden verzameling van die geleerde Balische dame (een pedanda istri had tegen v. d. Tuuk gezegd, dat hij met blindheid geslagen zou worden, indien hij een blik in de weda's sloeg) gezien te hebben, durf ik voorspellen, dat er van hetgeen de Hindu's rg-weda's plegen te noemen, op Bali geen spoor zou te vinden zijn. Vooreerst is voor den Hindu de weda niets, zoo deze niet in de oorspronkelijke taal is, in het Sanskrit, welke taal op Bali onbekend is; nog veel minder kan er sprake zijn van kennis dier oude weda-taal. De weda's worden ook niet geheim gehouden; wat de Balineezen onder de weda's verstaan zijn stellig geheime

spreuken (mantra's). Dat de Balineezen onder weda's nu werkelijk deze tooverspreuken verstaan, is geen gissing, maar blijkt uit de Wiwâha (blz. 28/2:14) waar gûḍha-mantra (kuda-mantra?) geheime tooverspreuken, in de Balische vertolking, "weddha" heeten. Bovendien verdrijft het voorafgaande mudra, ook gebruikelijk bij bezweringen, allen twijfel omtrent den aard der Balische weda's."

Tot zoover Kern in 1870; zijn conclusiën, zonder de boeken gezien te hebben, zijn juist gebleken en bevestigd door hen, die de boeken wèl zagen. Eén ding is minder duidelijk geformuleerd. Het Sanskrit is in zooverre op Bali wel degelijk bekend, dat het een gewijde kerk-taal, geen spreektaal, van den priester is; echter het Vedische Sanskrit is en blijft een onbekend terrein voor den Balineeschen geestelijke; het Sanskrit zijner pûjâ's is uit de tantristische periode der Purâna's en gedeeltelijk zelfs eigen Archipelmaaksel. De pâda uit de Gâyatrî, het "bhargo dewasya dhîmahi" zou men met eenig forceeren nog een "spoor" kunnen noemen.

In 1892 (opgenomen in Not. Bat. Gen. 1893, dl. 30, p. 78—80) deelt B r a n d e s aan een belangstellend Hindoe, den Director of public instruction in Jeypore-State (Rajputana), den heer Haridas Sastri, mede:

"Friederich's verslag heeft verwachtingen gekoesterd, waaraan de werkelijkheid geenszins beantwoordt... Van Veda's is geen spoor gevonden."

Hiermee eindigt de strijd in de geschriften tegen de illusie; hoe lang deze nog bestaan bleef, zagen wij reeds.

Wij kunnen nu overgaan tot het positieve gedeelte, n.l. 1°. het gebruik van de termen weda en caturweda, zooals wij dat in wetenschappelijke geschriften omschreven vinden, en 2°. de werkelijke inhoud der weda's op Bali.

Dat de handeling van het *reciteeren van gewijde texten en spreuken* zoowel in den huisritus als bij de officieele tempeldiensten aangeduid wordt met mĕ-weda (synoniem: mĕ-pûjâ), daarover zijn de onderzoekers het wel eens.

Ook over het feit, dat de sĕngguhu — en helper van den priester, uit de sudra-kaste — dit niet mag doen, hoewel hij de weda's kent.

Van de ouderen vertellen Friederich[1]) en v. Eck[2]) over dit mĕ-weda.

V. d. Tuuk schrijft er over in zijn brieven aan Kern[3]), en geeft later in zijn Woordenboek (uitgegeven tusschen 1897 en 1912) nog synoniemen en citaten uit de oudere litteratuur.

Liefrinck heeft zich verdienstelijk gemaakt door de publicaties van *De Landsverordeningen van de Balische Vorsten op Lombok* (I, 1915), waarbij pĕswara n°. 10—12 voor ons onderwerp uiterst belangrijk zijn. Hierin wordt gehandeld over degenen, die *niet* de priesterboeken mogen hebben, lezen of er uit reciteeren, en over de mantra's, die de priesters bij het Yajña-feest moeten reciteeren.

De Kat Angelino[4]) vertelt ook belangrijke bijzonderheden over het reciet, waaruit wij aanhalen, dat op Kliwon de "caturweda" worden opgezegd.

Merkwaardig is nog wat de controleur P. de Roo de la Faille in 1899 mededeelde[5]) omtrent den ouden Balischen vorst op Lombok, die hoewel een gusti zijnde, in kennis van zijne religie niet onderdeed voor de pedanda's, wier gewaad en attributen hij bij zulke ceremoniën — bedoeld wordt: weda-lezen — wel eens voerde, waartoe hij niet gerechtigd was.

Bovendien vertelt ons Schwartz[6]) na zijn reis op Bali in 1898, dat ook Gusti G'dé J'lantik, de stedehouder van Karang Asem, toen aldaar de cholera begon te heerschen, deze bezworen heeft door in eigen persoon in den Tempel, dat was de meroe van Karang Asem uit 't Besakih-complex, offer- en verzoeningsfeesten te houden.

Nu kunnen wij overgaan tot een nadere beschouwing der Weda's

---

1) Voorloopig Verslag, I, p. 63, II, p. 46.
In TBG, VIII, 1859, p. 140 (hoofdst. X, Godsdienst) sluit v. Bloemen Waanders zich geheel bij Fr. aan.

2) In zijn "Schetsen", TNI, 1879, p. 47 (hoofdst. IV, Godsdienst).

3) In Bijdr., dl. 18, 1871, p. 78—82.

4) Balineesche Moedra's, 1922, p. 38.

5) Roo de la Faille (Narmada-lusthof) in TBG, 41, 1899, p. 420.

6) De Schwartz, Dagverhaal ..... naar Kareng Asem en Klungkung van 11—26 April 1898, in TBG, 43, 1901, p. 114 sqq.

uit de collectie-van der Tuuk, hier te Leiden bewaard en door Juynboll en Brandes beiden beschreven.

Onze Leidsche verzameling bevat ruim 10 codices, getiteld *Weda*. Zij zijn alle uit de nalatenschap van Dr. van der Tuuk en worden dan ook door Brandes in diens "Beschrijving" behandeld.

Hierbij dient opgemerkt, dat de eerste 9 codd. beschreven door Juynboll (Cat. II, 334—6) overeenkomen met Brandes n°. 1402—1410[1]).

De inhoud van verschillende codices komt overeen: er zijn o.a. 2 origineelen met hun afschriften bij. Reeds direct kan opgemerkt worden, dat Codex 1402 (4673) de volledigste is, terwijl 3 andere codd. fragmenten hiervan bevatten.

Maar wij zullen hier niet verder in detail-onderzoek treden, het gaat hier niet om 'n bepaalden text, een episch gedicht of een bepaald en omlijnd godsdienstig geschrift, maar de Weda's zijn *bundels* van godsdienstige geschriften, zij bevatten ritueele hoofdstukken evengoed als mystieke speculatiën.

Een bepaalden eisch van omvang en inhoud kan men dus niet stellen: elk ritueel voorschrift en elke mystieke beschouwing kan en mag volgens Oud-Javaansch en Balineesch besef in een *Weda* verwacht worden.

Toch zijn er wel enkele nadere beschouwingen te knoopen aan die *Weda-bundels*, die zich nu in Leiden bevinden:

De omvangrijkste codex, n.l. Brandes 1402 (= Cod. 4673) bevat onder meer:

1. Voorschrift omtrent de behandeling van gestorvenen, waarbij o.a. mantra's voorkomen, die ook bij de Suryasewana gereciteerd worden; wij wijzen alleen op de heilige getallen twaalf en honderd-acht, die hier het aantal alang-alang sprieten aangeven. Zooals bekend, spelen deze getallen,

---

[1]) Volledigheidshalve diene dit lijstje: Brandes, 1402 = Juynboll, 4673; Br., 1403 = J., 4674; Br., 1404 = J., 4675; Br., 1405 = J., 3873, 1e gedeelte; Br., 1406 = J., 4676; Br., 1407 = J., 3615; Br., 1408 = J., 4677; Br., 1409 = J., 4678; Br., 1410 = J., 3599; Br., 1411 = J., 3727; Br., 1412 = J., 3836.

vooral h o n d e r d - a c h t, dat is 9×12 of nog anders uitgedrukt: twee tweemaal en drie driemaal met zich zelf vermenigvuldigd, een rol in de Zonne-vereering: reeds het Vanaparva kent een Sūrya-nāma-asta-çatakam [1]).

2. Dan volgen kalĕpasan- of verlossings-spreuken, waarbij vooral de magische werking van woordherhaling een rol speelt, b.v.:
wajă-daging, daging-wajă, wajă-daging.
Ook speculaties, waarbij de 3 deelen van den mensch terugkeeren naar de 3 kosmische principia, en wel het lichaam naar de Bāyu, de zinnelijkheid naar de Tutur, een wisselwoord voor het meer gebruikelijke Çabda, en de geest (ātma) naar de Hiḍĕp.

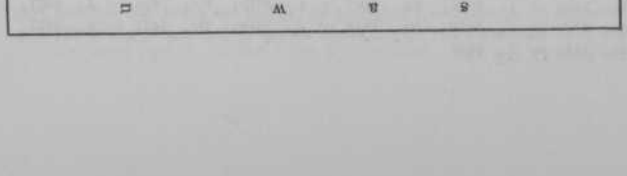
3. Hierop komen weer voorschriften omtrent het reinigingswater voor de gestorvenen: (nihan tingkah weh bañu pasocan ring wwang mati), waarbij vooral de "ra cadana", een papiertje met de "ongkara" van 16 letters beschreven [2]), een rol speelt.

---

1) Vanaparva, ed. Bombay, 3 str. 1—86 = ed. Calcutta: str. 131—218; vert. Roy III, p. 12—13.

2) Hier in de Weda staat de juiste, volledige term: mukha-samchadana (gelaats-bedekking), ook rai-samchadana: en komen twee verbasteringen veelvuldig voor: 1°. rai-cedana, zóó in Cod. 5079 (Cat. II, 262), waar in fol. *a* 14—*b* 14 zoowel het in klaverbladvorm geknipte papier met de tryakṣara (um maṃ aṃ) als de rai-"cedana" zelve genoemd worden; de laatste bevat de ṣoḍaçākṣara, n.l.

(1) oṃ; (2) aṃ (3) ah (= Rwa bhineda); (4) uṃ (5) maṃ (6) am (= Tryakṣara); (7) naṃ (8) maṃ (9) çiṃ (10) waṃ (11) yaṃ (= Pañcāksara); (12) saṃ (13) baṃ (14) taṃ (15) aṃ (16) iṃ (= Pañcabrahma).

4. Hierop volgen weer mystieke uiteenzettingen, in zeer gedrongen stijl en uit de latere periode; wij zouden een kort résumé van de geheele Oud-Javaansche mystiek moeten geven, om deze korte sententies uit te leggen; het zijn aphorismen van denzelfden aard, als die uit Cod. 5174, boven op p. 132 sqq. meegedeeld.

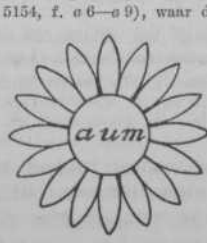
   Deze wijsheids-spreuken hebben drieërlei doel of toepassing; zij dienen ten eerste tot het geven van een inzicht in de opbouw van den kosmos, maar tevens praktisch bij bereikt inzicht, als verlossingsmiddelen uit de stoffelijk-zinnelijke wereld.

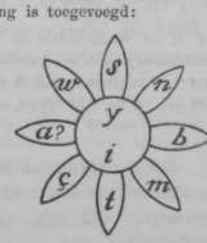
   Tenslotte zijn ze zelfs tot amulet, vooral tegen toovenarij, te gebruiken, veelal om er mee te "lukat"-en. Het Balineesch "lukat" is hetzelfde gebruik, als het Javaansche ng-ruwat.

5. Aansluitend hierbij komt een uiteenzetting van het magisch vermogen om het tijdstip van zijn eigen dood te kiezen; het swa-canda-maraṇa [1]). Zooals veelal in tutur's (reeds Kern en Pigeaud wezen hier herhaaldelijk op), is dit leerstuk in den vorm van een gesprek tusschen Kumāra als leerling en bhaṭāra

---

Een andere opstelling vinden wij in de "Tingkah ing sang hyang Pañcāksara (Cod. 5154, f. a 6—a 9), waar deze teekening is toegevoegd:

Dus de daçākṣara in de aṣṭadala padma (achtbladige lotusbloem) en de tryakṣara in de ṣoḍaça-dala padma (16-bladige lotusbloem).

Naast de term rai cedana geeft v. d. Tuuk in zijn Woordenboek ra cadana, waarbij hij (T, I, 709; èn T, I, 276 s.v. ulantaga) eenige opmerkingen maakt omtrent dit onderdeel van 't dooden-ritueel.

1) Van algemeene bekendheid is, dat Bhīṣma, de oom der Pāṇḍawa's dit vermogen bezat, waardoor hij, liggend op een bed van pijlen, den verderen krijg der P. en Kaurawa's kon volgen, alsook allerlei nuttige leering kon mededeelen. Zie Mbh. VI, cap. 119.

Guru als leeraar gegeven. De Meester brengt het in verband met de drie hoofdaderen in 't lichaam, die hier de "marga tiga" of drie wegen heeten, en aangeduid worden met de minder gebruikelijke termen: R tana-wāha (iḍā, pinggalā), L rasa-wāha (pinggalā, iḍā) en M prāṇa-wāha (gewoonlijk: suṣumnā); deze woorden zijn van Skt.-herkomst; tana-wāha is verbasterd uit anna-wāha, de weg der vaste spijs (hawan ing sĕkul), rasa-wāha, de weg der vochten (hawan ing we), prāṇa-wāha, de weg van den adem (hawan ing bayu).

Bij de rechterader hoort Brahma, de gloed ervan is als van Sūrya, links Wisnu, de gloed ervan is als van Candra, in 't midden Çiwa, de gloed ervan is als van Agni.

Dan komt een verdere uiteenzetting, die wij hier niet op den voet zullen volgen.

Bij 't sterven gaat ieder der 3 goden uit zijn zetel in de ader naar zijn eigen hemel.

Aangestipt dient te worden, dat hier een gedeelte van het esoterische vocabularium woord voor woord verklaard wordt: b.v. het wijde (breede) veld [tĕgal malwā] is het aangezicht; de mystieke put Silodaka zijn de lippen, de botsende rotsen [sela matangkĕp] zijn de tanden, e. a.

Daar het lichaam, behalve zetel der drie goden, ook is een samenstelling der 5 elementen (pañca-mahābhuta), kan men met het naderen van den dood aflezen uit het verdwijnen van telkens zulk een element. De guru leert:

(1) Wrijf over uw lichaam, als het niet kraakt (ritselt? *kisik*) dan is daarmee de dood u aangekondigd; het heet Aardeverlies, als het zoo is; over 5 dagen komt de dood.

(2) Als gij niet meer urineert[1]), dan is daarmee de dood u aangekondigd; ..... Water-verlies[2]), ...; over 4 dagen komt de dood.

(3) Houdt uwe oogleden vast (talampaka ning matanta), als de kalacakra niet zichtbaar is, is het Vuur-verlies, als het zoo is; over 3 dagen komt de dood.

---

1) Letterlijk: yan pangĕyĕh kita, yan tan tumitis mutranta, pati kajar denya...
2) Het woord apalina, dat hier hoort, is uitgevallen.

(4) Bedek uw mond, als uw uitademing koud is, is dat Windverlies; over 2 dagen komt de dood.

(5) Papagaai (parkiet, atat), zoo heet de tong, als die stamelt en gij niet spreken kunt, dan komt morgen de dood, het is Ākāça-verlies, als het zoo is.

6. Eenmaal over de pañca-mahābhuta of 5 elementen begonnen, volgt nu via een uiteenzetting van de mahāpadma, weer een nieuwe behandeling van die 5 elementen in verband met de mahāpadma en de samenstellende deelen van het lichaam (vleesch, bloed, licht der oogen, stem-geluid [çabda-swara] en haar).

7. Merkwaardig is (fol. 16) deze mededeeling:
Als men op Bali leeft, heeft men tot kostbaarheid (ratna) de Om-stip (Windu); leeft men in Tañjung Pura (Borneo), dan het mannelijk beginsel (de Taya); in Malayu: Wiçesa; in Jambu-dwīpa: Çiwa; op 't eiland Java: (pustaka limang daçada) onduidelijk.

8. Dan weer brokstukken Verlossingsleer (kalĕpasan); onderricht over de 3 principia: Çabda, Taya, Hiḍĕp[1]); opnieuw over de 3 aderen, de 5 elementen, de ken-zintuigen (jñānendriya); al de kleine fragmenten, die volgen, zullen wij niet opsommen.

Na de theoretische hoofdstukken of paragrafen krijgen wij een handleiding voor het ritueel.

Dan weer een speculatie over het Vuur (Agni), dat uit de verschillende organen naar buiten treedt, en zoo het geheele gebied van zulk een orgaan verbrandt.

In het slot (fol. 37—77) is opgenomen een volledige, doch beknopte handleiding van de verschillende liturgieën: Dooden- (of Lijk-)dienst), Huisliturgie, Tempel-dienst, e. a., waarvan wij op p. 7 sqq. mededeeling deden.

Zonder naar een volledige behandeling van dezen Weda-bundel gestreefd te hebben, meen ik toch een indruk te hebben gegeven van wat men alzoo in zulke bundels kan aantreffen.

1) Afwijkend van de gewone triçakti: Çabda, Bāyu, Hiḍĕp; bovendien volgen op de 3 genoemde nog andere termen; in strijd met den titel "Iti sari ning tiga".

BIJLAGE II.

DE SANG HYANG KAMAHĀYĀNIKAN.

Wanneer wij de *oudste* (ons bekende) *redactie*[1]) van dit Boeddhistisch geschrift eens nauwkeuriger beschouwen, dan blijkt hieruit duidelijk, dat ook deze eindredactie als geheel een jongere structuur vertoont, dan b.v. een werk als de Çiwaïtische Bhuwanakoça. Reeds Kats onderscheidde den zuiver-commentaar groep van de "vrije bewerkingen". Als derde groep noemde hij een compilatie dezer beide typen en merkt dan (pag. 9) op: "deze groep wordt vertegenwoordigd door... en ook door het derde deel van A".

Het is nog een open vraag, of de "compilatie" chronologisch *volgde* op de "vrije bewerkingen". In verband met onze onderzoekingen voor de Çiwaïtische dogmatische werken, lijkt het ons aannemelijker, dat op oudere redacties (van de structuur: "zuiver commentaar") volgden jongere met minder Sanskrit-verzen en dat eerst daarna kwam een geheel verlaten van het origineel. (Zie boven, p. 69—75 en de restrictie aldaar gemaakt, pag. 75 noot 1).

Een nadere analyse van redactie A toont het volgende aspect:

I. fol. *b* 8—*a* 25; ed. p. 17—30: Sang hyang Mantranaya.
Een zelfstandig stuk van de "oude" structuur, n.l. doorloopend Sanskrit-verzen, met Oud-Javaansch commentaar.

II. fol. *a* 25—*a* 27; ed. p. 31—p. 34 regel 13 v.b.: een "Inleiding".
Dit stuk is zonder Sanskrit-verzen.

---

1) Cod. 5068 = Cod. A, waarop de text-editie van Kats (1910) berust. Een onderzoek naar een vierde redactie, Cod. 876 Bat. Gen. (Cat. II, 326) hopen wij te zijner tijd te verrichten; wellicht zal deze codex nadere opheldering geven omtrent den loop van het versmeltings-proces tusschen Oost-Javaansch Boeddhisme en Çiwaïsme.

III. fol. *a* 27—*a* 36; ed. p. 34 regel 14 v. b.—p. 42 regel 10 v. b.: "Sat-pāramitā".

De structuur hiervan is, dat bij elke *nieuwe* pāramitā één Sanskrit-strofe wordt geciteerd, terwijl in de groote stukken Oud-Javaanschen text, daar op volgend, slechts fragmenten van Sanskrit-strofen aangetroffen worden.

IV. fol. *a* 36—*a* 39; ed. p. 42 regel 11 v. b.—p. 44 onderaan: Catur-pāramitā.

Hier ontbreken zelfs aanhef-verzen; er zijn alleen nog vers-fragmenten tusschen den doorloopenden text aanwezig.

V. fol. *b* 39—*a* 40; ed. p. 45 regel 5 v. b.—regel 20 v. b.: Pañca-dewī.

Slechts 2 volledige Sanskrit-strofen met vertalenden Oud-Javaanschen commentaar.

De huidige redactie A vereenigt de stukken III—V door enkele zinnen (ed. p. 45 regel 1—4 v. b. en p. 45 regel 14—20).

VI. fol. *a* 40—*b* 41; ed. p. 45, regel 24 v. b.—p. 45 regel 4 v.o.: Mahāguhya, aanvangend met de Catur-yoga, zonder Sanskrit-verzen, maar den naam van Dignāga noemend.

VII. fol. *b* 41—*b* 45; ed. p. 46 regel 3 v. o.—p. 51 regel 4 v. o.: Paramaguhya, een stuk over adembedwinging (adwaya-jñāna èn prānāyāma genoemd), zonder Sanskrit-strofen.

De huidige redactie A vereenigt deze stukken IV en V door beide te noemen, dan iets aan te stippen uit het Paramaguhya, maar met de behandeling van het Mahāguhya aan te vangen (ed. p. 45 regel 20—23).

VIII. fol. *b* 45—*b* 46; ed. p. 51 regel 3 v. o.—p. 52 regel 5 v. o.: sang hyang Diwarūpa.

Over de mystieke Bajra-jñāna, zonder Sanskrit-verzen.

IX. fol. *b* 46—*a* 47; ed. p. 52 regel 4 v. o.—p. 53 regel 6 v. o.: Sapta-samādhi.

De in den aanvang genoemde sapta-janma worden niet behandeld. Zonder Sanskrit-verzen.

X. fol. *b* 47—*b* 48; ed. p. 53 regel 5 v. o.—p. 55 regel 3 v. o.: *zonder titel;* behandeling van de letters van het alphabet, gelocaliseerd in het lichaam, dat "stūpa-prāsāda" heet, zonder Sanskrit-verzen; het slot: "pūjar sang hulun krtopadeça i sang hyang Mahājñāna, kengötaknanta kita ng jinaputra" wijst op het einde van een hoofdstuk.

XI. fol. *b* 48—*a* 52; ed. p. 55 regel 2 v. o.—p. 59 regel 17 v. b.: *zonder titel,* eerst over "het glanzende lichaam", noodig om het Buddha-schap (ka-hyang-buddhan) te bereiken; door een nieuwe behandeling der sapta-samādhi en bāyu-mandala theorieën. Ook hier eindigde [1]) een hoofdstuk of wellicht een vroegere redactie: "Iti *ḍang* hyang kamahāyānikan parama samaya mahopadeça...".

Zonder Sanskrit-verzen.

XII. fol. *a* 52—*a* 54; ed. p. 59 regel 18 v. b.—p. 61 regel 18 v. b.: *zonder titel.*

Een syncretistische poging tot verzoening van verschillende inzichten (nir-ākāra, sākāra, wāhyaka), waarbij ook de (smārta of çaiwa) Triniteit in het Boeddhistisch stelsel wordt opgenomen, door eenvoudig te verklaren, dat uit Wairocana's alwetendheid deze triniteit (Içwara, Brahma, Wisnu) is voortgekomen. Zonder Sanskrit-verzen.

XIII. fol. *b* 54—*a* 62 (slot); ed. p. 61 regel 19 v. b.—p. 70 (slot): Tatwa-wiçesa. Een samenhangend gedeelte, waarin alle mogelijke termen uit het

---

[1]) Ook reeds door Kats opgemerkt, ten rechte wijzend op "haywa cawuh" (aant. 36).

Mahāyāna besproken worden, volgens den "ouden" structuur van Sanskrit-vers, trouw gevolgd door O.-J. commentaar.

Hierop laten wij een kort overzicht volgen van die stukken uit redactie C, waarvan Kats overeenkomst of afwijking met redactie A vermeldde:

1°. 1(slot)-*b* 2.	Inleiding, overeenkomend met A, II.
2°. *b* 2—*a* 5.	Paramaguhya, overeenkomend met A, VII.
3°. *a* 5—*b* 5.	Saptasamādhi, overeenkomend met de tweede behandeling hiervan in A, XI.
4°. *b* 5—*a* 6.	Pañcaskandha, overeenkomend met het begin van A, XIII.
5°. *a* 6.	Een stuk over Mahāpurusa; ed. Kats, p. 129.
6°. *b* 11.	Satwa, rajah, tamah; ed. Kats, p. 120.
7°. *a* 16.	Onderricht van Agastya over 3 brata's met Skt.-strofen; ed. Kats, p. 162.
8°. *a* 17.	Over paksa's (boddha, bherawa, siddhānta, sang rsi, brāhmana); ed. Kats, p. 143.
9°. *a* 18.	Zoogenaamd over de sadangga-yoga, behandelend de astalana; ed. Kats, p. 156.
10°. *a* 24—*a* 27.	Siddhirahasya, met Skt.-verzen (vermelding van citta, buddhi, manah); ed. Kats, p. 145—53.
11°. *b* 27.	Trimala, overeenkomend met hetzelfde stukje uit A, XIII (A, fol. *a* 56).
12°. *a* 35.	pañcātma, overeenkomende met 5 van het zevental uit de Suryasewana (p. 32); ed. Kats, p. 169.
13°. *a* 35.	pañcabāyu, opsomming, het gewone Hindoe-vijftal; ed. Kats, p. 168.
14°. *b* 37.	Satwa, rajah, tamah; ed. Kats, p. 120.
15°. *a* 38.	Zoogenaamde "samādhi" over de saptāgni; ed. Kats, p. 160.
16°. *b* 38.	Een stukje "Rahasya", waarin bāyu-çabda-hiḍēp; tutur-manon-rahasya; ed. Kats, p. 127.
17°. *a* 40.	pañcabāyu, uitleg van het Hindoe-vijftal; ed. Kats, p. 158.

18°. *a* 42. De 6 algemeen-Javaansche āsana's, zie boven, p. 24; ed. Kats, p. 158.

19°. *a* 42—*a* 43. Saḍ-angga-yoga: prāṇāyāma enz., de gewone Hindoe-behandeling; met Sanskrit-verzen, die in het Oud-Javaansch vertaald worden; ed. Kats, p. 153—6.

20°. *a* 43. Over brahmakunḍa en tryagni; ed. Kats, p. 160—1.

21°. *b* 43—*a* 44. Prajñāpāramitā, overeenkomend met de 6e pār. van A, III, (met Skt.-vers).

22°. *a* 44—*a* 45. Dānapāramitā, zonder het Skt.-vers, afwijkend van de behandeling: A (zie opm. v. Kats, p. 136, n. 3); eindigt met Içwara. — Einde.

Beschouwen wij dit overzicht, dan blijkt, dat van het specifiek-Boeddhistische al weinig overbleef in redactie C. De stukken, die het met redactie A gemeen heeft, vormen ongeveer een zesde deel van het heele werk. Hiervan zijn Pañcaskandha (4°), Trimala (11°) en Prajñāpārimitā (21°) volgens de "oude" structuur van Sanskrit-vers met commentaar. Daartegenover staat, dat het Siddhirahasya (10°) wel de "oude" structuur heeft, maar niet in redactie A voorkomt. De behandeling en terminologie uit dit stuk vertoonen, voorzoover wij na konden gaan, geen specifiek-Boeddhistische trekken, de verdeeling citta, buddhi en manah b.v. troffen wij ook aan in de Saptabhuwana (zie aldaar, p. 114 noot 2).

Van vrijwel alle van redactie A afwijkende stukken blijkt, dat zij *niet* Boeddhistisch doch Hindoeïstisch georiënteerd zijn (Mahāpurusa, Pañcātma, Pañcabāyu, "Rahasya", Brahmakunḍa). Vooral de vermelding van Agastya als autoriteit (in een "oud" stukje met strofen) verplaatst ons in anti-Boeddhistische sfeer[1]). Als wij hierbij in aanmerking nemen, dat *alleen* redactie C (ed. p. 118) in den aanvang (vóór de "Inleiding", overeenkomende met A, II) Sindok vermeldt, den vorst van Mĕdang uit de eerste helft der 10e eeuw, dan lijkt het niet onaannemelijk, dat wij in deze redactie C een Hindoeïstische (Çiwaïtische?)[2]) omwerking hebben van een Boeddhistisch origineel, waarbij stukken als de algemeene Parama-

1) Inscripties van Pereng (Midden-Java, 863), Dinaya (Oost-Java, 760).

2) Wegens de pañcabrahma op fol. *a* 14: Om! Sa ba ta a i (ed. p. 184).

guhya — dat zichzelf N.B. noemt met den term, dien het voor de specifieke Siddhānta-uitdrukking verklaard heeft (*b* 45, ed. p. 51) — niet in den weg stonden.

Beschouwen wij nu, met deze kennis omtrent redactie C. de redactie A, dan blijken veel "oude" stukken uit A (dus met Skt.-verzen en commentaar), als I, V geheel te ontbreken of als III, XIII slechts voor een klein deel bewaard in de "omwerking" C.

Het is dus heel wel aannemelijk, dat die verhandelingen, die in het geloofsleven een rol bleven spelen (zooals b.v. vooral het Paramaguhya, VII, de mandala-theoriën uit XI en syncretistische beschouwingen als XII) meegingen in het algemeene proces, waarbij het geestelijk bezit der Hindoe-vreemdelingen steeds meer zich aansloot aan en zich vervormde naar de Javaansche geestesgesteldheid; wat niet populair was, zou dan eerst onveranderd en onaangetast meegenomen zijn, om dan later vanzelf af te vallen.

Dat de zeker niet populair gebleven Mahāguhya (VI), — die een yoga-indeeling noemt (mula, madhya, wasāna, anta), welke plaats moest maken voor de sad-angga-yoga, en verder ook de niet algemeen bekende bhāwanā's en āryasatya's, — den naam van Dignāga (ed. p. 45, cf. p. 10; een bekend leerling van Asangga uit de 6e eeuw) noemt, pleit voor den ouderdom van dit stuk. Zoo is het niet uitgesloten, dat de oudere stukken in den Çailendra-tijd reeds als commentaar op een Sanskrit-werk bestonden, en dat onze redactie A met haar jongere stukken nog vóór Sindok geplaatst zou kunnen worden, terwijl de "omwerking" C dan als Oost-Javaansch en tijdens of nà Sindok vervaardigd te beschouwen zou zijn.

REGISTER

der *voornaamste* begrippen en termen in dit werk behandeld.

Volgorde van het Hollandsche alphabet. Hierbij is tusschen de geaspireerde en niet geaspireerde consonanten geen onderscheid gemaakt. Alle sibilanten (*s*, *ṣ* en *ç*) vindt men onder *s*. Bij de voortdurende wisseling in schrijfwijze tusschen *b* en *w* zoeke men onder beide, voor woorden, die met een van beide kunnen aanvangen. Meestal is *ai* door *e* en *au* door *o* weergegeven. Een enkel woord als *aiçwarya* behield zijn *ai*. *Titels* van werken werden niet opgenomen. Een pagina-cijfer tusschen ( ) beduidt, dat wel het begrip, maar niet het woord genoemd wordt, zoo vindt men b.v. op pag. 126 wel de acht windstreekhoeders vermeld, maar niet het woord astalokapāla. Het woord *etc.* achter een paginacijfer slaat op de loci uit de "Schets van enkele dogma's", p. 55—69, en wijst dan op de *voornaamste* plaats, waar zulk een terminus besproken werd.

abyakta 83
āçamana 37
āçamanīya 37
adharma 69, 106
adhibhotika 106
adhidewaka 106
adiguru 124
adhikāra 100
adhomukha 81
adhyātmika 106
adhyayana 106
adwaya-jñāna 60
āgama 105
agneya-snāna 42
agni 35 sq., 66 etc., 83, 84, 124, 149, 150
agni-maṇḍala 21, 64
agni-rahasya 119 sqq.
aghora 62, 82 sq., 94
agra-maṇḍala 64
ahangkāra 84, 98, 105, 114 sq.
āhāvānīyāgni 20
aila 113 sq.
aiçwarya 23, 24, 69, 82, 105 sq.
ajñāna 69
ajñana 106, 129
akāra 55 etc., 88, 116
ākāça 66 etc., 83, 84, 98, 102 sqq.
akṣamālā-mudrā 14
akṣara 55 etc., 116
akṣata 35 sq.

alepaka 101 sqq.
am-ah 59 etc., 119 sqq., 122 sqq.
ambĕk 129
amogha 25
amṛta 119 sqq.
amṛta kundalinī 116, 118 sqq.
amṛta-mudrā 21
amṛtāñjīwani 21
amṛta-sañjīwani 21
amṛta-sañjīwani-prayoga 8
amṛtī-karana 48
an-aiçwarya 69, 106
ananta 24, 105
anantāsana 13, 22 sqq.
ananta-wiçesa 125
angĕn-angĕn 129
aṇima 105
añjaly-añjali 14
anna 59 etc.
anna-mārga 59 etc.
anna-wāha 59 etc., 149
antaḥkaraṇa 114
antala *sic* saptapātāla
antarātma 32
antyātma 32
antyesthi 48, 51
anugraha(ka) 48
anugraha-mantra 13, 49, 51
anumāna 105
anusvāra 21, 55 etc.
apāna 61, 96, 98
āpas 59 etc., 67 etc., 83, 84, 98, 102 sqq., 123
āpo-mārga 59
apsu dewa 13, 30, 32
ara 64
arcana 88 sqq., 96
arcana-wiçesa 125
arghya 37
argh(y)a-dwaya 37
ardhacandra 55 etc., 94, 109, 116, 119 sqq.
ardha-nareçwarī 30 sq., 58 etc.
arkāsana 10, 11
ARKSMRLWYU 30
arthawa 143
āsana 11, 23 sq.
asih 105
asta-aiçwarya 51, 69 etc., 105
asta babahan 131
asta-dala 23, 64, 116, 148
astāgni 130
asta-graha 11, 12, 26
asta-guna 125
asta gunung 132
asta jrohan 130
asta kabuyutan 131
asta kamulan 131
asta lana 100
asta-lokapāla (126)
asta-mahāsiddhi 69 etc.
asta mandala 132
asta mas 132
asta-pañca-ranini 131
asta pasalahan 130
asta pustaka 132
asta rāma 132
asta rum ing nusa 132
asta-siddhi 106
asta-çiwa 82
asta-tanu 100
asta widyāsana 105
astra 64
astra-mantra 11, 12, 16 sqq., 24, 26, 36
astra-mudrā 14

açuddha-widyā 83
atala *zie* saptapātāla
atiçuddhātma 15
atji 59
ātma 20, 32, 38, 47, 52, 100, 147
ātma-lingga 99
ātma-tatwa 25 sq.
āwāhana (mudrā) 14, 15
awairāgya 69
avidyā 121
awyakta 84

babahan sanga 67
bhadrā 25
bahnidharaṇa 119 sqq.
bajrapāṇi 33
bhakti 27, 105
bāma-dewa 14, 42, 62, 82, 83, 94
baṇa 127
bañu 123
baruṇa 127
baruṇa-maṇḍala 64
bhasma 8, 13, 42 sq., 77
bhasma rarasuh 43
bhasma tiga 42
bāyu 66 etc., 83, 84, 97, 102 sqq., 119 sqq., 123, 129, 147
b. çabda hiḍĕp 58 etc., 115, 122, 127, 129
zie pañca-b. en daça-b.
bāyu-maṇḍala 64
bāyu-paksa 102 sqq.
bĕḍak 35
bherawa 101 sqq., 127 sq.
bherawa-marga 101 sqq.
bĕrĕsih 8
bīja- (wīja) 35 sq., 59
bilva 36
bindu 55 etc. *zie* windu
boddha 101 sqq.
boddha-paksa 102 sqq.
bhoga 105
bhoktṛ 42, 48, 50
brahma *passim*
brahma-moerti 41
brāhmaṇa (100), 102 sqq.
brahmāngga 12, 26, 42
brahmarandhra 63, 67
brahmātma 32
bhranta 106
b(h)rgu 132
bhrū-madhya 63.
buddhi 84, 97, 98, 105, 113 sqq.
buddhīndriya 66 etc.
bhujangga 104
b(h)ukti 57
bungkah 115, 118
bhur-bhuwah-swah 16 sqq., 30, 42, 82 sq., 89 sqq., 92, 96, 110 sq.
butih 30
bhuwanatraya 49
byāna 61, 98 *zie* wyāna
b(h)yoma-mudrā 36
b(h)yoma-çiwa 36, 122
bhyoma-çiwa-mārga 122

cakra 64, 118 sqq.
camanīya 37
cānaka 101 sqq.
candana 35, 36
candīça 50
candra 97, 123, 149
candra-maṇḍala 21, 64
candrāmṛta 48
candu-çakti (mantra) 31, 125, 128

cardamom 34
catuḥsandhyā 12, 27
catur-aiçwarya 12, 22 sqq., 69 etc.
caturbhuja 37, 40 sqq.
caturdaçāksara (62), (117)
caturdaça-praṇawa 62
caturdaça-pura 117
caturlokapāla 127
caturmukha(na) 41, 69
caturpada 67 etc., 100, 107
catur-rĕsi 12, 27
catur-tarpana 12, 27
caturweda 137
cetana 132
cetana tĕlu 105
cewah 131
citra-bhuwana 134
citta 113 sqq., 129
citta-jñāna 98
crocus 34

dadhi 34, 50
daksināgni 20
dāna 106
dhanañjaya 61
dhāraṇā 120
dharma 20, 23, 24, 60 etc.
dharma-jāti 31, 42, 58, 129
dharma-wiçesa 125 sq., 130
daçabāyu 61 etc., 133
daçabāyu-mantra 31
daçabhuja 41
daçāksara 123
daça nāpi 81
daça-çīla 107
daçendriya 66 etc., 118
deça 79
dewārcana 48
dewadatta 61
dewa-pratisthā 19, 30 sq.
dewa-sanghara 48
dewa-tarpana 48
dīpa 35 sq.
dīpana 48
dīptā 25
dīrgha 89 sqq., 93, 96
dīrghāyu 8, 13, 22, 37 sqq.
dīrghāyusa 119 sqq., 123
dhūpa 35 sq.
durgā 10
durga-dewi 130
dwādaça-kālātma 21
dwādaçānggula 47
dwādaça-tatwa 83
dwijāti 100
dwiwindu 55 etc., 90 sqq., 92
dhyāna 13, 47, 82

ekāksara 55 etc.
ekanetra 105
ekapuspa 13, 49, 52
ekarudra 105
ekasthāna 51
ekawindu 55 etc., 90 sqq., 92

gamana 127 sq.
gandha 34 sqq., 66 etc., (101), 106
gandha-groep 13, 35 sq.
gandhāksata 35 sq.
gandamadana 113
ganda-pura-wangi 125 sq., 134
gandheçwarī 35
gandhodakasnāna 36
ganeça 10, 36
ganggā (dewi) 12, 21, 22, 30, 32, 33, 34, 97

ganggāmṛta 48
gaṇitri 12, 13, 14, 47
gaṇthā 13, 27
garbha-mantra 12, 26
garga 126
gārhapatyāgni 20
garuḍa 20
gāyatrī 18, 44 sqq., 83, 142
gāyatrī-nyāsa 32
giraiçwarya 84, 86
godawarī 33
g(h)raṇa-wiçesa 125
grīm-mantra 13, 36, 47 sq., 51
ghṛta 34, 50
guhya 42, 44, 46, 50, 94
guhyātiguhya 50
guru 40, 43, 99, 126, 128, 129, 131, 136, 149

hamsa 59
hari 98
haridrā-kumkumā 36
harohara-rudra 128
harohara-çumbhu 128
harttha-he(r)ttho 107, 125, 128
hawan 149
hayagrīva 18
hayu 58 etc., 128
hĕning 66 etc., 130
hiḍĕp 58 etc., 129 sq. *zie* bāyu
himawān 113
hīna-jñāna 81
hinĕban 113, 130
hiçora 130
hraswa 89 sqq., 93, 96
hṛdaya 22, 63, 96
hṛdaya-cakra 63
hṛdaya-puṇḍarīka 63 sq., (116)
hṛdi-sthāne 80
hṛt-padma 11
humar (= Umā) 42
hūmkāra 48

IAKSMRLWYU 30 sq., 35
iḍā 56, 59, 82, 121, 149
iksu 34
ilā 34
indra 127
indraloka 83
indriya 66 etc., 105
īçāna *passim*
isi 115
īçwara *passim*

jadniya 39
jagadnātha 42
jagra 68 etc., 98
jagra-pada 64, 68 etc.
jalacakra 80
jalaksmi 130
jambe 34
jambikā 27
janaloka 83, 110 sq.
janas 18, 68
japa 13, 47
japa gaṇitri 49
jayā 25
jīwa 121
jīwa-mṛta 129
jīwa-çuddha 37
jñāna 23, 24, 69 etc., 77, 88 sqq, 105
jñāna-çakti 93
jñānātma 32
jñāna-warjita 81
jñānendriya 66 etc., 150
juni 59
jurinĕt 129

jwala, jwālini 16 sq.
jyoti 35

kadikaran 100
kadīrghayusan 133
khakholka 11, 17
kāla 43, 51
kālāmṛtyu 134
kalĕpasan 116 sqq., 123, 130, 132 sq., 147, 150
kalimahausadha 43, 134
kalpaka 34 sq.
kamoksan 123, 129 sq.
kanirbāṇan 122
kantha-mūla 51, 83, 96, 97
kara-çodhana 12, 15
kara-wiṣṭa 43, 53
karayunan (caru ning —) 8
karma-waçana 105
karmendriya 66 etc.
karnika yama 23
karpūra 34
kaça 127
k(h)asolka 14, 26, 30, 36
kaumarī 20
kawaca 64
kawaca-mudrā 36
kawerī 33
kawyāpaka 105
kāyaçuddhi 25
keḍĕp 130
kĕmuh 37
kĕtĕg-mĕlĕng 128
ketu 110
kewala-çūnya 98
kewalya 82
kewalya-pada 82
kewalya-çāntika 82
kīlaka 59
koça 65 etc.
koçika 126
koçikī 22, 23
kowera 127
krama 14, 15
kriyā-çakti 93
krkara 61
krodha-gedaante 41
krsna 40, 41
krsnī 27
ksama-karana 36, 48
ksama-mantra (om ksamaswa) 13, 27 sqq., 49, 50 sq.
ksetra 127 sq.
ksīra 34, 50
kudu 127
kula-kundalinī 121 sq.
kulāmṛta 122
kumāra 35 sq., 91, 97, 99, 134, 148
kumbhaka 16, 60 etc., 121
kumkumā 36
kunda (rahasya) 119 sqq.
kundala-dhāra 38, 40
kundalinī 61 etc., 118 sqq.
kundang 127
kupīna 44
kūrma 61
kurusa 126
kuruwa-cakra 128
kūta-mantra 10, 11, 12, 26, 30, 88 sqq., 96

laklakan 110, 131
lak pikā 35
lalāta 63
lek(h)ita 57
lĕlĕmbutan 59
lĕngis 129

lepaka 101 sqq.
lĕpas 130, 132
lila-waraṇa 129
liṇa 56, 84, 88, 93
lingga 100, 113, 118, 133
lingga-mudrā 14
lingir 100
lohana 107, 125
loka 82 sq., 100
lokanātha 133
londa-prana 129
lukat 8, 43, 148

madhu 34
madhya 92
mahābhiksu 102 sqq.
mahābrahma 82
mahābrāhmaṇa 105
mahabhuta 66 etc.
mahādewa 32, 93, 98, 126, 130, 132
mahāguhya 100
mahājñāna 100, 130
mahākathā 100
mahāloka 83, 110 sq.
mahāmeru 100, 110
mahāmṛtamudrā (sādhana) 21
mahāmuṇḍa 104
mahānādī 81
mahāpadma 63 etc., 150
mahāpaṇḍita 100
mahāpuspita 101 sqq.
mahas 18, 68 etc.
mahāçarīra 129
mahāsiddhi 51
mahasūkṣma 82.
mahātala, *zie* saptapātāla
mahātatwa 100
mahātmya 89
mahāwawal 102 sqq.
mahāvyāhṛti 18, 82
mahāyāna 104
mahāyati 117
mahāyogi 82
mahendra-maṇḍala 64
maheçwara 83, 98, 105, 126
mahī 83
mahiçora 126
mahiçwari 130
ma-kāra 48, 55, 88
malatī 81
mālinī 81
mālyawān 113.
manas 59 etc., 61, 67, 84, 97, 98, 113 sqq., 129
mandakinī 33
maṇḍala 64, 88
mandara 113
manik 125
manon 115, 129
mantra *passim*
manungkuli 127
marga tiga 59, 117, 149
mātra 44, 97
mĕlĕng-mĕlĕng 125
mĕñan 36
mengĕt 113, 115, 130
metri 126
mewŏ 128, 129
mokṣa 82, 89
mṛtyu 41
mṛtyukrodha 37, 41
mṛtyuñjaya 7, 13, 22, 35, 37 sqq.
mudrā *passim*
mudrārcana 88
mukha-saṃchadana 147

mukta-pada 100
mukti 121
mula 92.
muladhara 63 etc., 96, 118 sqq.
mula-kantha 63 etc.
mula-mantra, 11, 12, 18.
muni 100
mutĕr ganitri 14

nabhi 63 etc., 67 etc., 96, 119 sqq., 123
nabhi-cakra 64 etc.
nabhi-padma (116)
na bhumi... 95, 96, 97, 107, 125
nada 55 etc., 81, 83, 89 sqq., 93, 94, 97, 109, 116, 117, 118, 119 sqq.
nadanta 55 etc., 89 sqq., 93, 97
nadi 81, 107, 119 sqq., 124
naga 61
naiwedya 50
nala-retaka 81 sq.
nam-kara 48
(ki)nanti 127, 130
napi 81
naracā-mudrā 14, 16, 36
narasingha 41
narmadā 33, 97
nasukah 127
nawadwara 66 etc.
nawagraha 110, 131
nawaruci 132
nawaçakti 11, 12, 25
nawa sanga 126, 127
nebusi 8
netra 64
ngili atma 8, 13, 47
nicip toyă 52
niku-praya 128
(ra)nini 131
nirātma 32
nirawayawa 107, 125, 128
nirbana 79
nirwikara 81
niskala 89 sqq., 92, 93, 94, 97, 107, 124
niskală 92
niskala-jñana 117
niskalatma 32
nistrĕsnan 124
nitala *zie* saptapatala
nitip toyă 13, 52, 53
N M Ç W Y 19, 30, 62 etc., 116, 123, 147
nuntun atma 52
ñurat omkara 12, 19

om 54 etc.
omkara 34, 93, 96, (117), 119 sqq., 147
omkara sadaçiwa 13, 27
omkara sumungsang 119 sqq.
omkarātma 52

pacaruan 6
pada 68 etc., 80, 82 sq.
padadwaya 117
padamaran 36
padang 66 etc., 129
pada çunya 82
padipaan 36
padma 22, 63 etc., 81, 116, 148
padma-mudrā 14, 22, 24
padma-samyogi 52
padmasana 13, 22 sqq.
padupaan 36
padyarghya 35, 36 sq.
pagandaan 35

pakṣa 102 sqq.
pamuja 6
pañca-bāyu 61 etc., 96
pañca-brahma 62 etc., 93, 122, 123, 147
pañca-brahmāksara 93
pañca-giri 8
pañcāksara 34, 62 etc., 93, 116, 122, 123, 147 sq.
pañcāksara-brahma 96
pañca-kauçika 126
pañca-mahābhuta 66 etc., 98, 105, 149 sq.
pañcāmṛta 34
pañca-mukha(na) 14, 40 sq.
pañca-nirmala 52
pañca-paramārtha 117
pañca-rasa 62
pañca-çirsa 40
pañca-snāna 34
pañca-çuddha 83
pañca-tanmātra 66 etc., 84, 116
pañca-tathāgata 126
pañca-waktra 62 etc., 83
pañca-wāra 112
pañcāyatana-puja 10, 36
pañcendriya 66 etc., (101)
pañcīkarana 55
pandita 101 sqq., 130
pangaksama 13, 27 sqq.
pangilang wighna 8
panglēburan 133
panglēbur ipen ala 31
pang pādya 37
pangrĕngĕ 129
pān supāri 34
parabhoga 106
paraguhyātma 44
paralingga 99
paramāditya 32
paramādityaçiwa 32
paramaguhyātma 44
paramalingga 99
paramam pindam 51
paramāntyesthī 51
paramanirbāna 82
paramaçiwa 32, 42, 50, 93, 94, 96
paramaçiwāditya 10, 26, 30
paramaçiwaganggā 19
paramaçiwāmṛta 19, 30, 48, 49
paramaçiwatatwa 105
paramatatwa 96
paramātma 32, 82
param brahma 82
paran teja 26
parātma 32, 124
paribrājaka 104
parwati 130
pasagwan 15
pasah 128
pasalahan 128, 130, 132, 134
pasang yaralawa 23 sqq.
pasĕpan 36
pāçupata 101 sqq., 126
paçupati 95
pātāla 69 etc., 110
patawur agung 6, 20
pawijaān 35
pāyas 34
payuk 48
pinang 34
pindam (paramam) 51
pinggalā 56, 59 etc, 121, 149
pluta 89 sqq., 93, 96
poñca driya 66
pradhāna 30, 42, 57 etc., 83, 90 sqq., 94, 105, 117

prajāpati 44, 51
prakṛti 57 etc., 83, 90, 100
pralina 42, 57 etc., 90 sqq.
pramāna 66, 129
prambatu kaya 8
prāna 59 etc., 61 etc., 96, 98, 107, 123
prāna-mārga 59 etc.
pranawa 55 etc., 89 sqq., 93, 96, 99, 118, 124
prāna-wāha 59 etc., 149
prānāyāma 5, 12, 16, 60 etc.
pranā yamā 5, 12
pratima 100
pratisthā 14, 15
pratyaksa 105
prāyaçcita 51
prayogakarana 41
prayogasandhi 115, 134
prtañjala 126
prthiwī 67 etc., 83, 84, 101 sqq., 127
prthiwī-mandala 64
prthiwi-maya 128
punya 105
puraka 16, 60 etc.
purusa 30, 42, 57 etc., 84, 90 sqq., 94, 100, 117
purusangkara 132
purusa-viçesa 84
puspa 35 sq.
puspa danta 35, 36
pustaka 129 sq.
putra 58 etc., 90 sqq.

rabut 131
ra cadana 147 sq.
rāga 128, 132, 134
rahasya 66, 76, 94
rāhu 110
rai cedana 147 sq.
rai samchadana 147
rāja-mantra 49
raja panulah 21, 99, 125, 128, 134
rajah 69 etc., 83, 98, 127
ramadi tatwa 128
rama-çiwa-tatwa 128
ranini 131
rarasuh 43
rasa 65 etc., 66 etc., 123
rasatala *zie* saptapātāla
rasa-wāha 59 etc., 124, 129
raçini 67 etc., 98
ratih 127
ratna 150
ratnadwaya 117
ratnahara 101 sq.
raüp 37
recaka 16, 60 etc., 142
rewataka 113
rewati 97
rgveda *passim*
rsi 100, 102 sqq., 132
rsi-çewa-sogata 102 sqq.
rtukālodbhavapuspa 36
rudra 20, 83, 84, 98, 126, 130
rudra-kāla-çiwa 93
rudrātma 32
rūpa 66 etc.
(ng)ruwat 126, 132, 136
rwa bhineda 59 etc., 116, 117, 122 sqq., 147

sabharana 127 sq.
çabda 58 etc., 66 etc., 83, 106, 129, 147, 150 *zie ook* bāyu
çabda-çiwa-tatwa 128

çabda-swara 150
sabuk
sadā 122
sādhaka 90 sqq., 122
sadaksara 44, 46
sādāksya 83
sadangga 18, 64 etc.
sadangga-mudrā 14
sadangga-yoga 60 etc., (101), 107, 120
sadārudra 32, 56 etc., 93, 94, 96, 117
sadāçiwa 27 sq., 32, 51, 56 etc., 93, 94, 96, 98, 122 *zie ook* omkāra s.
sadāçiwāmrta 30, 48
sadāçiwatatwa 105
sadrasa 64 etc., (101), 106
sadwindu 93
sādhya 14, 62 etc., 82, 83, 94
sadyojāta 62 etc., 83
sadyotkrānti 122
sahasra-dala 64 etc.
sahasrāra 64 etc., 122
sakala 92, 93
sakalapūja 36.
saksi 57
çakti 59
salila 83
samāna 61 etc., 96, 98
sāmaveda 20, 143
çambhu 101 sqq., 114, 126, 130
sampĕt 44
samyoga 30, 42, 57 etc.
sandhyādwaya 20
sandhyātraya 20
sangaskāra we 13, 29, 34
çangga-huyang 129
sanggar 6, 8
çangkara 98, 114, 126, 130
sangkĕpi 37
sangsāra 122
sangçaya 106
santala *zie* saptapātāla
çānta-parama-nirmala 82
saptabhuwana 68 etc., 83, 109 sqq.
saptadewatā 111
saptadwīpa 97, 110 sq., 130
saptaganggā 13, 34 sq.
saptāgni 109
saptagiri 109
saptaloka 49, 52, 69 etc., 83, 96, 110
saptaloka-mantra 51
saptānda 96
sapta-omkāra 13, 32, 109
sapta-pāda-pranawa 97
saptaparwata 97
saptapātāla (69 etc.), 97, 110
saptapitr 27
saptarasa 64 etc.
saptārnawa 111 sq.
sapta-rsi 27
saptasāgara 65 etc.
saptasamudra 64 etc., 97, 110, 112, 130
sapta-swara-wyañjana 12, 23
sapta-tīrtha 12, 22, 32, 97
saptawāra 98
saptaweda 109
sapta-wrddhi 13, 22, 37 sqq.
saptavyāhrti 18
saput 12
saraswatī 18, 22, 27, 30, 33, 97, 127, 130
sarayu 22, 33
sari 132

çarīra 129
çarkāra 34
sarwato-mukhinī 25
sarvopacāra 36
çāsana 54
sasarik 8
sasayut 24, 31
satkoça 64 etc., 107
sat-snāna 42
satwa 69 etc., 83, 98, 127
satyaloka 83, 110 sq.
satyam 18, 20, 68 etc., 69 etc., 113, 115
satyātma 32
sawitri 127
SBTAI 19, 30, 42, 62 etc., 116, 123, 147
sĕgara hijo 135
sĕgara ngawang-awang 135
sĕgara pitu 65, 136
sela mĕtangkĕb 149
sĕmbah 115, 118
sĕpah 7
(k)setra 127
çetra-bhuwana 129
setra-gamana 127 sq.
çewa 101 sqq.
çewa-paksa 101 sqq.
çewa-siddhānta 101 sqq.
çewa-tantra 88
siddhi *zie* asta-s., asta-mahā-s., adhyātmika
sih-wĕlas 127
çikhā 16 sq., 26, 47, 64 etc.
çik(h)andi 105
çilākānta 100
silodaka 149
sindhu 22, 30, 33, 97
singharupa 23
singhāsana 24
çiras 64 etc.
sirih-offer 34
çirowista 12, 13, 43, 53
çiwa *passim*
çiwāditya 3, 26
çiwa-dwāra 63 etc., 67 etc., 117, 123
çiwa-garbha 26
çiwa-grīwa 37
çiwa-lingga 99
çiwāmrta 13, 48
çiwāngga 12, 26, 42, 80
çiwa-nirmala 50
çiwapada 122
çivāsana 10
çiwa çuddha mam 30, 48
çiwa-surya 26.
çiwa-sūtra 44 sq.
çiwa-sutra 44 sq.
çiwatama 105
çiwa-tatwa 25, 26, 50
çiwātmaka 82
çiwātma-tatwa 105
çiwi-karana 12, 26
slimpĕt 44
çloka-mantra 13, 49, 52
smārta 10
çmaçmaçāna-gamana 128
snāna 34, 37
sodaça-dala-padma (116)
sodaçāksara 147 sq.
sodaçāra 64 etc.
sodaça-wikāra 67 etc., 81
sogata 102 sqq.
sohrdam 106
soma-mantra 11, 12

sora 104
sparça 66 etc., 83
sphatika 82, 122
spatu (kĕmbang —) 36
çrī 18, 79, 127, 130
çrīdanta (paksa) 101 sqq.
çrīkant(h)a 105
stambhana-mantra 31
sthāna 67 etc., 79
stawa bhatāra 13, 32, 48
stawa sūrya 49.
sthiti 19, 42, 57 etc., 88, 90 sqq., 93
çuddha 113, 115
çuddha sphatika 122
çuddhātma 15, 38, 48
çuddhavidyā 83
sudra 43
çuklī 27
sukma 59
çukra 106 sq., 132
suksma 105, 113, 115
sukṣmā 25
sukṣma jahinang 134
sukṣma-para-çunya 82
sumungsang 81
suntagi manik 125
(pada) çunya 82.
çunya-çiwa 81
çuryatā-mandala 64
çunyatma 32
supta (pada) 68 etc., 98
sūrya *passim*
sūrya-mandala 21, 64
suryamantra 11, 18
sūrya-mūrti-mantra 11
susumnā 56 etc., 58 etc., 119 sqq., 149
susupta (pada) 64, 68 etc., 98
sutala *vide* saptapātāla
swabhāwa 83
swa-canda-marana 147
swa-lingga 99
swapna 64, 68 etc., 98
swara ka jro 23
swarga 89 sqq.
çwara-çwati *vide* Saraswatī
swasti 30
swayambhu 44

tala *vide* saptapātāla
talabhedana 12, 14, 16, 26
tala-tala *vide* saptapātāla
tālu 63 etc.
tamah 69 etc., 83, 98, 127
tambula 34
tan 127
tanmātra 66 etc., 106
tapaloka 83, 110 sq.
tapas 18, 68 etc.
taranggana 100
tarka 106
tarpana 48
tatpurusa 14, 62 etc., 82, 83, 94
tatwa 83 sq., 98, 105
tatwa-mantra 26
tatwātma 15, 38
tatwawit 87
taya 58 etc., 128 sqq., 150
tĕgal malwā 149
teja 59 etc., 67 etc., 98, 102 sqq.
tejaçcandra-mantra 11
tiga (sang hyang —) 7
tiga rasa 133
tiga sūrya 41

tīksna 48
tīrtha 100
titi-gamana 127 sq.
titra çakti 127
tiwi kramă 40 sq.
tos 132
tos ing bayu 133
tos (n)ing tiga 133
toyă (tirthă) *passim*
toya-gamana 127 sq.
tribheda 91
tribhuwana 13, 49, 50, 68 etc.
trigaṇa 44, 83
triguṇa 69 etc., 83, 98, 105, 127
trikoṇa 81
trimaṇḍala 12, 20, 25
trimārga 59 etc.
trimukha(na) 40 sqq.
trimurti (*dogma*) 56 etc., 105
— (*mantra*) 41
trināḍi 119 sqq., 122
trinayana 37, 40 sqq.
trinetra 40
triparārtha 105
tripamāṇa (*logica*) 105, 115
— (*wet*) 57
tripurusa 19, 56 etc., 93, 99, 124
triçakti 58 etc., 99, 115, 127
trisamaya 19, 56
trisandhyā 20
triçiras 40
tritatwa-mantra 12, 20, 25 sq.
tritatwa-mudrā 25
tri tinunggalakĕn 123 sq.
triwikrama 40 sq.
triwindu 55 etc., 90 sqq., 93
tṛpti-karaṇa 48
tryaksara 12, 19, 55 etc., 97, 116, 123, 147 sq.
tryanta(ka) 57, 98, 117
tuhina 113 sq.
tulasī 36
tumpuk 80 sq.
tunggal 129
tunggal-wiçesa 129
tungtung 115
t. (ing) ghrāṇa 117
t. ing irung 119 sqq.
t. ing rambut 26, 47
turun atma 8
turya (pada) 64, 68 etc., 98
tutud (113), 117, 130
tutur 54, 113, 115, 129, 147
tutur mengĕt 115, 125
tuwă gană 36
tyāga 102 sqq.

uma(r) 97, 126, 131, 136
upabhoga 106
upadeça 76
udakāñjali 13, 14, 35, 36 sq.
udāna 61 etc., 98
u-kāra 48, 55 etc., 88, 116
urdhwa 92
uçosan 130, 134
utpatti 19, 42, 57 etc., 88, 90 sqq., 93

wāhyaka 100
wairāgya 23, 24, 69 etc.
wajă daging 147
walulwan 34
warāha 51
waṇa-giri 129
wasĕh 37
wastră 12

wastu 127
weda *passim*
weda-mantra 44
wenukā 33
wesṇawa (paksa) 98, 101 sqq.
wibhuti 25
widhi 132
widyā 20
widyā-tatwa 25 sq.
widyutā 25
wijñāna 88 sqq.
wikalpa 105, 106
wikāra 120
wiku 82
vilepana-candana 36
vilva-mudrā 14
windu 55 etc., 83, 88, 89 sqq., 93, 94, 96, 97, 109, 116, 117, 119 sqq.
windu-dewa 42
windhya 113
wipāçā 22, 33
wisarja(na) 14, 15
wisaya 66 etc.
wiçesa 122
(s. hyang) wiçesa 105, 129
wisnu *passim*
wisnu-bheda 83
wisnu-murti 41 sq.
wisnu-wisnu 13, 49, 51 sq.
visnvātma 32
wiçwa 94, 97, 117
wiçwadewa 82
vrddhā 20
wrhaspati 84, 132
witala *sic* saptapātāla
vyāhrti 17 sq.
wyāna 61 etc., 96
wyāpaka 81
wyāpī 81

yajña 39, 145
yajñopawīta 12, 13, 44 sqq., 49
yajurveda 20, 143
yama 127
yamapata 117
yamunā 22, 23
yaralawa 23 sq.
yi-dam 18
yoga 5, 13, 14, 15, 19, 47, (101)
yogasandhi 134
yogī 100
yogi-ta-paksa 101 sqq.
(mā)-yuga 125, 127
yuvānā 125, 127

INHOUD.

	Blz.
Lijst der meest voorkomende afkortingen	1—2
Inleiding	3
HOOFDSTUK I. SŪRYASEWANA	4—53
Voorwoord	4—11
§ 1. *De Balineesche bronnen*	5—9
§ 2. *De Sanskrit-bronnen*	9—11
De voornaamste handelingen en mantra's	12—13
Gedetailleerde behandeling	14—53
HOOFDSTUK II. DOGMATIEK	54—135
1. Ter oriënteering	54
2. Schets van enkele dogma's	55—69
§ 1 *Pranawa.* § 2 *Tripurusa.* § 3 *Pradhāna-purusa-samyoga.* § 4 *Triçakti.* § 5 *Rwa bhineda.* § 6 *Daça-bāyu.* § 7 *Pañcāksara en Pañcabrahma.* § 8 *Mahā-padma ring çarīra.* § 9 *Sat-koça, Sad-rasa, Sapta-rasa, Sapta-samudra.* § 10 *Daçendriya, Pañca-mahābhuta, Pañca-tanmātra, Nawa-dwāra.* § 11 *Catur-pada.* § 12 *Sapta-bhuwana.* § 13 *Andere groepen.*	
3. Chronologische opmerkingen	69—74
4. Overzicht van de behandeling	75
5. De texten	75—134

Blz.

Eerste gedeelte: Oudere texten ..... 75—114

De Bhuwana-koça ..... 75—93

De Bhuwana-sangkṣepa ..... 93—97

De Tatwa Sang hyang Mahājñāna ..... 97—99

De Wṛhaspati-tatwa ..... 99—106

De Caturyuga-widhiçāstra ..... 106—107

De Sapta-bhuwana ..... 107—114

Tweede gedeelte: Jongere texten ..... 115—134

Kalĕpasan-bundels 115

Bundel nº. 5145 ..... 115—123

De Amṛta kuṇḍalinī ..... 117—121

De Rwa bhineda ..... 121—123

Bundel nº. 5174 ..... 123—134

De Dharma-wiçeṣa ..... 123—127

De Tatwa-bhuwana 127

De Aṣṭa-lingga ..... 127—131

De Pasalahan ing raga 131

Slot-beschouwing 135

Bijlage I: De Balineesche Weda's ..... 136—149

Bijlage II: De Sang hyang Kamahāyānikan ..... 150—155

Register 157

STELLINGEN

STELLINGEN.

I.

Voor de verklaring van den oorsprong der godsdienstige voorstellingen op Java en Bali onder Hindoe-invloed zijn de Sanskrit-Purāna's en latere Upanisad's van groot belang.

II.

Van de Hindoeïstische secten op Java waren vooral de Çaiwa-Siddhānta's, de Bhairawa's en de Pāçupata's algemeen verspreid.

III.

Op Java heeft het ardhanārī-dualisme zich in trinitarische richting uitgebreid.

IV.

In Liefrinck's editie der *Landsverordeningen der Balische Vorsten van Lombok* wordt in Paswara n°. 17 (1e deel, 1915, p. 142) de zin: "(jan ring i gramă padă), ring kajoe, ring watoe, ring pratimă pangadikaran batarā" geciteerd. Dit citaat is ontleend aan een passage uit de tutur *Tatwa sang hyang Mahājñāna*, belangrijk voor de kennis der godsdienstige verhoudingen op Java en Bali.

V.

In Liefrinck's *Landsverordeningen*, enz. leze men in den zin op p. 100 "ri oetpati stilinaning dadi kabèh", in plaats van sti: *stiti*.

VI.

De gissing van van Eerde (TBG, deel XLV, p. 44 noot 2, herhaald op p. 55), dat *Manawa* de waarde van "priester van het schip" zou hebben, is onjuist.

VII.

De belangrijke gegevens omtrent "de Gebruiken bij den Rijstoogst op Lombok", gepubliceerd door van Eerde in TBG, deel XLV, p. 563 sqq., wijzen op een sterk Hindoe-*Javaanschen* invloed.

VIII.

In enkele Javaansche woorden is door secundaire etymologie het Sanskrit telwoord "tri" veranderd in "tali".

IX.

De spiritueele kant van de Bima-figuur in de Javaansche letterkunde vindt zijn verklaring in de voorstelling, dat hij Bayu's zoon is.

X.

De etymologische verklaring van het woord rĕsmi in de Javaansche Woordenboeken is onnoodig gezocht.

XI.

Een volledige uitgave der Oud-Javaansche inscripties vanwege den Oudheidkundigen Dienst is zeer gewenscht.

12B

